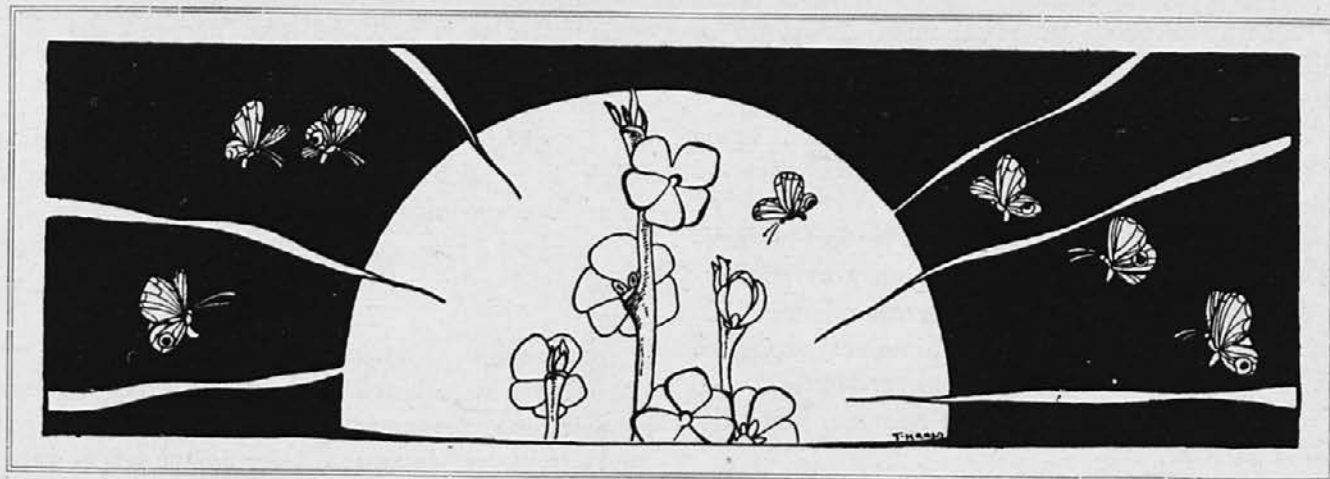

[7] Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

13. Vanjuha Prsten in njegovi tovariši.

N a široki jasi, obdani s starimi hrasti in neprehodno goščavo, je stalo nekaj prizemskih koč, med njimi pa je na prevrnjenih deblih, na izruvanih koreninah, na kupih sena in suhega listja ležala in sedela množica ljudi razne starosti in raznih noš. Iz gozda so neprestano prihajali oboroženi mladci in se pridruževali tovarišem. Mnogo raznoličnosti je bilo med njimi. Nekateri so nosili kmečke kaftane, drugi spodnje dolge suknje, tretji zipune, še drugi so bili v samih capah; nekatere je bilo videti med drevjem v zlatu. Nekateri mladci so bili opasani s sabljami, drugi so imeli v rokah jermene s težkimi krogli, ali pa so se opirali na široke helebarde. Bilo je tu dosti ran, brazgotin, razmršenih glav in nepočesanih brad.

Hrabra družba se je bila razdelila v razne skupine. Sredi jase so kuhali kašo in pekli govedino na dračju. Nad ognjem so viseli kotli; dim je v sivih oblakih izstopal iz zelenega mraka, ki je obdajal jaso kakor trdna stena. Kuharji so pokašljevali, si brisali oči in se obračali od dima.

Nekoliko dalje v stran je starec s kodrasto glavo in dolgo brado mladini pripovedoval pravljice. Govoril je stoje, oprt ob sekiro, ki je bila nasajena na dolgo toporišče. Tako stoje je starec lahko bolje pripovedoval nego sede. Lahko se je vzravnaval in se oziral na vse strani ter na pripravnem mestu zamahnil s sekiro in po junaško poživžgal. Mladci so ga poslušali z resnično naslodo. Nastavljali so ušesa in odpirali usta. Nekateri so posedli po tleh, drugi so zlezli na veje, nekateri pa so se enostavno razkorčali in so poslušali z izbuljenimi očmi; večji del pa

so ležali na trebuhu, oprti s komolci ob tla, z brado v dlani, češ, tako je še najbolj pripravno.

Nekoliko dalje sta stala dva mladca in se s pestmi bila po glavah. Igra je šla za to, kdo da prvi poprosi prizanašanja. A prositi ni hotel niti eden niti drugi. Oba nasprotnika sta imela že glave rdeče kakor pesa, a silne pesti niso nehale padati po njih, kakor kladivo po nakovalu.

»Hej, ali bi ne odnehal, Hlopko?« je vprašal tisti, ki je bil videti slabejši.

»Le še počakaj, brate Andruška! Kadar bom mislil, ti bom že povedal. Ampak tebi bi pa kmalu, kmalu slaba pela!«

In pesti so bile dalje.

»Le pogledajte, bratje, Andruška se takoj zvalil!« so govorili gledalci.

»Ne, — ne zvali se!« so trdili drugi, »zakaj bi se zvalil, saj ima močno glavo!«

»No, boš videl, da se zvalil!«

Toda Andruški se res ni dalo, da bi se zvalil. In namesto da bi protivnika udaril po temenu, ga je ročno mahnil po sencu.

Hlopko se je zvalil.

Mnogo izmed gledalcev se jih je zasmejala, večji del pa je izrazil nejevoljo.

»To ni pošteno, to ni pošteno!« so kričali. »Andruška ga je ukanil. Andruški jih je treba naštet!«

In takoj so mu jih naštetli.

»Odkod vas je Bog prinesel, junake?« je vprašal stari pravljicar nekoliko mladcev, ki so pristopili k ognju in se malodušno ozirali na vse strani.

Pripeljal jih je čokat mladelec s širokim nožem za pasom; dečaki niso imeli orožja; kazalo je, da so novinci.

»Slišite, sokoliči!« je rekel mladi hrust in se obrnil k njim. »Ded Koršun vpraša, odkod vas je Bog prinesel. Odgovorite dedu!«

»Stvar je, kako bi dejal, ta. Jaz sem izpod Moskve,« je odgovoril nekoliko negotovo eden od mladcev.

»Zakaj pa si zletel iz gnezda?« je vprašal Koršun; »ali ti je postalo tam premraz ali prevroče?«

»Bržkone prevroče!« je odgovoril mladeček. »Ko so opričniki zažgali bajte, mi je bilo najprej vroče, ko pa je koča zgorela, mi je bilo zunaj premraz.«

»Taka je torej ta stvar. Nisi neumen, fant. No, zakaj si pa ti prišel?«

»Domačijo sem prišel iskat.«

Razbojniki so se zasmejali.

»Vidiš ga, kaj si je izmislil. Kakšno domačijo neki?«

»I, ko so mi opričniki pobili mater in očeta, sestre in brate, mi je postalo žalostno samemu na svetu. K dobrim ljudem pojdem, sem si mislil, ti mi bodo dali jesti in piti in mi postanejo bratje in očetje! Srečal sem v beznici tegale fanta in sem ga poprosil, naj me vzame s sabo.«

»Dober fant si!« so rekli razbojniki; »sedi k nam, pozdravljen pri nas, bratje ti bomo.«

»Pa tisti tamle, ki viha nos, kakor bi bil neslano jedel? Hej, ti kislica, zakaj se kremžiš? Odkod si?«

»Izpod Kolomne!« je leno odgovoril mladi hrust, ki je žalosten stal za drugimi. Jezik se mu je od lenobe komaj obračal.

»Nevesto so mi vzeli!« je odgovoril mladeček nejevoljno in zategnjeno.

»Povej, kako je bilo!«

»Kaj naj neki pripovedujem! Prišli so in vzeli!«

»No, pa potem?«

»Kaj potem? Nič!«

»Zakaj jim je nisi vzel nazaj?«

»Kako jo bom vzel? Kakor so prišli, tako so jo vzeli.«

»Ti pa si jih gledal in si zijal?«

»Ne, potem ko so odšli, sem se tako razjezil, da nikoli tega!«

Razbojniki so se zopet zakrohotali.

»Kakor je videti, si menda bolj težke pasme.«

Dečak je napravil bedast obraz in je molčal.

»Hej, ti kuhana repa!« je rekel eden izmed razbojnikov; »če so ti nevesto vzeli, se ti še ni treba kisati, saj dobiš drugol!«

Dečak je gledal z odprtimi usti, rekel pa ni besede.

Njegov obraz se je zdel razbojnikom zabaven.

»Ali slišiš, s tabo govorimo!« je rekel eden izmed njih in ga sunil v bok.

Dečak je molčal.

Razbojnik ga je sunil močneje.

Mladeček ga je pogledal tako neumno, da so se zopet vsi zakrohotali.

Nekaj jih je vstalo in pričeli so ga suvati.

Dečak ni vedel, ali naj bo hud ali ne; toda en sunek, ki je bil hujši od drugih, ga je prebudil iz zaspale hladnokrvnosti.

»Kaj me boste pehali? Ali mislite, da imate vrečo moke pred sabo ali kaj? Nehajte, če ne, se razjezim.«

Razbojniki so se še bolj zasmejali.

Mladeček se je hotel razjeziti, samo njegova lenost in prirojena zaspanost sta premagali njegov srd. Zdelo se mu je, da se radi take neumnosti ni vredno jeziti, važnega vzroka pa bilo ni.

»Tak razjezi se no, budalo!« so ga dražili razbojniki. »Zakaj se pa nečeš?«

»No, pa udarite še enkrat!«

»Viš ga, kako jih je lakomen! Tu imaš!«

»Le bolj daj!«

»Tu imaš!«

»Tako, sedaj pa se pripravite!« je rekel dečak, ki se je slednjič v resnici razjezil.

Zavihal si je rokave, si pljunil v dlani in pričel deliti udarce na desno in levo. Razbojniki niso pričakovali takega napada. Tisti, ki so bili v bližini, so popadali v enem samem trenutku in še druge potegnili s sabo. Vsa gruča je odpljusnila proti ognju. Prevrnili so kotel in juha se je razlila po žerjavici.

»Le bolj počasi, satan! Kaj si pa podivjal? Mir daj, ti pravim!« so kričali razbojniki.

A dečak ni slišal ničesar več. Mahal je z rokami na desno in levo, z vsakim udarcem je podrl po enega razbojnika, včasih pa tudi dva.

»Glej ga, medveda!« so govorili tisti, ki se jim je bilo posrečilo skočiti na stran.

Slednjič je prišel fant zopet k pameti. Nehal je otepavati in se je ustavil sredi prevrnjenih in razbitih loncev ter se praskal za ušesom, kakor bi hotel reči: »Kakšnega vraga sem pa pravzaprav naredil?«

»No, brate,« so rekli razbojniki vstajaje in si drgnili rebra; »ko bi se bil takrat pravi čas razjezil, bi ti ne bili odpeljali neveste! Kakšen Ilja Muromec!«¹

»Kako ti je pa ime, junak?« je vprašal stari razbojnik.

»Mitka!«

»Prav, Mitka! Pa si res Mitka!«

»Ta je pa res Mitka, ta!«

»Fantje!« je rekel dečak, ki je pritekel k njim, »ataman je spet pričel pripovedovati o svojem življenju na Volgi. Vsi so nehali prepevati in pravljice poslušati, vsi sede okrog atamana. Pojdimo hitro, če ne, ne najdemo prostora!«

¹ Ruski Martin Krpan.

»Pojdimo, pojdimo poslušat atamana!« se je razleglo med razbojniki.

Na prevrnjenem panju je sedel pod senco ogromnega hrasta širokopleč človek srednje postave, v bogati, z zlatom prešiti suknji. Na glavi je imel misjurko ali okroglo železno čelado, ki je bila kakor kakšna kapa; take čelade so imenovali tudi napleznike. K čapki je bila pritrjena jeklena obročkasta mreža, ki je branila pred udarci sablje tilnik, vrat in ušesa. Širokopleči mož je držal v roki čekan, zadaj priostro, na toporišče nasajeno kladivo. V tej opravi bi bilo težko spoznati našega starega znanca Vanjuho Prstena. Njegove oči so švigale na vse strani. Pod kratkimi, črnimi brkami so se svetili zobje take nenavadne belote, da se je zdelo, kakor bi mu razsvetljevali ves obraz.

Razbojniki so molčali in poslušali.

»No, bratje,« je pripovedoval Prsten, »to ni nič čudnega, ustaviti vozove ali oropati bojarja; vas je deset na enega. Ampak to bi bilo kaj, če bi on sam ustavil in oropal petdeset ljudi ali pa še več.«

»Ta je precej debela,« so zagodrnjali razbojniki. »Kaj jih ti ustaviš?«

»Ne govorim o sebi, a poznam junaka, ki je sam ustavljal cele vrste voz.«

»Menda že spet tvoj junak z Volge?«

»Kdo pa drugi? No, na primer: Nekoč so vlekli ladjo iz Astrahana navzgor po matuški Volgi. Na ladji je bilo mnogo ljudi; sami kupci — junaki, s puškami in sabljami, z odpetimi kaftani in čepicami po strani, nič slabši kakor kdo od nas. In v ladji zlata, draga kamenja, biserov, astrahanskih stvari in razne drobnjave — sila! Breg je visok, vlačilna steza ozka. Sredi Volge pa otok: gola skala in proti toku ostra kot nož — da Bog nas varuj.

Moj junak je zvedel, kakšno ladjo Bog nese. Rekel ni nikomur niti besedice, odšel je zjutraj, sedel za grm in čakal. Mine ura, mine druga: po bregu gredo vlačivci, dvanajst ljudi drug za drugim, vlegli so se na jermena in naporno vlečejo ladjo proti toku, da jim jeziki vise iz ust. Ladja gotovo ni bila lahka in tak tok tudi ni kar tako za ljudi.

No, moj mladec počaka, da pridejo mimo ostre skale za kakih petdeset sežnjev dalje. Takrat plane iz grma, samo zamahne s sabljo po vrvi, jo preseka, vlačivci, reveži, pa vsi na nosove, tako so vlekli. On pa tega s kistenom,² drugega s pestjo, ostali pa so jo ubrali, kar so jih nesle noge. Ladjo je zopet pogrnalo nazaj po toku naravnost na skalo. Prestrašenim trgovcem ni prišlo niti na misel, da bi streljali: mislijo samo na to, kako bi se ognili skale, da bi se ladja ne razbila! Moj junak pa pograbi z eno roko vrv, z drugo se prime za drevo in ustavi ladjo.

² Kisten — železna krogla na jermenu. Op. prel.

Hej, vi vatlarji, kupci! Drzni junaki! Pomečite v vodo sablje in puške, vas prosim spoštljivo, sicer vrv spustim in vi poginete z blagom vred!

Trgovci so namerili na junaka svoje puške, pa so takoj odnehali, češ, kaj naj počnemo? Če ga ubijemo, kdo bo vrv držal!

Kaj so hoteli? Pometali so orožje v vodo, toda ne vsi. Mislili so si: ko stopi mož na krov, da oropa ladjo, ga pa pihnemo! Ampak moj junak ni bil neumen.

Dobro, — je rekel — kupci-golobčki, orožje je na dnu reke, pojdite sedaj tudi vi, kamor se vam ljubi! Ali z drugimi besedami: vsi na glavo z ladje!

Kupci so se obotavljali, on pa je pritrdil vrv na drevo, pograbil puško in jim poslal kroglo.

In vsi, kar jih je bilo, so poskakali v vodo kakor žabe.

On pa je kričal:

Ne plavajte sem! Plavajte na drugi breg, sicer vas postreljam kakor race!

Kajne, otroci, to je junak?«

»Junak!« so rekli razbojniki; »pravi junak! Kaj pa je potem naredil z ladjo?«

»Z ladjo? Namotal si je vrv na roko, kakor bi bila nit s papirnatim zmajem, in potegnil ladjo na pesek.«

»Ali je velik kakor Polkan?«³

»Ni večji od mene, samo rame ima malo širše.«

»Širše kot ti! Komu je pa potem podoben?«

»Komu neki? Junaku! Glavo ima kodrasto, brado črno, malo upognjen je, obraz ima ploščat, zato pa ima oči, da je groza pogledati vanje.«

»Ti govoriš o njem, ataman, kakor o kakem čudu, mi pa nič ne verjamemo. Večjega junaka kot si ti, nismo videli!«

»Niste večjega videli, kot sem jaz? Kaj pa ste, šleve, sploh videli! Ali veste,« je nadaljeval Prsten z vnemo, »ali veste, da sem jaz pred njim nič? Smet, pa nič drugega kot smet!«

»Kako pa se imenuje tvoj junak?«

»Imenuje se Jermak Timofejič, bratci!«

»Kakšno ime! Ali dela kar sam brez družine?«

»Ne, ni sam. Precejšnje krdelo jih ima, pa tudi zveste esaule ima. Samo da se je car pravoslavni razljutil nanje in poslal na Volgo svojo četo, da bi jih razgnala, golobčke; enemu esaulu, Ivanu Kolcu,⁴ pa je ukazal odsekati glavo in jo prinesiti v Moskvo.«

»Ali so ga ujeli?«

»Ujeli so carski ljudje Kolce, samo da se jim je izmuznilo med prsti in odšlo po svetu. Kje je sedaj, sam Bog ve, a meni se zdi, da se kmalu zopet zatrkla

³ Ruski Brdavs.

⁴ Pomeni v ruščini prstan; namigovanje na razbojnikovo sedanje ime Prsten, ki pomeni isto.

na Volgo. Kdor je bil enkrat na Volgi, ta ne ostane drugod.«

Ataman je umolknil in se zamislil.

Zamislili so se tudi razbojniki. Povesili so bujne glave na mogočne prsi in si molče gladili dolge brke in široke brade. O čem so premišljevali hrabri junaki, sedeči na jasi sredi gostega gozda? O izgubljeni mladosti, ko so bili še pošteni vojaki in mirni vaščani? O srebrni matuški Volgi? Ali o divnem junaku, o katerem jim je pripovedoval Prsten? Ali pa so mislili o visokem odru sredi ravnega polja, o dveh stebrih s tramom počez, na katera je tisti čas v trenutkih žalosti mislila vsaka drzna in malopridna glava?

»Ataman!« je zakričal razbojnik, ki je pritekel k Prstenu ves zasoplen. »Pet vrst odtod jaha po rjazanski cesti dvajset jezdecov z bogatim orožjem, vsi v pozlačenih kaftanih! Konje imajo same bahmate in habardince, vsak izmed njih je vreden sto rubljev, če ne več!«

»Kam gredo?« je vprašal Prsten in planil pokonci.

»Pravkar so krenili k Nečisti luži. Ko sem jih zapazil, sem jo ubral naravnost čez močvirje in gozd.«

»Hej, fantje!« je zaklical Prsten. »Dovolj smo mlatili prazno slamo; dvajset ljudi z menoj!«

»Ti, Koršun,« je nadaljeval, obrnivši se k staremu razbojniku, »vzemi dvajset drugih. Napravite zasedo pri krivem hrastu in jim odrežite pot, če se mi kako zamudimo. Hitro, sablje v roke!«

Prsten je zamahnil s čekanom in zabliskal z očmi. Podoben je bil groznemu vojskovodji sredi poslušne vojske.

Prejšnje svobodno vedenje razbojnikov je izgubilo in se umaknilo brezpogojni poslušnosti.

V enem samem hipu je odšlo štirideset ljudi od tolpe in se razdelilo na dva oddelka.

»Hej, Mitka!« je rekel Koršun mlademu fantu od Kolomne; »tu imaš krepelce, pojdi z nami, pa si malo prizadeni, morda se razjeziš!«

Mitka je napravil neumen obraz, hladnokrvno vzel iz starčevih rok ogromen bat, si ga zvalil na ramo in je zibaje se odšel za svojim oddelkom proti krivemu hrastu.

Drugi oddelek, ki ga je vodil Prsten, pa je hitel proti Nečisti luži, neznanim jezdecem nasproti.

14. Zaušnica.

Medtem, ko sta peljala Maljuta in Homjak v spremstvu svojih opričnikov neznanca k Nečisti luži, je sedel Serebrjani v prijateljskem pogovoru z Godunovim za mizo, polno kozarcev.

»Povej mi, Boris Fedorič,« je rekel Serebrjani, »kaj se je zgodilo s carjem preteklo noč in zakaj se je zbrala vsa Sloboda k polnočnici? Ali se to tukaj večkrat dogaja?«

Godunov je skomignil z ramami.

»Veliki naš gosudar večkrat obžaluje in objojuje svoje zločince in večkrat molí za njihove duše. Da nas je ponoči pozval k molitvi, temu se ni čuditi. Sam Bazilij Veliki pravi v drugem pismu Gregoriju Nazijanskemu, da je gorečnikom v pobožnosti polnoč, kar je drugim jutro. Sredi nočne tihote, ko niti oči niti ušesa ne puščajo nič škodljivega v srce, je pristojno, da se človek pogovarja z Bogom!«

»Boris Fedorič. Tudi prej sem videl, kako je car molil, toda takrat je molil drugače. Sedaj je vse drugače. Tudi opričnine ne morem razumeti. To niso menihi, to so razbojniki. Par dni je šele tega, kar sem se vrnil v Moskvo, pa sem videl in slišal toliko grozних stvari, da človek kar verjeti ne more. Ni drugače mogoče, kot da varajo gosudarja. Glej, Boris Fedorič, ti si mu tako blizu, on te ljubi, — ali bi mu ne mogel ti povedati resnice o opričnini?«

Godunov se je nasmejal preprostosti Serebrjanega.

»Car je vsem milostljiv,« je rekel z narejeno ponižnostjo. »Tudi meni je bolj naklonjen kot zaslužim. Meni vendar ne gre soditi o carjevih zadevah, predpisovati mu vendar ne morem. A opričnine ni tako težko razumeti: vsa zemlja je gosudarjeva, vsi smo pod visoko roko njegovo, kar si vzame car za svojo potrebo, to je njegovo, kar pa pusti nam, je naše; komur ukaže, naj mu bo blizu, ta mu je blizu, komur pa ukaže stran, je daleč od njega. In to je vsa opričnina.«

»Kadar ti pripoveduješ vse to, Boris Fedorič, se vse lepo sliši, v resnici pa ni tako. Opričniki uničujejo in pogublajo državo huje od Tatarov. In ni ga sodišča zoper nje. Vsa država propada zaradi njih. Ko bi ti to povedal carju, bi ti verjel.«

»Knez Nikita Romanič, mnogo je zla na svetu. Ljudje se ne uničujejo med sabo zato, ker so eni opričniki, drugi pa zemski ljudje, marveč zato, ker so ti in oni ljudje. Recimo, da bi to povedal carju. Kaj pa bi bilo iz tega? Vsi bi planili po meni in sam car bi se razsrdil nad mano...«

»Naj se razsrdi, a ti bi storil po svoji vesti, povedal bi mu resnico!«

»Nikita Romanič, resnica se hitro pove, toda treba jo je znati povedati. Ko bi jaz ugovarjal carju, bi me že dolgo ne bilo več tu, a če bi mene ne bilo, kdo bi te bil včeraj rešil klade?«

»Kar je res, je res, Boris Fedorič, Bog ti daj zdravje, poginil bi bil brez tebe!«

Godunov je pomislil, če je prepričal kneza.

»Vidiš, Nikita Romanič,« je nadaljeval, »prav je, zavzemati se za resnico, ampak kaj pa premore en sam človek. Kaj bi na primer storil ti, če bi štirideset tatov vpričo tebe pričelo ubijati nedolžnega človeka?«

»Kaj bi storil? Pograbil bi sabljo in bi sekal po vseh štiridesetih, dokler bi ne oddal dušo Bogu.«

Godunov ga je začudeno pogledal.

»Pa bi jo tudi gotovo oddal, Nikita Romanič,« je rekel, »pri petem, kvečjemu pri desetem, ostali pa bi vendarle ubili nedolžnega. Ne, bolje je, da se jih ne lotiš, knez; ko pa začno obirati ubitega, pa bodo sami pobili drug drugega.«

Serebrjanemu ni bil povšeč ta odgovor. Godunov je to opazil in je preskočil na drug razgovor.

»Glej, glej« je rekel, zroč skozi okno, »kdo dirja sem, kakor bi si hotel tilnik zlomiti? Poglej, knez, ali ni to tvoj lovec?«

»Težko da,« je odgovoril Serebrjani, »izprosil si je dovoljenje, da sme danes na božjo pot, dvajset vrst odtod...«

Ko pa je pozorneje pogledal jezdeca, je knez res spoznal Mihejiča. Starec je bil bled kot smrt. Sedla ni imel pod sabo; zdelo se je, da je skočil na prvega konja, ki mu je prišel pod roko, sedaj pa je proti vsej dostojnosti pridiral na dvorišče, prav pod glavna okna.

»Batjuška, Nikita Romanič!« je kričal že od daleč, »ti piješ in ješ, se hladiš, o nesreči pa ne veš ničesar! Pravkar sem srečal tamle za cerkvijo Maljuto Skuratova in Homjaka, oba na konjih, med njima pa — z zvezanimi rokami, kaj praviš, kdo? — sam carjevič, sam carjevič, knez! Potegnili so mu čez glavo, prekletci, črno kapuco, veter jo je odgrnil pa sem ga spoznal, carjeviča! Pogledal me je, kakor bi me prosil pomoči, a Maljuta, naj ga vzame vragova babica, je skočil k njemu in mu kapuco zopet potegnil čez obraz!«

»Slišiš, slišiš, Boris Fjodorič!« je kričal in bliskal z očmi, »Ali naj še čakava, da se tatovi spro med sabo?«

In planil je po stopnicah navzdol.

»Daj sem konja!« je zakričal in iztrgal Mihejiču uzdo iz rok.

»To ni,« je rekel Mihejič, »to ni konj zate, batjuška, to je slab konj, niti sedla nima. Ali hočeš na takem konju k carju?«

A knez je že planil na konja in oddiral — ne k carju, marveč za Maljuto...

Neka stara pesem, mogoče da izza časov Ivanovih, po svoje opisuje tu omenjeni dogodek.

Ko začela se je kamnena Moskva,
je zavladal car Ivan, gosudar Vasiljevič.
Ko odšel je on pod mesto Kazan,
pod mesto Kazan, pod Astrahan,
vzel mimogrede je mesto Kazan,
je carja zajel in carico ž njim.
Iztrebil izdajstvo je iz Pskova,
iz Pskova in iz Novgoroda.

Kako iztrebiti ga iz Moskve kamnene?
Kaj veli Maljuta, zlodej Skurlatovič?
Oj, ti car moj, car Ivan Vasiljevič!
Na veke mi ti ne iztrebiš izdaje!
Protivnik sedi nasproti tebi,
iz iste sklede zajema s tabo
in pije s tabo iz iste kupe
in nosi obleko istega dela!
In tedaj se je car domislil
in hudo se razsrdil nad carjevičem.
»Kvišku vi knezi, kvišku bojarji!
Zgrabite carjeviča za bele roke,
črno vrzite mu haljo čez glavo
pa ga peljite ven v močvirje,
tja ga peljite k Nečisti luži,
tam izročite nagli ga smrti!«
Vsi so bojarji se razbežali,
sam Maljuta ostal je zlodē,
carjeviča za roke je zgrabil,
vrigel mu črno haljo čez glavo
pa ga odpeljal je na močvirje,
v tisto močvirje v Nečisto lužo.
Zve to sluga Nikite Romaniča,
skoči na konja, ki vodo je vozil,
dirja brzo k Nikiti Romaniču.
»Hej, batjuška, Nikita Romanič!
Ti tu piješ, ješ in hladiš se,
nič ne veš, da groza godi se:
Pada zvezda z neba, pada,
sveča ugaša čistega voska,
mladi carjevič dušo bo spustil!«
Nikita Romanič se prestraši,
konja zajaha, ki vodo je vozil,
pa ti dirja tja na močvirje,
tja na močvirje, k luži Nečisti.
In udari Maljuto po licu:
»Ti Maljuta, Maljuta Skurlatovič!
Grizljaja lotil si se prevelikega.
Pazi, ker z grizljajem tem se zadaviš!«

Ta pesem se morda ne ujema popolnoma z resničnim dogodkom, ujema pa se z duhom tiste dobe. Malo poročil, in še tista nejasna, je prihajalo med narod o tem, kar se je godilo na carskem dvoru ali v krogu carskih bližnjikov, toda v časih, ko stanovi še niso bili tako ločeni drug od drugega, takrat niso niti potvorjene vesti te vrste prestopale mej verjetnosti in so imele na sebi pečat splošnega življenja in splošnega umevanja.

Si li bil tak, knez Nikita Romanovič, kakršnega te slikam — to vedo samo stene Kremlja in stari hrasti pod Moskvo! A tak si se meni javil v časih tihega premišljevanja, v čas večerni, ko je polja pokrival mrak, ko je v dalji zamiral šum delovnega dne, ko je vse v bližini umolknilo in je samo veter šušljal po listju ter je samo večerni hrošč letel mimo. Ža-

lostno in bolešno se je v meni prebujala ljubezen domovinska in jasno je stopala iz megle naša žalostna, a slavna preteklost, kakor da bi se namesto pogleda, zamračenega od teme, v meni odpiralo notranje oko, kateremu stoletja niso delala zaprek. Tak si se mi javil, Nikita Romanovič, živo sem te videl, kako si dirjal na konju za Maljuto, in preselil sem se v strašne čase tvoje, ko ni bilo nič nemo-gočega!

Serebrjani je pozabil, da nima pri sebi niti sablje niti samokresa, in se ni zmenil za to, da je konj pod njim star. Svoj čas je bil to dober konj, dvajset let je služil v vojni in na pohodih. A miru na stara leta si ni prislužil; prislužil si je to, da je moral voziti vodo, za to pa je dobival gnilo seno in batine.

Sedaj je čutil na sebi mogočnega jezdecu in spomnil se je prejšnjih dni, ko je nosil junake v grozne bitke in ko so ga krmili z dobrim zrnjem in napajali z medico. In razširil je rdeče nozdrvi, stegnil vrat in dirjal za Maljuto Skuratovim.

Jaše Maljuta po globokem gozdu s svojimi opričniki. Priganja jih k Nečisti luži, popravlja kapuco na carjevičevi glavi, da bi ne vedeli opričniki, koga peljejo v smrt. Ko bi to vedeli, bi zapustili Maljuto in bi se skrili večji za manjšim. A opričniki si mislijo, da jaha med Maljuto in Homjakom navaden človek, in čudijo se samo temu, zakaj ga peljejo tako daleč h kazni.

Maljuta je psoval opričnike, se jezil nad konjem in ga bil z bičem po prožnih bedrih.

»Ej, vi volčja pojedina, vreče senene! Da bi se le car ne premislil in ne poslal za nami zasledovavcev!«

Jaše Maljuta, zlodej, v globoki gozd in ptički se ozirajo nanj in iztegujejo vratove; črni vrani letajo nad njim — že je blizu Nečista luža.

»Hej!« veli Maljuta Homjaku; »ali ne peketajo za nami tuja kopita?«

»Ne,« odgovori Homjak, »naših konj topot odmeva po gozdu.«

In še huje priganja Maljuta opričnike in še bolj pogosto bije konja po prožnih bedrih.

»Hej!« pravi Homjaku, »ali ne kriči nekdo za nami?«

»Ne,« odgovori Homjak, »odmev ponavlja naše besede.«

In Maljuta se huduje nad konji.

»Ej, vi volčja pojedina! Ko bi le ne bilo zasledovavcev za nami!«

Naenkrat začuje Maljuta za sabo:

»Stoj, Grigorij Lukjanič!«

Serebrjani je bil že za Maljuto. Stari vodovozni konj ga ni pustil na cedilu.

»Stoj, Maljuta!« je ponovil Serebrjani. Dohitel je Skuratova in ga udaril s svojo roko po obrazu.

Silen je bil udarec Nikite Romanoviča, Zaušnica se je razlegla kakor strel iz puške; zabučal je širni gozd in listje se je usulo z dreves; zver se je poskrila po grmovju. Iz dupel so priletele debelooke sove; in mužiki, ki so daleč odtod lupili lubje, so se spogledali in rekli strmeč:

»Čuj, kako je tresnilo. Morda se je polomil stari dob nad Nečisto lužo?«

Maljuta se je zvalil s sedla. Ubogi stari konj Nikite Romanoviča se je spotaknil, se prevalil in izdihnil.

»Maljuta!« je kriknil knez, ko je planil na noge. »Grizljaja lotil si se prevelikega. Pazi, ker z grizljajem tem se zadaviš.«

In potegnil je Maljuti sabljo iz nožnice in zamahnil, da mu razkolje črepinjo.

Tedaj pa je nenadoma druga sablja zažvižgala knezu nad glavo. Matvej Homjak je priskočil svojemu gospodarju na pomoč. Vnel se je boj med Homjakom in Serebrjanim. Opričniki so z golimi sabljami planili na kneza, a drevje in grmovje ga je obvarovalo, da ga niso popolnoma obkolili.

»Ej,« si je mislil knez, odbijajoč udarce, »treba bo žrtvovati življenje, ne da bi rešil carjeviča. Daj Bog, da bi vztrajal vsaj pol ure, morda pride odkod pomoč.«

Komaj je bil to pomislil, že se je rezek žvižg razlegel po gozdu. Odgovorili so mu glasni kriki. Eden izmed opričnikov je že zamahnil s sabljo nad knezom, a padel je z razbito lobanjo in nad njegovim truplom se je pokazal Vanjuha Prsten, mahaje s krvavim čekanom. Ta hip so se razbojniki kot tolpa volkov vrgli nad slugo Maljute in začelo se je klanje. Maljuta je hotel s svojci skupno navaliti na sovražnika, a ni imel kje vzeti zaleta, povsod je bil gozd in goščava. Mnogi so popadali, drugi pa so se kmalu zavedli in so s krikom: »hoj — da!« začeli teptati razbojniško tolpo. Sam Prsten je bil ranjen v roko in je že slabeje pobijal s čekanom, ko se je v gozdu razlegel nov žvižg.

»Stojte skupaj, dečakil!« je zakričal Prsten, »ded Koršun gre na pomoč!«

In ni še izgovoril, že je udaril Koršun s svojim oddelkom na opričnike in vnel se je med njimi velik in krvav boj.

Težko se je bilo braniti jezdecem v gozdu proti pešcem. Konji so se vzpenjali, padali nazaj in mečkali pod sabo jezdece. Opričniki so se obupno borili. Homjakova sablja je žvižgala kakor vihar in se mu lesketala nad glavo kakor blisk.

Naenkrat se je sredi boja začelo omahovanje. Medvedji Mitka je vrtal skozi gnečo in je šel naravnost na Homjaka, mlateč brez razločka tuje in svoje. Mitka je spoznal roparja svoje neveste. Dvignil je z obema rokama gorjačo in mahnil po svojem sovra-

niku. Homjak se je odmaknil in kol je padel po glavi konju; konj se je zvalil mrtev, gorjača se je zlomila.

»Čakaj!« je rekel Mitka in se zavalil na Homjaka, »sedaj mi ne uideš!«

Bitka se je končala. Ni se bilo več s kom biti; vsi opričniki so ležali mrtvi, samo Maljuta se je rešil na svojem urnem habardincu.

Razbojniki so pričeli šteti in marsikoga niso našli. Tudi pri njih je bilo dosti izgub.

»Glej,« je rekel Prsten, stopivši k Serebrjanemu in otirajoč si pot z obraza, »glej, bojar, kje smo se našli!«

Ko so se bili prikazali prvi razbojniki, je Serebrjani skočil k carjeviču in odpeljal njegovega konja v stran. Carjevič je bil privezan k sedlu. Serebrjani je s sabljo prerezal vrvi, pomagal je carjeviču s konja in snel robec, s katerim je imel carjevič zavezana usta. Ves čas boja knez ni šel od njega in ga je čuval s svojim telesom.

»Carjevič,« mu je rekel, videč, da so mladci pričeli ropati mrtve in loviti ubegle konje, »boj je končan, vsi tvoji sovražniki so padli, samo Maljuta je utekel, a mislim, da mu bo slaba predla, ko ga veli car poiskati!«

Ob carjevičevem imenu se je Prsten umaknil nazaj.

»Kaj?« je rekel, »to je sam carjevič? Sin gosudarjev? Le poglej, za koga nam je Bog dal zastaviti roke! Le poglej, koga so ti psi peljali zvezanega!«

In ataman je padel Ivanu Ivanoviču k nogam.

Vest o njegovi prisotnosti se je hipoma raznesla med razbojniki. Vsi so nehali preiskovati žepe ubitih in se prišli pokloniti carjeviču.

»Hvala vam, dobri ljudje!« je rekel carjevič prijazno, brez svoje navadne oholosti; »bodite, kar že ste, zahvaljujem vas.«

»Ni za kaj, gosudar!« je odgovoril Prsten; »ko bi bil vedel, da tebe peljejo, bi ne bil pripeljal s sabo štirideset junakov, ampak dve sto. Potem bi nam ne bil ušel ta Skurlatič; ujeli bi ga bili živega in bi ga vpričo tebe potegnili na vejo. Sicer pa imamo menda njegovega konjarja, to je moj stari znanec, in če rib ni, je tudi rak riba! Hej, dečko, ali ga držiš?«

»Držim!« je odgovoril Mitka, ležeč na trebuhu in držeč pod sabo svojo žrtev.

»Daj ga sem! ne boj se, da ti uide! A vi, mladci, pripravite ogenj za zaslišavanje in pripravite vrvi!«

Mitka je vstal. Izpod njega se je dvignil močan dečak; toda komaj se je z obličjem obrnil proti razbojnikom, so vsi zakričali strmeč:

»Hlopka!« se je oglasilo od vseh strani; »to je Hlopka! Da, to je Hlopka! — Hlopka je potlačil namesto opričnika!«

Mitka je strmel z odprtimi usti.

Hlopka je komaj dihal.

»Viš ga,« je slednjič izpregovoril Mitka, »potem takem sem pa tebe pritisnil? Zakaj pa nisi ust odprl?«

»Kako pa naj govorim, če mi pa na goltancu sediš, zavalè zavaljeno. Uh, ti!«

»Kako pa da si se zavalil podme?«

»Kako, kako? Ko si, medved, konja udaril po glavi, se je jezdec zvalil name, ti, tepec, pa name namesto nanj, ala, potem pa od samega veselja kar daviti človeka po neumnosti.«

»Eh!« je rekel Mitka, »ta je pa lepa!« in se je popraskal za ušesom.

Razbojniki so se krohotali. Sam carjevič se je nasmejal. Homjaka niso mogli najti nikjer.

»Nič ne pomaga,« je rekel Prsten. »Že še ni prišla njegova ura, škoda, prav res! No, pa drugič, če Bog da. A sedaj dovoli, gosudar, da te z mladci spremimo do ceste. Res je sicer, da nisem tega vreden in da bi se meni, zanikarnežu, niti ne spodobilo, govoriti s tvojo milostjo, a kaj hočemo. Brez mene ne najdeš odtod!«

»No, mladci,« je nadaljeval Prsten, »pripravite se braniti njega carsko milost. Ti, bojar,« je rekel Serebrjanemu, »sedi na tega konja, jaz pa vzamem kar tegale. Tebi, ded Koršun, bo bolje iti peš, tebi, Mitka, pa še kar.«

»Kaj še!« je rekel Mitka in se prijel za grivo konja, ki je kar omahnil v stran, »tudi jaz bom sedel.«

Hotel je vtakniti nogo v streme, pa ga ni mogel najti, zato se je zvalil kar na trebuh na konja in je dirjal tako nekaj sežnjev daleč, nazadnje pa se je vendar ustanovil v sedlu.

»Juhej!« je kričal, otepajoč z nogami in komolci.

Vse krdelo je obkolilo carjeviča in stopilo iz gozda.

Ko se je nazadnje pokazalo polje in so se v daljavi zalesketale strehe Aleksandrove Slobode, se je Prsten ustavil.

»Gosudar,« je rekel in skočil s konja; »tu gre tvoja pot. Sloboda se že vidi. Ne spodobi se nam, da bi še dalje ostali pri tvoji carski milosti. Razen tega se tam na cesti dviga prah. Menda so vojaki. Odpusti, gosudar, proti naši volji je dal Bog, da smo se srečali.«

»Čakaj, dečko!« je rekel carjevič, ki se je po minuli nevarnosti pričel vračati k svojemu prejšnjemu vedenju. »Čakaj, dečko! Povej mi najprej, kakšnega bojarskega rodu pa si, da nosiš pozlačeno suknjo?«

»Gosudar!« je skromno odgovoril Prsten. »Tu nas je mnogo bojarjev brez imena, brez priimka, mnogo knezov brez rodu, brez pokolenja. Nosimo, kar nam Bog da.«

»Ali pa tudi veš,« je strogo nadaljeval carjevič, »da postavljajo za take kneze, kot si ti, visoke odre na trgu in da nisi vreden svoje suknje? Če bi mi ne bil danes napravil usluge, bi naročil tistimle vojakom, naj vas vse povežejo in odpeljejo v Slobodo. A za-

radi tvoje današnje usluge ti odpuščam tvoje prejšnje razbojništvo in izpregovorim tudi pri batjuški carju besedo zate, če se mu pokoriš.«

»Zahvaljujem se ti za prijaznost, gosudar, lepo se ti zahvaljujem; samo da še ni moj čas, podvreči se carju. Težki so moji grehi pred Bogom, velika je moja krivda pred gosudarjem; težko bi mi odpustil batjuška car in če bi mi tudi odpustil, ne morem zapustiti tovarišev.«

»Kaj?« se je začudil carjevič; »ti nočeš opustiti razbojništva, ko ti jaz sam obljubujem priprošnjo? Menda te ropanje po cestah bolje redi kot pošteno življenje?«

Prsten si je pogladil črno brado, se lokavo zasmejal in pokazal dve vrsti lepih, belih zob, tako da je bilo njegovo zagorelo lice videti še temnejše.

»Gosudar!« je rekel; »ščuka je zato v morju, da karas ne dremlje. Nisem navajen niti vojaškega življenja niti trgovskega. Odpusti, gosudar! Tamle se že bliža prah k nam. Čas se je umakniti. Riba išče, kje je najgloblje, mi pa, kje je najvarneje.«

In Prsten je izginil v grmovju, vodeč konja za sabo. Razbojnik so drug za drugim izginili med drevjem, carjevič pa je odjahal s Srebrjanim proti Slobodi. Kmalu sta se srečala z oddelkom jezdecev, ki ga je vodil Boris Godunov.

Kaj je delal car ves ta čas? Poslušajmo, kaj pripoveduje pesem in kako izraža narodno umevanje tiste dobe:

Čujte, kaj pravi car Ivan Grozni:

»Ah, vi ste tepci, knezi, bojarji.

Črne si halje nadenite,

da gremo v cerkev k jutranji maši,
molit za dušo mojega sina.«

In obstrmeli vsi so bojarji —

črne so halje brž si nadeli,

v cerkev šli s carjem v jutranji dobi
za carjeviča dušo pomolit.

Pa pride Nikita Romanovič tudi,

naglo obleče si pisano suknjo,

pa carjeviča vodi za roko

in mu za vrati stati velevala.

Čujte, kaj krikne car Ivan Grozni:

»Nikita, vedi, da si lopov,

v oči me zbadaš s pestro obleko.

Padla je zvezda z visokega neba,

sveča voščena je ugasnila,

ni ga več sina, ni carjeviča.«

Čujte, kaj pravi bojar Nikita:

»Ah, zaslepljen si, car, pravoslavni.

Kaj bi za njega dušo molili,

Boga hvalimo, da nam živi še.«

In carjeviča prime za roko,

za belo roko, v cerkev ga vodi.

Čujte, kaj pravi car Ivan Grozni:

»Nikita, čuj me, zvesti služabnik,

reci mi, s čim naj tebe obdarim,

hočeš pol ruske moje države

ali pa zlata, kolikor hočeš?«

Čujte, kaj Nikita reče zdaj carju:

»Nočem države pol, gosudar moj,

nočem ni zlata, daj mi Maljuto,

da ga popeljem k Nečisti luži.«

Čujte, kaj krikne car Ivan Grozni:

»Dajem ga tebi, lopova zlega,

lahko storiš ž njim, kar ti drago!«

Tako to pripoveduje pesem; v resnici pa temu ni bilo tako. Letopisci nam kažejo Maljuto v časti pri Ivanu Vasiljeviču še dolgo po letu 1565. Mnogo ljubljencev je postalo žrtev carskega sumničenja v raznih dobah. Ni že bilo več Basmanovih, niti Grjaznega, niti Vjazemskega, Maljuta pa niti enkrat ni okusil nemilosti. Po prerokovanju stare Onufrevne ni doživel kazni na tem svetu, marveč je umrl častne smrti. V grobnici samostana svetega Josipa Volockega, kjer je pokopano njegovo telo, je zapisano, da je bil ubit v bitki pod Pajdo.

Kako se je Maljuta opravičil zaradi svojega obrekovanja, ne vemo.

Mogoče, da je Ivan, ko se mu je bila pomirila razburjena duša, prestopek svojega ljubljenca pripisal prevarani gorečnosti; mogoče, da se sploh ni popolnoma iznebil sumničenja nasproti carjeviču. Naj bo temu kakorkoli, Skuratov ni izgubil carjevega zaupanja, marveč mu je bil od tega časa še dražji. Doslej je sovražila Maljuto vsa Rusija, odslej pa ga je sovražil tudi carjevič. Ivan je bil odslej Maljuti edina opora. Splošna zavist je bila carju porok za njegovo zvestobo. Tudi migljaj glede Basmanova ni bil brez posledic. V Ivanovem srcu je ostala kal sumnje; in čeprav ni takoj pognala korenin, je vendar znatno ohladila njegovo naklonjenost napram Kravčemu⁵, kajti car nikdar ni odpustil tistemu, ki se ga je kdaj bal, četudi bi pozneje sam priznal, da je bil njegov strah nepotreben. (Dalje prihodnjich.)

⁵ Kravčej, višji dvorni maršal in višji dvorni točaj starih ruskih carjev. — Op. prel.

○ kužnih boleznih in prisadih.

Piše dr. Anton Breclj, zdravnik za notranje in otroške bolezni v Ljubljani.

Značilne posebnosti nalezljivih bolezni.

Zelo mnogovrstne in različne so kužne bolezni; v raznih krajih in delih sveta so različne vrste in različne oblike istih bolezni. Vse kužne in prisadne bolezni so posledice delovanja oz. življenja nekih boleznivih glivic in drugih drobnih živih bitij na naše telo; radi tega sorodnega in podobnega izvora imajo nekaj skupnih in podobnih posebnosti glede postanka, poteka in izida.

Kužilo, zašlo v naše telo, nas ne napravi takoj bolnih; navadno mine med okužbo in prvim pojavom bolezni neka doba, ki je pri različnih kužnih boleznih različna, a za nekatere prav značilna. Ta rok pri t a j e n o s t i (inkubacijska doba) pomeni oni čas, ki je bil glivicam potreben, da so se razmnožile do tolike množine in sile, ki je izzvala odpor samo na napadenem mestu ali pa odpor vsega telesa. Ta doba je zelo kratka, kakor pri hripi, pljučnici in koleri, časih le nekaj ur, časih do 5 dni, ali daljša, 2—3 tedne (legar, pegavica i. dr.), ali zelo dolga (splošni krčni otrp ali steklina do 60 dni ali celo 6 mesecev).

Znamenito je dejstvo, da ne oboli vsakdo na kužni bolezn, tudi če je prišel v stik s kužnim človekom ali kužilom; okuženje se ne prime vsakega človeka. Človek je že s svojimi naravnimi pripomočki zavarovan ali zaščiten proti okužbam. Dokler ima kožo celo in sluznice v svoji notranjščini nepokvarjene, ne primejo se ga prisadi, pa tudi druge kužne bolezni ne zlahka. Resničnost take n a r a v n e z a š č i č e n o s t i ali v a r n o s t i (imuniteta ji pravijo s splošno rabljenim izrazom) potrjuje vsakdanje življenje. Kdor pazi na svoja prebavila in dihala, ne oboli v časih splošne razširjenosti prebavnih ali soplinskih kug tako hitro na njih. Junaški poskus je napravil na sebi neki znamenit učenjak; namenoma si je uredil in utrdil prebavila, potem použil veliko množino glivic kolere — brez obolenja, njegov pomočnik pa je pri istem poskusu obolel na hudi koleri, da so ga komaj rešili.

Poleg te naravne varnosti ali zaščitenosti proti kužnim boleznim imamo tudi pridobljeno in podedovano varnost proti nekaterim takim boleznim. Kdor je prestal koze, škrlatico, pegavico, legar ali kako drugo tako bolezen, je zavarovan zoper njo večinoma svoj živ dan; če bi jo morda vendar kasneje dobil, nastopi pri njem v milejši, manj nevarni obliki, ker ima v svojem telesu obrambne soko, nastale pri prvem obolenju, ki onemogočujejo ali ovirajo zopetno razrast istih kužnih glivic v njem. Ta varnost se prenaša od roditeljev na otroke; prav posebno varnost daje materino mleko. Dojenci n

prsih so prav posebno zavarovani proti kužnim boleznim, ker dobivajo po materinem mleku obrambne snovi, odtod neprecenljiva vrednost in nenadomestljivost dojitve!

Ker imamo odporne snovi zoper domače, t. j. v naših krajih običajne, kužne bolezni v svoji krvi, torej neko od prednikov podedovano varstvo ali zaščito, nastopajo te bolezni pri nas neprehudo, bolj krotko. Ošpice ali plehe ima v naših krajih malone vsak otrok, bolezen nastopa tako milo, da ima le redkokdaj resne posledice, ako se le količkaj pazi na bolnika. Ko so nekoč evropski mornarji zanesli to lahko bolezen na neko samotno otočje v Tihem oceanu, so nastopile te nedolžne ošpice kot morilna kuga in strahovito končevale otočane. Pegavica je bila do svetovne vojne v naših krajih neznana, ker je bila iztrebljena pred kakimi 100 leti. Ko pa so se naši vojaki ž njo seznanili na ruskih in balkanskih bojiščih, so umirali na nji kupoma. Kolera je v Indiji domača, bolj nedolžna kuga. Če jo kdaj zaneso v naše kraje, nastopa kot strašna morilka.

To posebnost kužnih bolezni, da ustvarjajo v napadenem telesu neke odporne snovi, je uporabila zdravniška veda v boju proti kužnim boleznim. Velikanski so uspehi, ki jih je že dosegla zdravniška veda na tem poprišču, dasi je komaj začela. Kjer so ljudje vseskozi precepljeni proti kozam, ni več te strašne kuge; krčni otrp je izgubil svojo strahovitost radi preprečevalnega cepljenja. L. 1915 je nastopila v Gorici in okolici kolera z grozovito krvoločnostjo, a ko smo prebivalstvo precepili, je kolera izginila naglo, kakor da jo je odnesel veter.

Po večini puščajo kužne bolezni neko varnost proti zopetnim okužbam. Ta varnost je kratko- ali dolgotrajna. Nekaj nalezljivih bolezni pa je, ki delajo ljudi po prestali bolezni še bolj občutljive in sprejemljive. V tem pogledu je znan ušen, sklepni revmatizem, neka vrsta pljučnice. Kdor je imel kdaj kako izmed teh bolezni, oboli na njej o najmanjši priliki. Poznal sem usmiljenko, ki je obolela na pljučnici 36 in 37tič! To zvišano občutljivost ali sprejemljivost za kužne bolezni si razlagamo tako, da že prvi napad bolezni izčrpa v telesu naravne odporne snovi ali je telo tako slabotno, da ne more stvoriti dovolj obrambnih sokov zoper nove napade bolezni. Trebušni legar pušča navadno neko stalno varnost. Zdravil sem nekoč sestro usmiljenko — bolniško strežnico, ki je obolela četrtič na legarju. Davica napade človeka navadno samo enkrat. Neki moj tovariš zdravnik, sedaj sloveč profesor v Nemčiji, je po prestali davici obolel na davici vsakokrat, če je le nos pokazal na oddelek za davico.

Na kužni bolezni oboleli človek preмага kužno bolezen s tem, da mu telo z odpornimi sredstvi zatre kužne glivice. V nekaterih primerih pa opazujemo izjeme. So ljudje, ki kužno bolezen srečno prestanejo, a kužne glivice ostajajo v njih žive in za druge ljudi kužne. Taki ljudje, imenujejo jih *kliconoše*, so sila nevarni drugim, ker se kot zdravi ljudje prosto gibljejo in kužne klice raznašajo. Po davici ozdravljen otrok je časih še dolgo dobo nevaren drugim. Poznal sem kuharico, ki je po legarju ozdravljena to bolezen več mesecev trosila na svoje obližje, pomočnice in goste, ki so hodili k njej na hrano. Kako človeka, ki je prestal kužno bolezen, napraviti neškodljivega za druge, je težavna naloga, ki jo rešujejo najboljše učenjaki.

Kužne bolezni imajo tudi marsikaj skupnega glede svojega pojavljanja.

V večjih krajih, kjer je mnogo prebivalstva z živahnim prometom, so vedno primeri raznih kužnih bolezni, a pri urejenih zdravstvenih razmerah ostajajo ti primeri okuženja redki ali posamični (sporadično nastopanje ali pojavljanje).

Iz teh posamičnih primerov se izcimijo časih bolj pogosto pojavljanje iste kužne bolezni v kaki šoli ali zavodu ali kraju. Takemu pogostemu več ali manj razširjenemu pojavljanju iste kužne bolezni pravimo *priseljena kuga ali epidemija*. V kaki šoli se pojavi epidemija davice, v drugem zavodu nastopi epidemija škrlatice, v vojašnici ali kaznilnici epidemija legarja ali griže, v mestu ali podeželski občini epidemija oslovskega kašlja. Če je kaka kužna bolezen razširjena na cele pokrajine, države ali celo dele sveta, pravimo takemu pojavu *pomor ali pandemija*. Opazovali smo pandemijo hripe v letih 1889—1890, ko se je razširila iz Rusije po vsej Evropi in celo v Ameriko, in pandemijo španske hripe leta 1918—1919, ki se je pojavila po vsej Evropi.

Običajno so pri epidemijah prvi primeri obolenja najhujši, mnogokrat smrtni. Polagoma se »duh« epidemije blaži, končni primeri obolenja so navadno lahki. Časih se pa »duh« epidemije izprevrže, po lahkkih primerih nastopajo čedalje hujši. Časih nastopa kaka epidemija sploh zelo milo, časih v kaki posebni obliki. Pri epidemiji hripe se opažajo časih pretežno vnetja sopil (bronhite ali pljučnice), časih okvarja epidemija bolj možgane in živčevje, časih povzroča prebavne težkoče.

Znani so nekateri činitelji, ki vplivajo na postanek, razvoj in oblike epidemij. Ko ljudje uživajo mnogo vode, sadja in zelenjave, se pojavlja legar in griža, ki pa pozimi prenehata; v dobi pomladnih in jesenskih toplotnih izprememb so pogoste nalezljive bolezni dihal in »revmatična« obolenja. Vremenske okoliščine, podnebje, letne dobe imajo gotovo neki vpliv na kužne glivice same, odtod je tolika različnost posamičnih epidemij.

Nekatere kužne bolezni so po nekaterih krajih domače ali stalne; domače kuge ali endemije močvirne mrzlice ali malarije so znane. Kolera je endemična v Indiji. V dobro urejenih zdravstvenih razmerah so endemije zatrte. Koliko endemičnega legarja je odpravljenega, kjer so pokrajine oskrbljene z dobro pitno vodo! Kjer so izsušena močvirja, je prenehala mrzlina.

Obramba proti kužnim boleznim.

Izza davnine že se človeštvo zaveda, da je težavno in mnogokdaj neuspešno prizadevanje bolezni zdraviti, da pa je mnogo lažje in varnejše bolezni preprečevati. *Preprečevanje (profilaksa)* se poskuša in izvaja prav proti kužnim boleznim že od nekdaj.

Iz sv. pisma vemo, da so bili gobavci izločeni iz človeške družbe. Ko se je gobavost razširila tudi po srednji Evropi, so v srednjem veku ustanavljali posebne hiše oz. zavode, kjer so bili nastanjeni gobavci (leprosarium). *Osama (izolacija)* kužnih bolnikov se izvršuje tudi dandanes, in sicer mnogo natančneje ko nekdaj. Vsaka bolnica ima oddelke za osamo kužnih bolnikov, vsaka občina bi morala imeti po zdravstvenih predpisih kužno bolnico, kamor se spravijo bolniki s kako nevarno kužno boleznijo. Ako ostane bolnik z manj nevarno kužno boleznijo v domači oskrbi, mora imeti svoj ločen prostor, svojo ločeno strežbo.

Ne samo kužni bolniki, marveč tudi okuženja sumni ljudje se dandanes izločajo začasno in nameščajo v posebne opazovalne zavode za dobo pritenjenosti ali inkubacije. Kakor jo pač zahteva tista huda bolezen. Ako je kdo med potjo umrl ali obolel na kugi ali koleri, morajo vsi popotniki in moštvo, ko dospe ladja v pristanišče, v *karanténo* (»40-dnevno« osamišče) za toliko časa, da poteče rok morebitnega obolenja. Po mednarodnih dogovorih je urejena obramba proti najhujšim kugam, da se ne prenašajo iz daljnih krajev po ladjah in železnicah.

Druga splošna obramba proti kužnim boleznim je *razkužba*. Zatirati ali pokončevati kužne kali se pravi razkuževati. Razkuževati treba osebe, predmete in prostore, ki so okuženi in tvorijo nevarnost za nadaljnje okužbe.

Razkužila so zelo različna. Večino kužnih kali pokončavajo solnčni žarki, mnogo boleznivih glivic poginja že ob samem izsušenju. Tako naravno razkuževanje je neznanskega pomena in neprecenljive vrednosti v stanovanjih, solnce in zrak nam razkužujeta sproti in odganjata nevarnosti, ki se jih komaj zavedamo.

Gotovo razkužilo je vročina, kjer se da brez škode uporabljati. Manj vredne okužene predmete je najbolje sežigati, druge pa ali prekuhati v vodi ali

pari ali pa izpostaviti suhi vročini. Kužne kali so živa bitja, ki ne prenašajo visoke toplote, tudi najbolj trdoživi troši nekih glivic poginejo v vreliščni toploti. Sežigamo okuženo slamo, papir, malovredno obleko. S prekuhavanjem pa razkužujemo posteljno in telesno perilo, obveze, jedilno in zdravilno orodje in druge priprave, ki se s tem razkuževanjem ne kvarijo.

Kjer ne moremo uporabljati teh sredstev, imamo na razpolago primernejša. Kožo, posebno na rokah, si razkužujemo z milom, ki je ob temeljitem miljenju dovolj uspešno. Še boljši je milni cvet (milo raztope v spiritu). Za razkuževanje tal v stanovanju rabimo močan lug ali sodo, za razkuževanje kužnih iztrebkov in stranišč nam pomaga apneno mleko, kakršno je pripravno za belež.

Še bolj učinkovita razkužila so karbolna kislina, lizol, krezol in podobna, ki se rabijo kot 2—3 % raztopine (na en liter vode se raztopi 2—3 žlice omenjenih razkužil). Za razkuževanje kože, perila, zlasti pa volnenih in usnjatih predmetov, ki ne prenašajo visoke toplote pri prekuhanju, so prav taka razkužila najbolj primerna. Ker so strupena, to je pri nepravilni rabi nevarna, treba nekaj opreznosti.

Zelo uspešno, a strupeno razkužilo je sublimat, živossrebrna sol, ki se rabi kot 1‰ (enoodtisočna) raztopina. Za razkuževanje zunanje kože je zelo pripravna, a vedeti treba, da nam kvari vse kovinske predmete, ker jih raztaplja, in da je tudi v manjših množinah zaužita zelo nevarna.

Manj nevarno razkužilo je kalijev permanganat (temna vijoličasta sol), ki se kot enoodtisočna raztopina uporablja za razkuževanje ust in drugih sluznic. Škoda, da pušča to razkužilo madeže na perilu.

Dobro razkužilo za sluznice (oči, nos, ušesa in usta) je borova kislina, ki se rabi kot 1—2 % raztopina.

V novejšem času se je razširila uporaba vodenčevega nadokisa, vodi podobne tekočine, ki zelo rada oddaja kisik in s tem mori kužne kali, a ni strupena in ne kvari perila.

Za razkuževanje prostorov je zelo učinkovit žvepleni dvokis, ki nastaja, ko zgoreva žveplo, zlasti v vlažnem zraku. Žal, da nam kvari žvepleni dvokis kovinske in barvane predmete, zato ni uporaben za stanovanjske prostore tako kakor v kletih in hlevih. Zelo dobro nam razkužuje stanovanjske prostore brez škode formalinov plin, toda za uporabljanje treba posebnih priprav.

Važno se mi zdi na tem mestu opozoriti, kako treba razkuževati rane in preprečevati prisade. Najzanesljiveje se obvarujemo prisadov, ako namažemo rano z jodovo tinkturo (5—10 % raztopino joda v spiritu). Jodova tinktura sicer skeli nekaj trenutkov, a rana se zaceli navadno brez gnojenja ali kakega hujšega prisada. Seveda velja tako razkuževanje

samo za male rane, ki ne zahtevajo posebne zdravniške pomoči, a je zelo potrebno tudi pri malih praskah, vbodljajih ali odrgrinah, ki so se zamazale s prahom ali zemljo. Običajno izpiranje z vodo ali kako razkužno tekočino več škodi ko koristi.

V okvir razkuževanja spada tudi izsuševanje močvirja, zatiranje mrčesa in slična zdravstvena prizadevanja.

Poleg osamevanja in razkuževanja dobiva cepljenje čedalje večji pomen v pobijanju in preprečevanju kužnih bolezni. S cepljenjem živih kali kozam podobne bolezni se obvarujemo za več let proti pravim kozam, s cepljenjem zamorjenih glivic legarja ali griže se zavarujemo za nekaj časa proti legarju ali griži, s cepljenjem protistrupa, nastalega v živalskem telesu proti davici ali dravu, si pridobimo neko varnost proti obolenju s tema nevarnima boleznima, s cepljenjem snovi, nastalih v steklih živalih, preprečimo izbruh stekline pri ljudeh, ki so bili okuženi po steklih živalih. Nešteto učenjakov se trudi po zavodih, namenjenih proučevanju in pokončevanju kužnih bolezni, širom izobraženega sveta, da dosedanje sijajne uspehe še izpopolnijo, poglobe in na vse nevarnejše kuge in prisade razširijo. Kmalu ne bo več kuge in prisada, ki ne bi imeli zoper njega uspešnega cepiva; nagle in najhujše kuge in prisadi izgubljajo svojo strašnost.

Bridko izjemo pa tvorita počasni, a zato nič manj pošastni kugi, jetika in sramna kuga (sifilis), pravi šibi božji, ki navzlic vsem prosvetnim pridobitvam tepeta novodobno človeštvo bolj ko vse kuge v preteklosti. Jetika je kužna bolezen, ki uspeva in se širi v razmerah, kjer vlada beda, zlasti stiska glede prehrane in bivališč, ter neugodne zunanje življenske okoliščine sploh; jetika je izraz družabne bede. Sramna kuga pa razdeva one ljudske plasti, kjer se je udomačila neka npravstvena ohlapnost ali razrvanost, sramna kuga je merilo npravstvenega položaja. Kakor nam priča plesen za vlažnost, ker v suhih prostorih ni plesni, tako izražata ti ljudski kugi stanje našega gmotnega in npravnega položaja.

O zdravljenju kužnih bolezni ne bom tratil besed, ker je zdravljenje težavna naloga poklicnih zdravnikov. Vsakdo pa, ki se zaveda dolžnosti do sebe in svojega bližnjika, mora biti poučen vsaj o bistvu kužnih bolezni in načinih njihovega preprečevanja. Vem, da je razmotrivanje o kužnih boleznih marsikomu bolj suhoparno ko zanimivo, a kakor je katekizem malo zabaven in vendar nujno potreben, tako naj veljajo ti kratki in najvažnejši nauki o kugah kot najpotrebnejše vodilo, kako se je braniti največjih in najpogostejših sovražnic našemu zdravju in življenju. To spoznanje naj prodre v naše družine, odkoder naj dobi naš tako kruto prizadeti narod novih in pomnoženih življenskih sil!

Kapitalist Rak.

Spisal dr. Fr. Detela.

IV.

Japonska noč je bila čudo krasna. Visoka dvorana je bila podobna bajnemu vrtu, kjer so se dolgoliste palme temnim cipresam in svetlolistim oranžam in citronam klanjale. Žive barve japonskih oblek so se ob vsakem gibu mladih teles prelestno prelivale in v svitu raznobojnih balončkov, ki so se na cvetnih girlandah zibali, čarobno oživiljale temno zelenje.

Prostori so se hitro polnili in z ljudmi je prišel hrum in šum in prešeren smeh in veselo vzklikanje. Poskočna godba je razigrala srca in vsa živahna družba je vzvalovala v šumni radosti. Sredi dvorane so plesali mladi pari in se stiskali v gneči. Oči in lica so jim žarela in srca so se v nemala ob sladkih besedah. Ob straneh so japonsko oblečene gospodične stregle s čajem, se slovesno klanjale in ljubko smejale. Vonj najrazličnejših dišav je plaval pod stropom in se mešal s tobačnim dimom, z duhom pečenja in cvrtja, vina in kave in likerjev in z ostrim sopuhom razgretih teles.

Rihard, ki je pripeljal hvaležno Zefko, je pregledal s kritičnim očesom pisano množico in ugotovil, da mu frak ni bil neobhodno potreben, še manj klak in bela kravata, da bi si bil za silo celo brez rokavic pomagal. Naš rod je namreč toliko značajan, da se ne sramuje svojih prednikov, ki so mrzili frak in cilindar, in toliko krščanski, da misli, da je nedeljska obleka za takle ples tudi dobra.

Vesela Zefka se je hitro zamešala med družbo in šla kmalu v živahnem plesu iz rok v roke; take lepe prilike že davno ni imela, in Bog ve, kdaj se zopet ponudi.

Rihard pa je iskal po dvorani, po galerijah, po zatišjih svojega prijatelja in njegovo družbo. Dolgo jih ni mogel najti; nazadnje je naletel na Alberta in njegovo nevesto, ki sta bila valček odplesala in se vračala k materi. Gospa Lopuhova je mogočno sedela na majhni estradi med drugimi podobnimi damami. Pila je čaj, počasi in premišljeno, in skrbno pazila, kadar je vzdignila skodelico, da je mezinec od ostalih prstov proč pomolila. Tako ravnanje je priporočala tudi hčerki Netki, češ, da »distingvirane« dame vse tako delajo. Po vsakem požirku je kaj važnega povedala.

»Japonske noči«, je dejala, »so eminentne važnosti za razvoj in napredek naše nacije. — Ah, gospod Albert, saj ne morete plesati v taki gneči in gospod Ribič je tudi počastil japonsko noč. Dobro došli! Le pogledjta, gospoda, kako frapantno je zadeta japonska noša in kako descentne so obleke teh gejš!»

Albert je vzel Netki pahalce iz rok in pihljal hladu njej in sebi.

»Gneča je alarmantna«, je razlagala gospa.

»Oh, mama,« se je muzala hčerka, »alarmantne so samo vesti iz Moskve in Carigrada.«

»Človeku bije srce«, je nadaljevala mati, ki se ni dala motiti, »da se kar boji eksplozije. Jutri bo treba dvorano pač radikalno dezinficirati; zakaj nocoj se bo nabralo bakterij na stotine.«

Rihard je zabaval gospo z osoljenimi opazkami o plesalcih in plesalkah. »Gospodična Neti,« se je obrnil k hčerki, »ali se smem priporočiti za prihodnji ples?«

Gospodična je prikimala, menila, da jo je Albert že nekoliko ohladil, in vstala. Rihard jo je zmago-slavno odpeljal.

Prepričan, da je najzanimivejša zabava opravljanje, je opozoril plesalko na lepo Zefko, ki se je vrtela po dvorani. Nekoliko je povedal, nekoliko namignil in Netka je bila, kakor bi bila rekla gospa, informirana. Zbudila se ji je nekakšna ljubosumna radovednost in hudomušna želja, Albertu ponagajati.

»Jaz bi se rada z njo seznanila, gospod Ribič,« je dejala plesalcu.

»Lahka reč,« je dejal Rihard; »na plesu se seznanijo ljudje z najraznovrstnejšimi tipi. Takšna znanja se hitro naredijo in še hitreje zataje.«

Med prvim odmorom sta se Netka in Zefka po ljubeznivem posredovanju gospoda Riharda že tako dobro seznanili, da sta se za drugimi pari pod pazduho vodili po dvorani.

Albert pa je dvorjanil Lopuhovi gospe, jezen na prijatelja, ki mu je odpeljal nevesto, ki jo zdaj objemlje in zabava, in iskal z očmi po vseh kotih, kje bi zagledal nesrečni par. Raztresen je poslušal našmarjeno govorjenje gospe Lopuhove in porogljive zvoke šumne godbe, ki je brez usmiljenja naprej igrala.

»Dobro, da godcem sčasoma sape zmanjka,« si je oddehnil. »Zdaj se bo Netka vendar vrnila; Rihard naj gre, kamor hoče.«

Kaj pa je zdaj zagledal! Zardel je in zona ga je izpreletela. Ali vidi prav? Pomel si je oči, če ni morda privid. Zefka mu je vendar obljubila, da ne pride na veselico! Morebiti je kaka druga Zefka, oni podobna. A nobena druga se tako ne smeje; nobena druga ne maha tako z rokami. Živa istina: Neti in Zefka, druga drugi pod pazduho! Ali mu je Rihard to napletel? Albert je bil ogorčen; ne iz strastne ljubezni do lepe Netke; zakaj deset drugih deklet mu ni bilo nič manj všeč; ampak za dožo je šlo in ničemurnost je bila prizadeta. Laskal si je, da je Netka vanj

zaljubljena, iz česar je sklepal, da je pametna ženska in da ima izboren okus. A kako ji more ugajati puhloglavi Rihard? Zdaj naj ji pa še blebetava Zefka kaj natveze! To ni družba zanjo.

»Milostiva,« je dejal Lopuhovi gospe, »istina je, da so take veselice v družabnem oziru važne in potrebne. A tudi tu velja geslo: Svoji k svojim, enaki k enakim! Prireditelji bi morali paziti, da se družba preveč ne zmeša. Trgovci, zlasti veletrgovci in industriji si lahko privoščijo tako zabavo; a če bi se je udeleževale Vaše sobarice, Vaše prodajalke, kako bi se Vam to videlo?«

»Horendno, gospod Albert. Jaz ne grem principijelno nikamor, kjer ni publika distingvirana.«

»Edino pravi princip. Zdaj pa pogledajte, milostiva, s kom promenira gospodična Neti! Jaz pravzaprav ne poznam te osebe, slutim pa, da ni družba za Vašo hčerko. Moški se ne kompromitira tako hitro; a žensko kompromitirati je lahka reč.«

»Hvala Vam, gospod Albert! Jaz bom hitro tej impertinentni kompromitaciji konec naredila.«

»Toda brez hrupa, gospa; na tihem in zlepa!«

»Brez skrbi, gospod Albert! Incidenta ne bo nobenega,« je dejala gospa in vstala in poskusila z Albertovo pomočjo predreti široki obroč gospodov in gospe, katerim noge niso več dopuščale plesa, poželjive oči pa so se jim še pasle po mladostnem vrvenju in spomin jim je obnavljal lepe nekdanje dni, ki se ne vrnejo več nazaj.

Zatišja ob straneh so bila polna gostov, ki niti gledati niso marali teh ničemurnosti, ampak so se pametneje in stvarneje veselili zdravja in življenja.

V prvem zatišju na levo so široko sedeli zastopniki pridobitnih slojev in pili in jedli, kakor bi se pripravljali na štiridesetdanski post.

»Gospa, le bliže se pomaknite, da Vas malo pozgečkam!« je dejal prevoznik Lojze, bogataš vojne vrste.

»O ti stara revščina,« je dejala milostiva, ki je gospoda tikala, ker je služil pred nekaj leti pri njih za hlapca, in sedla bliže. »Ali se nisi še nagledal teh maškar?«

»Kako, ko se toliko lepega vidi! Noge vsake sorte, od najdrobnejših do najdebelejših. Ali ste videli Lopuhovko?«

»Da je le sram ni!« je dejala gospa. »Hčer ima za možiteve; sama pa še nori.«

»Saj ima pa tudi kaj pokazati. Take noge so stebri države in roke, roke, gospa! Marsikaka gospodična bi bila vesela, če bi imela taka stegna.«

»Pustimo čenče,« je dejal sosed gostilničar. »Pijmo, da spravimo denar med ljudi, dokler ima še kaj veljave!«

»Tako je,« je potrdil prevoznik. »Tega papirja imam doma, da lahko dvakrat živini nasteljem.«

»Pri Kajfežu je boljše vino in pri Štruklju boljša pečenka,« je menil mesar.

»Naš Janko pleše, da je ves moker,« je dejala gospa.

»Naj pleše, dokler je mlad,« je menil mož. »Mi smo svoje dni tudi plesali in vsa dekleta so bila naša. Zdaj imamo pa druge skrbi. — Gospodična, še en štefan! — Davki rastejo in ljudje kriče, da jih mi odiramo, ki dajemo dobro blago za slab denar. Vlada bi nas morala braniti; mi smo pridobitni sloji.«

Še pridobitnejši ljudje pa so sedeli v zatišju nasproti, bankirji in veletrgovci, zbiralci narodnega blaga, vsak pred svojo buteljko, smotke dišeče pušič. V svesti si dostojanstva, ki ga daje bogastvo, so govorili mirno in premišljeno. Šlo je največ za tako imenovane »interne« zadeve.

»Torej Vi mislite, gospod Revni,« se je obrnil Lopuh do bankirja Revnega, »da bo valuta zopet padla.«

»V dobrem tednu,« je dejal Revni, »za dve, tri točke; ne pomaga noben plavšič. V Trstu in na Dunaju je toliko dinamita na kupu, da je treba samo malo potresti.«

»Kakor trgujete Vi, gospod Lopuh, s poljskimi pridelki,« je razlagal dr. Hruševac, »tako ti gospodje z denarjem, z našim in tujim; čim večja diferenca in čim hitreje se menjata diferenca, tem boljša kupčija. Treba je vreči le nekoliko več valute na borzo, pa bo padel tečaj. Mi imamo namreč vse polno malih spekulantov, ki samo gledajo, kaj bo kak priznan bankir pričel. Če začne ta kupovati, bodo kupovali; če prodajati, pa prodajati; sami ne vedo zakaj; a o bankirju mislijo, da ve. Tako zaneti majhna iskra velik požar.«

Lopuh je sociologa Hruševca na videz poslušal, v resnici pa premišljeval, kako bi pridržal svoje blago, če bo valuta padla, kako potem cene zvišal in koliko bo dobička; zakaj toliko je vedel, da gre valuta hitro gori in hitro doli, cene blaga pa hitro samo gori, doli pa počasi ali sploh ne.

»Banke nimajo denarja,« je menil gospod Požir, »ker nočejo ljudje več varčevati. Vse se zapije in zapravi. Vlada bi morala natisniti več bankovcev in jih dati bankam na razpolago.«

»Bi ne bilo napačno,« je dejal Kostur. »Cene blaga bi takoj poskočile in ljudje bi se iznebili gotovine, ki jo doma tišče, in potem manj zapravljali.«

»In več delali,« je pritrdil dr. Hruševac. »Bogat človek nerad dela, in vendar je delo krepost, lenoba greh; delo je življenje, lenoba smrt. Leni karpi se usmrade, če ni ščuke v ribniku, ki jih goni sem in tja.«

»Taka ščuka med karpi,« je dejal Požir, »je trgovec. S tem, da po ceni kupuje in drago prodaja, sili producenta in konsumenta k pridnemu delu. Oba bi se hentano malo trudila, če bi po ceni kupovala in drago prodajala. Poslance, ki so jim dnevnicke zagotovljene, naj kaj delajo ali nič, je še za kvorum težko

vkup dobiti. Pametna vlada mora domače trgovce ščititi, tuje sleparje pa izgnati.«

»Jako socialno delo je tudi,« se je muzal Kostur, »da dajejo hranilnice in banke navadnemu človeku le po 4 ali 5 od sto, zahtevajo pa po 10 do 20 in čez. Kako bi mogle sicer pošteno plačevati svoje delavce?«

»Zlasti upravne svetnike,« je pritrdil Požir, »in hkrati toliko storiti za prosveto? Za znanost in umetnost se naši denarni zavodi naravnost žrtvujejo.«

»To je zdaj tem potrebnejše,« je pripomnil dr. Hruševac, »ker je inteligenca gmotno na tleh. Uradnik je berač s cilindrom.«

»Ej, marsikaka uradniška rodbina ima še lepo pohištvo,« je dejal Lopuh, »kakršnega se dandanes za drag denar ne dobi, in slike in porcelan. Jaz bi marsikaj potreboval za svoj gradič, ki me stane vsako leto najmanj deset tisoč kron, in bi tudi kupil. A kaj, ko ne dobiš po pametni ceni! Zapravljal pa jaz ne bom; jaz moram še štiri otroke preskrbeti.«

»Samo štiri?« se je zavzel Požir. »Jaz sem mislil, kakšnih deset, dvanajst. Brez zamere, gospod Lopuh!«

»To so interne zadeve, gospod Požir,« ga je zavrnil dr. Hruševac; »in Bog ve, čigavi so ti drugi.«

»Sodišče je ugotovilo, da Lopuhovi. O, gospod Lopuh je producent in konsument. Na Vaše zdravje, gospod Lopuh!«

Na drugem koncu dvorane pa se je bilo medtem gospe Lopuhovi vendar posrečilo izzvati majhen incident. Da bi rešila Netko iz neprimerne družbe, se je bila postavila na tak prostor, da sta morali gospodični, ki sta se izborno zabavali, mimo. Ko sta se približali, je gospa z migom mogočne roke ustavila Netko, vzdignila lornjon in srepo premerila Zefko od vrha do tal.

»Neti,« je dejala, »to ni družba za tebe.«

»Milostiva, prosim pojasnila,« se je smelo postavila Zefka, in kar je imela znanec, so ji začeli vsi pritrdjevati, tako da je zašla gospa v nekakšno zadrego.

»Gospod Albert, gospod Albert,« je klicala in priklicala ženina, ki se je izkušal umekniti. »Vi poznate to gospodično.«

»Jaz?« se je zavzel Albert. »Seveda, gotovo sem jo že katerikrat srečal.«

»Jaz pa tega gospoda niti srečala nisem nikoli,« je hitela Zefka; »nikar da bi ga poznala.«

»Prej, gospodična, ste pa vendar drugače govorili,« se je čudila Neti. »Koliko ste mi povedali o gospodu Albertu!«

»Oh, koliko je Albertov, ki jih jaz poznam! Ravno tega pa ne.« Poslušalci so udarili v smeh in od vseh strani so prihitele japonke, se začele klanjati in s pahalci hladiti vroča lica hudih nasprotnic.

»Kdo se smeje?« je udarila gospa z nogo ob tla in izkušala s strupenimi pogledi ustrahovati veselo družbo. »Oh, gospod Albert,« je milo klicala kavalirja, ki se je bil izgubil. »Glej, Neti, kaj se mešaš ti med take ljudi!«

»Kakšne ljudi?« je pobrala Zefka besedo med splošnim pritrdjevanjem. »Ali je ples samo za verižnike? Tukaj smo vsi enaki.«

»Vsi enaki, vsi enaki!« je bridko zastokala gospa. »Tako enaki kakor pomaranča in že veste kaj.«

»Mama, ne tako na glas!« je poudarjala hčerka.

»Koga pa se naj jaz bojim? Ga ni med to mešano gospodo,« jo je zavrnila mati in odpuhala s svojo hčerko, kakor odpuha iz pristanišča mogočna oklop-nica, ki vleče vitko ladjo za seboj.

Prisopihala je nad zadovoljno družbo, kjer se je zabaval njen mož. Mogočne prsi so se dvigale kakor valovje v viharju, v očeh je gorela siva jeza in ustnice so se tresle, ker niso mogle najti izraza, primerne-ga dostojanstvu njenega socialnega stališča, katerega se je tudi v tem groznem trenutju jasno zavedala.

»Janko, plačaj! Mi gremo domov!« se je izvil turoben glas iz njenih prsi. »Tako grdo še nisem bila nikjer konsultirana.«

»Lahko noč, gospoda!« je dejal gospod Lopuh in moško je odvedla gospa njega in hčer. Samo tako se more distingviran človek znositi nad mešano družbo.

V.

Nekaj dni pozneje je začela vrednost dinarja padati. Novine so prinesle to vest deloma kot nekaj navadnega, med domačimi novicami, vlomi, umori, poboji, goljufijami in tatvinami, druge so pisale, da je bilo tega pričakovati, da je stala valuta itak previsoko; da je visoka valuta sploh nesreča za deželo; vzroki da so slabe letine, preveč uvoza in splošna lahkoživost. Vladi nasprotni listi pa so vznemirili ljudi z uvodnimi članki o katastrofalnem padcu našega denarja.

Uradnike in delavce je prevzel strah, kaj bo, če izgubi denar še to majhno vrednost, ki jo ima; in kakor lete čmrlji, kadar zagrmí, z glasnim hrumom v gnezda, da hitro posrkajo med iz satovja, ker mislijo, da je napočil sodni dan, tako so drli ljudje v trgovine in kupovali na žive in mrtve.

»Je že dražje, kot je bilo včeraj,« so vpili tisti, ki so rinili z blagom iz prodajalnic. — »A cenejše, kot bo jutri,« so kričali oni, ki so tiščali noter. S težkim trdom so stregli trgovci odjemalcem in še težje čakali, da se trgovine zapro. Potem pa so hiteli z blagom v skladišča, kjer naj bi počakalo višjih cen, in oblegali so veletrgovce, naj jim določijo novega blaga. Veletrgovci pa so se obotavljali, češ, da morajo kalkulirati, računati, da ne bo izgube, ker so se razmere tako temeljito izpremenile.

Zadruga so bile vse pokoncu. Sklicevale so se nujne seje — udeležba obvezna —, da se ukrene, kar je potrebno v teh težkih časih. »Cene vzdigniti!« je bilo splošno mnenje. — »Znatno in izdatno vzdigniti,« so klicali goreči odborniki, »da bo vsaj za par tednov mir!« — »To je pravo načelo,« je pritrdil načelnik; »v začetku ljudje zakriče, a polagoma se privadijo in navada je vse. Po malem in naprej dražiti, ne kaže; to konsumenta najbolj razdraži.«

Drugo jutro so že poročale novine: »Mlekarska zadruga je zvišala ceno mleku na 16 kron; kavarnarji in gostilničarji so žal! prisiljeni itd.; brivska zadruga je morala s težkim srcem — in tako naprej z dobičkom. Zadruga je namreč imenitna iznajdba. Kakor izvleče zobozdravnik živec iz bolečega zoba, tako izdere zadruga občutljivo vest iz src združnikov. Večina odbora sklone in brez pomisleka spravijo člani dobiček pod streho. Vsi za enega, eden za vse; individualizem je egoizem. Prej se je človek dvakrat premislil, preden je enkrat vzdignil ceno; vest in čast in kaj bodo ljudje rekli, vse je bilo na poti. Zdaj gre vse gladko; vesti so disciplinirane in dresirane. Socialna zavest opraviči in odpusti vse skoke v stran in čez mejo. Kjer vse odira, se nima nihče za oderuha, češ, da se vse izravna. Zato se tudi malo-kdo, ki se mu očita lopovščina, brani s trditvijo, da ni lopov, ampak z očitkom, da je nasprotnik tudi, in ljudem se zdi, da imata oba prav.

Narast cen se je na dolgo in široko zagovarjala z neizmernimi davki, visoko carino, neurejenimi razmerami, nizko valuto. Potrpežljivo strmečim kupovalcem se je dopovedalo, da je pri nas še vedno boljše kot povsod drugod, delavci da si znajo sami pomagati — kdaj pa se je še toliko pilo in zapravljalo? — uradnikom se naprej in naprej višajo plače, tako da je teh večnih pragmatik že vse sito; drugi stanovi ne čutijo draginje, ker jo vsi z dobičkom na druge rame prevale; na kapitaliste se pa ni treba ozirati.

To je tudi bridko čutil kapitalist Rak, ki je še vedno iskal službe po prodajalnicah. Zora bi bila svojo že tudi rada nastopila in težko je čakala Albertovega odgovora. »Da bi le že prišel!« je koprnela v strahu, ki je rasel od dne do dne, v upanju, ki je pojemalo od ure do ure. »Naj bo, kakršen hoče!« si je zatrjevala in želela na tihem, da bi bil tak, kakršnega ona hoče.

Padec valute je Raka močno prestrašil. Ko je videl, kako vse prodajalnice oblega in se za negotovo bodočnost preskrbljuje, je tudi on poslal hčer z vrečico, naj kupi še nekaj moke, dokler ni predraga.

»Reci, naj pripišejo k mojemu dolgu!« je dejal. »V kratkem bova plačala.«

Pot v prodajalnico brez denarja je neprijetna in Zora bi se je bila iz srca rada odkrižala; toda vse pomisleke, vso bojazen je pregnala ljubezen do siromaka očeta, nesrečno žrtev vojnega časa in svoje

zaupljivosti, ki se je še vedno tako genljivo vdajala praznim nadam, da se bodo vojne zadolžnice katerikrat obrestovale.

V prodajalnici je bilo polno ljudi. Vsak bi bil najrajši kupil karkoli, samo da bi se denarja iznebil. Zora je stopila v kot in tiho čakala, da bi bili drugi odpravljeni, da ne bi imela neprijetnih prič svoje prošnje. Poslušala je, kako zabavljajo odjemalci čez draginjo in verižnike, kako tarna debela trgovka čez grozne davke in drage delavce in brezvestne vele-trgovce. »Še pol ure,« je dejala, »potem zapremo. Zadruga tako velevala.«

Zora je prebledela in stopila naprej in prosila moke, ne najfineše, tako srednje, kolikor bi šlo v vrečico. Srce ji je utripalo v strahu, kaj se bo zgodilo. Prodajalka ji je nasula moke v vrečico in jo dejala na vago.

»Za plačilo boste pa tako dobri,« je šepetala Zora, »in k prejšnjemu pripisali.«

»Tega pa ne, gospodična,« je dejala osorno ženska, iztrgala Zori vrečico iz rok in stresla moko nazaj v predal. »Jaz moram vse v gotovini plačati. Na upanje ne morem dajati, dokler ni stari dolg plačan. Delati je treba, gospodična, delati, ne na ženine čakati!«

Zora je vzela prazno vrečico, tiho pozdravila in zbežala. Kupovalci so jo natihem milovali; a prodajalki se ni hotel nihče zameriti; najpogumnejši je rekel: »Je že tako.« Prodajalka pa se je opravičevala, da so to prevzetni ljudje, ker so imeli, a zdaj nimajo. »Delo se nikoli še ni tako dobro plačevalo kakor dandanes in samo lenuhom se slaba godi.«

Zora je prišla domov ponižana z žalostnim poročilom, doma pa jo je čakala še žalostnejša novica. Na mizi je ležalo priporočeno pismo. Zora je stresel mrz, ko je spoznala Albertovo roko, in stemnilo se ji je pred očmi, da je morala sesti. Držala je pismo v naročju in se ni mogla odločiti, da ga odpre.

»Od njega?« je vprašal oče.

Zora je prikimala, raztrgala ovoj in dala pisanje očetu. Oče je bral, od začetka v nekakem strahu, potem pa jezen in ogorčen Albertovo pismo.

Blaga gospodična!

S krvavečim srcem Vam pišem poslednjikrat, da se moram odreči svojim najslajšim željam, odreči zakonski zvezi z Vami, po kateri sem tolikanj hrepenel.

Sila ne pozna usmiljenja; razdejala mi je vse nade, pogazila vso srečo. Ta sila je dvojna, gmočna in duševna. Jaz ne bi mogel gledati, da bi v tej grozni draginji Vi, ki Vas tako ljubim, poleg mene stradali in trpeli. V današnjih časih najin zakon ne bi bil vir skupne sreče, ampak skupne nesreče.

Drugi, mnogo važnejši in pravzaprav odločilni vzrok je pa razlika mišljenja in čuvstvovanja.

Trajna ljubezen ali vsaj trajno prijateljstvo cvete med enako mislečimi, enako čutečimi dušami. Zdaj pa premislite, ljuba gospodična! Jaz navdušen Jugoslovan, Jugoslovan dušom, telom že od nekdaj, Vaša rodbina pa prepojena od starega avstrijskega duha! Ali želite dokazov? Omenjam samo vojno posojilo, ki ga je podpisal Vaš oče, s katerim je podprl staro Avstrijo, prizadel toliko gorja bratom Slovanom, zakrivil smrt toliko nedolžnih žrtev! S takimi avstrijakanti jaz ne bi mogel složno živeti.

Zatorej, gospodična, milujte me in pozabite! Jaz Vas odvezujem vseh lepih obljub ter Vam vračam zlato svobodo.

Bodite srečni! Odgovora ne pričakuje in ne želi

Vaš

nesrečni Albert.

»Tak hinavec!« je zavpil oče, vrgel pismo na tla in ga pohodil.

»V današnjih časih je res težko rodbino rediti,« je menila Zora.

»Nikar ga ne zagovarjaj!« se je jezil oče. »Albert je prokurist in ina take dohodke, da bi lahko ženo

in pet otrok redil. Navaden lopov! Kako se je znal prilziti tebi in meni; kako se je dal podpirati, da se je izšolal! Takrat je bil ponižen, se je klanjal do tal in zahvale v besedah je bilo več ko preveč; v dejanju ne vidiva nobene. Naj bi se vsaj ne hlinil. Naravnost naj bi povedal, da ga je vojno posojilo oplašilo, ne zaradi avstrijakantstva, ampak zato, ker se ne obreštuje, ker je samo kos papirja.«

Zora se je hitro osvestila. Prešla je nada, prešel pa tudi strah in zavedala se je svetejših dolžnosti in lepše, nesebične ljubezni, ljubezni do starega očeta.

»Nikar se ne jezite, oče!« je dejala odločno. »To se ne da izpremeniti in Bog ve, čemu je dobro.«

Odhitela je v trgovino, kjer ji je bila trgovka zagotovila službo, in povedala gospodinji, da vstopi drugo jutro.

Očeta so oblile solze, ko mu je ponosno povedala to veselo novico. Zdaj šele je prav živo čutil siromak svojo nesrečo; ko bo morala hči zanj skrbeti, ki je on zanjo tako slabo skrbel. Hčeri pa je bila zaveš, da bo očetu pomagala, najslajša tolažba v bridkosti in že dolgo ni tako mirno spala kakor to noč in nič ni slišala in nič čutila, kako se oče brez spanja v postelji obrača, kako pritajeno ihti.

Zlomljena piščal.

(Žalostna pravljica.)

Deklica mlada se šetala je na večerni obali,
pela
in si razpletala težke lase.

Ribič uborni nabiral je školjke:
v čolnu zibljivem je peval s piščaljo ob rdečih obrežjih.
Omáhnila mu je piščal in odložil je vesla,
ko čul je pesem s cvetočih bregov —

O, deklica bela, za petje rdeče podárim ti školjk! ...

in čoln se je zibal ob zvokih deklice mlade
in se ustavil pred gajem cvetočih bregov:

O, deklica lepa, vzemi si školjk
za pesem, s katero zasanjala čoln si v molitev.
Školjke nabral je ribič uborni,
ko v tihih večerih sem pel na piščal ob lokvanjskih
obalah —
z njimi igra se po stezah srebrnih,
jaz pa ti pel bom na rdečo piščal — — —

In vzela je deklica biserne školjke,
metala jih v smehu po stezah srebrnih —
deček pel je na rdečo piščal — — —

Ob zarjah večernih, ko deček nabiral je školjke,
zavela je pesem s cvetočih bregov:

deklica lepa vabila je ... pela ...
In v zvokih rdečih se čoln je prizibal v gaje:
deček nasul ji v mehko naročje je školjk —

spet deklica vzela je biserne školjke,
metala jih v smehu po stezah srebrnih —
deček pel je na rdečo piščal — — —

O, v dalji blesteča so jadra iz morja vzcvetela —
(deček razpletal je deklici težke lase)
prijadral z neznane dežele je kraljevič mladi,
obstal ob gaju cvetočih bregov —

v veselju raztresla je deklica školjke iz naročja —
(dečku piščal je ob ustnih zamrla,
odjéknila v črne vrhove —)

in kraljevič mladi nasul je deklici zlatih koral,
lase razčesane ovil ji s tenčico
in grudi okrasil ji z biseri daljnih dežel,
odel v oblačila bogatih nevest

in jo odpeljal z jadri v neznano prekmorsko deželo —
(in s krova zavel prešerno je deklice smeh:
Ah, kaj bi s tabo in tvojo piščaljo?) — — —

Ribič uborni je zlomil piščal ...

Debeljak Tine.

Gabrijela.

Iz spominov vojnega ujetnika. — I v. V u k.

(Konec.)

Ko sem se zbudil, je bila noč. Zvezde so gledale skozi nezagrnjeno okno. Električna luč je bila zakrita z gosto zelenkasto mrežico.

»Kje sem?«

Začudeno sem gledal na dolge vrste postelj, ki so se vrstile v veliki in široki sobani. Vzdihi so se oglašali, podobni vzdihom voza, na katerem so me vozili.

»Kje sem?«

Nad menoj se je sklanjal krasen in mil obraz, kakor da je ustvarjen iz belih lilij, obdan s kostanjevimi lasmi, bogatimi in mehkiimi, in velike, modre oči so me božajoče pozdravljale.

»Spi, spi...«

»Kje sem?«

»V bolnici. Pripeljali so te malo prej vsega premočenega. Spi...«

Kakor da mi je šepetala mati, se mi je zdelo in zaprl sem oči...

Enakomerno so se vlekli dnevi v bolnici. Postajali so dolgočasni. Dolgočasno je postajalo vse tisto stokanje ranjenih ljudi, ki so ležali v dolgih vrstah na posteljah, se premetavali, umirali... Samo nekaj trenutkov je sijalo solnce v to sobano in redkokdaj je pogledal lunin svit vanjo. Potem pa je bilo zopet soparno in zadehlo in nasičeno z vonjem zdravil. In kaj so bili tisti trenutki solnca in kaj luna, ki sta zrla v sobano skozi stekla? Kakor da prezeblji človek gleda na daljni ogenj. Sviti vidi, a radost toplote je daleč od njega.

Sredi vzdihujočih, ozdravljajočih, umirajočih so hodile bele prikazni, edina uteha v carstvu obupa. Z ljubeznijo v očeh, s tolažbo na ustnah, s požrtvovalnostjo v srcih so hodile neslišno dan in noč, noč in dan. Lečile so, čuvali, stregle, prevezavale in tolažile. Vsak njih korak je bila žrtev, prinesena na oltar usmiljenja. Bile so te prikazni sužnje vzdihujočih, ozdravljajočih, umirajočih.

Videl sem na tistih posteljah, vrstečih se po sobani v širino in dolžino, ležati mlade ljudi z zlomljenimi nogami, prebitimi rokami, prestreljenimi prsi, razbitimi glavami.

Zdravniki so hodili od postelje do postelje, zapisovali in naročevali.

Še drugih sem videl. Strežniki so bili. Tam k tisti postelji so prišli. Vzeli so polomljeno truplo in postelja je bila pripravljena za drugega. Ko je izginila noč in se je zasvetilo jutro, so odnesli drugega.

Mladika 1923, št. 7.

Polno je bilo življenja mlado telo, a vendar ni moglo živeti. Zakonski prstan je blestel na njegovi okostnjeni roki...

Prinašali so nove na prazne postelje in njih strašne rane so pričale, da tam zunaj nekje mori človek človeka z besnostjo zveri...

Rana v prsih se je hitro celila. Ali notranje krvavenje je rodilo svoje posledice.

Smrt je stopala k mojemu vzglavju, polagala mi težko roko na razbolele prsi in na pljuča, zalita s krvjo, ter mi ustavljala dihanje. Njene oči so se pogrezale v moje in se mi laskale.

»Ne ubežiš. Zakaj bi se trudil... z menoj pojdi,« je šepetala.

Moja usta pa so šepetaje klicala:

»Sestra Gabrijela!«

Prišla je in solnce je prišlo z njo. Njen obraz, kakor iz lilij stkan, se je sklonil nad menoj. Smrt pa je odstopila nejevoljna in se obrnila na pragu.

»Ne ubežiš!«

Sestra Gabrijela, kakor da je slišala tisti posmeh, je zamahnila z roko in govorila:

»Živel boš, živell!«

Smrt je, kakor v dokaz, da se ne šali, vzela mojega soseda na desnici. Zvečer mi je še pripovedoval o mladi ženi in zlatolasem fantku, ki mu je dve leti. Hrepenenja polno je bilo njegovo pripovedovanje. Zjutraj, ko sem se prebudil, ga že ni bilo... Vzela je tudi soseda na levisi. Druge so mi dali za sosede, pravkar pripeljane.

Tudi te je vzela. In še mnogo drugih so odnesli. Zdelo se mi je, da si trdovratno tare pot do mene.

Jaz pa sem se zoperstavljal.

Počasi, uporno, korak za korakom sem se umikal smrti, ki je stegovala koščeno roko po mojih prsih.

»Ne ubežiš,« se je rogala v mojem kašlju. »Ne ubežiš!«

Sestra Gabrijela pa je otirala moje znojno čelo in močila ožgana usta s hladilom, govoreč:

»Živel boš, živell!«

Njen glas in njen nasmehljaj sta glušila besede smrti. Čimdalje bolj začudeno je pogledovala name in spraševala:

»Kaj res, da mi ubežiš?«

In ko je nekoč rekel zdravnik z glasom notranje zadovoljnosti, kakor vesel, da je dobil bitko, da je nevarnost minula, je smrt pogledala name samo še mimogrede. Ustavljajoč se na pragu sobane je vprašala:

»Torej zares, da mi ubežiš?!«

Nekoč, ko me je tako vprašala, sem se nasmešnil in rekel trdo:

»Ubežim!«

Od tistega časa me smrt ni več pogledala. Hodila je po sobani, se ustavljala pri tem, pri onem, a moje postelje se je izogibala.

Sestra Gabrijela se je smehljala. Njena roka mi je popravljala lase raz čelo.

»Kako se počutiš?!«

»Dobro, sestrice, zelo dobro!«

Nekoč je prisedla sestra Gabrijela k moji postelji. Njene modre oči, skrivajoče se za dolgimi trepalnicami, so počivale na mojem obrazu.

»Silno si shujšal. Tvoji bi te ne spoznali.«

Pogledal sem roke, ki so bile kakor roke okostnjaka, in pritrdil:

»Ne spoznali bi me.«

»Si od daleč?«

»Tam, kjer se dvigajo visoke gore in raste vino, je mojega očeta dom. Jadransko morje umiva obrežje tistih dežel, kjer sem se rodil.«

»Lepo je tam.«

»Bilo je lepo. A sedaj umivajo te kraje solze žen in mater in otrok. Zakaj tisočih kosti so raznesene po zbesneli zemlji.«

»Zakaj to, zakaj to,« je vzdihnila sestra Gabrijela. »Zato, da bi bili svobodni nesvobodni narodi, ali zato, da bi tisti, ki stanujejo v dvoranah, s preprogami potlakanih, živeli še razkošneje?«

»Zato, da bi živeli razkošneje tisti, ki so nagnali narode zoper narode,« sem odgovoril. »Zakaj neosvobojeni se ne osvobojajo z medsebojnim klanjem. Samoiztrebitev ne prinaša svobode, nego nove okove in novo suženjstvo. Iz milijonov studentov prelite krvi in solza demon ustvarja mrzlo zlato, s katerim žvenkljajo morilci človeštva.«

Umolknil sem, pa tudi sestra Gabrijela je molčala. Stok in vzdih trpečih na posteljah je segal v ta molk.

Sestra Gabrijela je prihajala k meni vsak dan. Okrevajočemu njene roke že niso bile več tako potrebne kakor onim, h katerim je smrt hodila stat k

vzglavju, kakor poprej meni... Vendar je prihajala, da mi je podajala zdravila in mi prevezavala rano.

In bilo je obema, kakor da nisva tujca, kakor da sva poznala drug drugega že zdavnaj, kakor da nisva bila nikdar nepoznana, kakor da sva brat in sestra iz ene hiše, rojena iz ene matere...

Bila je zadnja noč v bolnici. Odpravljali so nas, ki smo že toliko ozdraveli, dalje v Rusijo.

V sobani je bil polmrak. Enakomerno so dihali speči. Tuintam je kdo v spanju vzkriknul, zastokal, poklical ime žene ali otroka v nerazumljivem jeziku. Tuintam je kdo zadihal hitreje, težko, kakor da sanja težke sanje, nato pa se zopet pomiril. Skozi okno je lil lunin svet.

Odpirla so se vrata sobane. Tiho so se odpahnile in bela prikazen je stopila v sobo. Približala se je k moji postelji. Čutil sem v spanju njeno bližino in njen topel dih. Dolgo je stala tako in njene oči so božale moj obraz.

Sklonila se je nad menoj. Na njenih bogatih kostanjevih laseh, na njenem licu, kakor iz lilij ustvarjenem, je trepetal lunin svet.

»Zbogom, sin juga!«

Slišal sem te besede v svoji duši. Njen dih je pobožal moj obraz in mojih ust se je dotaknila toplota, nežna in sladka. V mojih žilah je zagorela pomlad, vsa ogrevajoča in prekrasna...

Prikazen je odšla in vrata so se zaprla.

Prebudil sem se.

Moj pogled je begal po sobani. Vse je spalo. Luna je lila svojo luč skozi okno.

To da se mi je sanjalo? ... Ali je tisti njen dih, božajoč moj obraz, tisti dotikljaj njenih toplih ustnic in pomlad, razgorevša v mojih žilah, tako sladka in prekrasna, samo le sen, prihajajoč in odhajajoč neslišno, da se nikdar več ne vrne?! ...

Tišina v sobani mi je odgovarjala:

»Sen...«

Tista solza, sestra Gabrijela, ki je zablestela v tvojih očeh, ko je odhajal vlak, tista solza mi je drag spomin. Skrila si jo pod dolgimi trepalnicami svojih oči, a vendar sem jo videl, prelepo, blestečo.

Srčna hvala ti za tisto solzo, sestra Gabrijela...

Tolažba

Ti, pesem skrita, pesem bolne duše,
zapuščena si zrasla na livadi.
Objokana si plakala ob potih,
kjer hreščal je korak neznanca
kot trd spomin na rože divnopestre.

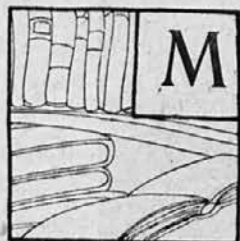
Rumeno solnce ni poznalo meje,
ko sem določil pot ti skozi trnje.
— ... Izjoči se, da ti srce bo lažje.
Izjoči se, da iz solza —
požene lepše cvetje!

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

10.

Mencingerjevih slik štejemo na stotine. Umljivo je, da tu ne moremo vseh naštetih. Ker pa je Mencinger po splošni sodbi naš najboljši slikar, se moramo z njegovimi proizvodi nekoliko podrobneje baviti.

V Ambrusu so imeli bandersko sliko iz l. 1752, ki se sedaj nahaja v škofijskem muzeju. Predočuje na eni strani sv. Lucijo, na drugi sv. Klemenca in sv. Nežo.

Bakar na Hrvaškem. Sv. Marjeta med sv. Heleno in sv. Barbaro. 1758. Kuhuljevič ji pripisuje lepe barve, krasne obraze in temeljito nabrane gube. Prišteva jo med najlepše Mencingerjeve slike sploh, kar je umljivo, če pomislimo, da spada med njegova poslednja dela in smo prej rekli, da je Mencinger napredoval do smrti.

Brezovica. 1. Brezmadežna, 2. sv. Uršula.

V. Mencinger. Sv. Frančišek in tretji red. V Kamniku v frančiškanskem samostanu.

Breznica. Sv. Družina na stranskem oltarju strani.

Catež ob Savi. Žalostna M. B. z mrtvim Jezusom v ročju.

Brežice. V frančiškanski cerkvi: 1. Žalostna M. B. 2. Sv. Peter Alkantara. 3. Škapulirska M. B. 4. Brezmadežna. V samostanu hranijo še sliko sv. Antona Padovanskega. Vse te slike so prav čedne.

Celje. V župni cerkvi je na desni strani Sv. Družina. Podpis V. M. 1747.

Cerkle pri Kranju. V podružnici v Dvorjah častijo sliko štirinajstih pomočnikov v sili. Med njimi se nahaja tudi sv. Nikolaj, ki je patron te cerkve. Sestava množice teh svetnikov je drzna, barve so lahne.

Cerknica. V podružnici sv. Volbenka je v stranskem oltarju slika sv. Jožefa.

Črnomelj. V župnišču hranijo dve manjši Mencingerjevi sliki: 1. sv. Barbara kleči s sklenjenimi rokami in pričakuje udarca, ki ga ji hoče zadati njen lastni oče. Očeta krije zelen suknjič in rdeč plapolajoč plašč. Svetnica ima skoro isti izraz kakor na enaki sliki v Novem mestu. 2. Sv. Jožef drži Jezusčka, stoječega na mizi.

V črnomaljski podružnici v Vojni vasi: 1. v velikem oltarju M. B. Oblačilo je sedaj rdeče prevlečeno, kar zelo moti; 2. sv. Ana; 3. zadaj ob steni visi: Sv. Trojica krona Marijo. Slika je slabo ohranjena.

D. M. v Polju. Tu so imeli prej sliko sv. Neže, ki so jo pa prenesli v podružnico v Gornjem Kašlju. Devica kleči na oblaku, v naročju drži jagnje, v desnici pa palmovo vejo. Oblečena je v zelenkasto oblacilo.

Dobrova pri Ljubljani. Za to cerkev je slikal Mencinger križev pot, ki se je ohranil do 1823, ko je novega naslikal! Leopold Layer. Kam je stari izginil, ni znano.¹ Dobrovski podružnici Gabrje in Hruševje hranita vsaka po eno Mencingerjevo sliko: prva sv. Križ, druga sv. Janeza Nepomučana. 1747.

Dol pri Ljubljani. Štiri stranske oltarje krasi Mencingerjeve slike: 1. sv. Ana z Marijo in Jezuskom; 2. sv. Frančišek Saleški; 3. sv. Janez Nepomučan; 4. sv. Frančišek Ksaverijan. Prva in tretja slika sta močno prevlečeni, kar je storil bržkone slikar Mihael Kavka.

Na Golem je v velikem oltarju Marijino oznanjenje iz l. 1754. Marija kleči v rdeči obleki ogrnjena z modrim plaščem in posluša angelov pozdrav. Angela krije modra obleka z rumenim ogrinjalom. Slika je bila z oltarjem vred prej v cistercijski cerkvi v

¹ Lesjak, Zgod. dobr. fare, 73.

Kostanjevici, kjer so oba v jožefinskem času kupili za Golo za 130 gld.²

V Gornjem gradu visi v grajski škofovski kapeli lepa slika sv. Tomaža ap. 1756. Dva angela nosita svetnika proti nebu, dva manjša pa podpirata oblak. Zgoraj gledamo sv. Kristusove rane, spodaj pa lepo gorsko pokrajino. Svetnikov obraz sicer ni lef pa naraven in iskren; krasna sta oba velika a³oka m Barve so harmonične in dobro ohranjene.³

Homec. V župni cerkvi je mala slika sv. Janeza in Pavla, v izpraševalni sobi pa večja Marija Pomočnica, ki jo je slikar Mihael Kavka preslikal.

Hrenovice. Na Ubeljskem: 1. sv. Jožef; 2. sv. Ana.

Kamnik se odlikuje po množici Mencingerjevih slik. Nahajajo se v župni cerkvi, v frančiškanski, na Žalah in pri Sv. Primožu.

V župni cerkvi na evangelijski strani: sv. Lenard in sv. Florijan; Vera, upanje in ljubezen; sv. Ana uči Marijo čitati; sv. Marjeta Kortonska; sv. Andrej in sv. Miklavž; sv. Družina; sv. Valentin; na listni strani: Kristusov krst, M. B. dobrega sveta, 1759; Marijino Saleskega, gotovo najljubšega mu vzornika. V žup-sv. Martin, sv. Tomaž Akvinski.

V župnišču je Mencingerjev portret, ki predločuje Maksimilijana Raspa (1673—1742), ki je bil od leta 1700 kamniški župnik in je leta 1734 sezidal župno cerkev. Slika kaže upodobljenca kot suhega asceta v talarju, ki drži v desnici knjigo Filoteo sv. Frančiška Saleskega, gotovo najljubšega mu vzornika. V župnišču se nahaja tudi slika sv. Marjete s sv. Cecilijo.

V podružnici na Žalah: 1. na evangelijski strani: sv. Ana z Marijo in Joahimom, 2. sv. Lovrenc in sv. Egidij; na listni strani: 3. sv. Florijan in sv. Izidor, 4. sv. Frančišek Seraf. Na prižnici štejemo šest slik: Marijo, sv. Jožefa in štiri evangeliste.

Frančiškanski samostan ima v lasti nekaj izredno lepih Mencingerjevih del: 1. Sv. Frančišek Asiški v nebeški slavi. Svetnik spušča iz višave s pomočjo množice angelcev škapulir in pas na zemljo. Na zemlji so zbrani v mični skupini razni svetniki, ki so udje tretjega reda. 2. sv. Hiacinta, jako lepa slika. 3. Jezus in Marija podajata vdano klečečemu sv. Frančišku listino z napisom: Porcijunkulski odpustki; 4. sv. Paskal moli pred sv. R. T., ki ga v monstranci angel drži. 5. sv. Frančišek Asiški s križem v roki, pod njim prikupna pokrajina. 6. sv. Anton Padovanski, 1744. To sliko je Fr. Prokop Godler 1851 ne-ugodno obnovil. 7. V obednici je lepa kompozicija: Jezus z učencema v Emavsu. To sliko je M. Koželj precej prenovil.

Pri Sv. Primožu nad Kamnikom je na prižnici šest slik: Brezmadežna, štirje evangelisti in šopek cvetic z monogramom R naslonjenim na M z letnico

² Zg. Danica, 1871, 300.

³ Glej sliko v Stegenšek: Cerkv. spomeniki lav. škof. I.

V. Mencinger. Sv. Frančišek Saleski izroča pravila reda Marijinega obiskovanja sv. Frančiški Šantalski. Goričane.

1742. M R pomenjata prvi črki imena župnika Maksimilijana Raspa, ki je delo naročil.

Karlovec. V frančiškanski cerkvi: sv. Peter Regalat. 1743.

Kostanjevica. V župni cerkvi: 1. sv. Anton Padovanski, 2. sv. Frančišek Ksaverijan, 3. Žal. M. B., 4. Zadnja večerja. V podružnici na Slinovcu: 1. Štirinajst pomočnikov v sili, 2. sv. Janez Krstnik, 3. sv. Notburga, 4. sv. Primož in Felicijan.

Koroška Bela. M. B., kraljica sv. rožnega venca.

V Kranju so imeli svoj čas več Mencingerjevih slik; nekaj jih je še ohranjenih v župnišču, n. pr. medaljonske slike sv. Andreja, ki je posebno izrazit, sv. Ane z Marijo, sv. Marjete z zmajem.

Leskovec. M. B., kraljica sv. rožnega venca.

Lipoglav. 1. sv. Nikolaj sedi na oblakih, dva angelca držita škofovsko palico in knjigo z jabolki, 2. sv. Frančišek Asiški pod križem in bržkone tudi 3. sv. Lucija.

Ljubljana. V župni cerkvi pri Sv. Petru: 1. Marija pomočnica umirajočih. 1735. Mož leži na smrtni postelji. Duhovnik, ki je pravkar podelil sv. zakramente umirajočemu, kaže bolniku proti nebu, kjer se vidi Marija kot pomočnica ob zadnji uri. Ob levici je miza, pogrnjena z lepim prtom, na njej križ in posodica; zadaj sta dva angela. 2. sv. Andrej. 1736. Rablji so ugrabili svetnika, da bi ga pribili na križ, in ga pravkar privezujejo z vrvmi. Svetnik gleda zamaknjen proti nebu. Zadaj se dva moža pogovarjata o tem dogodku. Vojak, najbrže prokonzul Egej, daje na konju sedeč ukaze. Zgoraj nosi angel venec in

palmo. 3. Betlehemski detomor. 1736. Slikar se je oziral na Rubensa, po katerem je posnel sliko, vendar pa je mnogo spremenil. Vzel je samo desni del Rubensove slike in je tako skupino bolj zaokrožil. Na levo je postavil templju podobno stavbo. Na vrhu plavajo angelci, pa vse drugačni kakor Rubensovi. Posnel pa je po Rubensu ženo, ki obupno spenja kvišku roke, dalje ženo grizočo krvnikovo roko, stegujočo roke po ugrabljenem otroku in ležečo na tleh, podrto pod rabljevimi bodalom. V ozadju ni templja, ampak le stena z napisom. Kralj Herod in njegov spremljevalec gledata malomarno obupne prizore. Barve so navadne Mencingerjeve. Inkarnat otroški in ženski je svetlejši od moškega. 4. sv. Uršula. 1736. Svetnica plava v višavi in drži v levici zastavo. Dva angela držita oblak pod njo. Spodaj se blešči reka Rena s kolinskim mestom. Na ladjah se vozijo device, spremljevalke sv. Uršule, proti mestu. 5. sv. Janez Nepomučan. 1738. Svetnik, oblečen v roket in črnkasto oplečnino, moli v ejči, v verige vkovane roke naslanja na kamen. Suhljati, portretu podobni obraz kaže zamaknjene poteze. Pred njim v višavi drži angel sv. razpelo, Marija pa, sedeča na oblakih, kaže z desnico na križ, z levico pa mu podaja mučeniški venec. Angelci drže lilijo, palmo in knjigo z napisom: Posui ori meo custodiam (postavil sem stražo svojim ustnicam); hkrati drži eden prst na ustih, znamenjujoč molčečnost. Slika je veličastno komponirana. 6. sv. Florijan. 1738. Svetnik kleči v višavi nad gorečim mestom s praporom v roki. Krog in krog plavajo angelci, držeč čelado, meč in kotliček vode. 7. Sv. Trojica venča Marijo. 1738. Marija plava proti nebu kleče na oblakih. Ob vsaki strani in spodaj je po en angel s sklenjenimi rokami. Bog Oče in Sin

V. Mencinger. Ž. M. B. v obednici frančiškanskega samostana v Ljubljani.

sedita na svetovni krogli. 8. Jezus na križu. 1743. Slika je podobna Van Dykovi, vendar so zaznati precejšnje razlike. Obraz je popolnoma drug in napis je na drugo stran obrnjen. Spodaj moli sv. Magdalena.

Tudi v šentpeterskih podružnicah so se nahajale ali se še nahajajo Mencingerjeve slike.

Štepanja vas. 1. sv. Katarina, 2. sv. Florijan. Obe sliki sta sedaj v škofijskem muzeju.

Bizovik pri Ljubljani. 1. sv. Nikolaj v velikem oltarju. Pod svetnikom drži angel palico, drugi knjigo z jabolki; spodaj valovi morje; 2. Žalostna M. B.; 3. sv. Jožef z Jezuškom.

Tomačevo. Sv. Florijan in sv. Gregor Čudodelnik. Spodaj je vas. Hiša, ki je v njo strela udarila, gori. Po sredi teče reka, na desni žitno polje. Sv. Florijan z višave zliva vodo na gorečo hišo, v leví pa drži zastavo. Sv. Gregor je odet s škofovsko opravo.

(Dalje prihodnjič.)

Požar.

Kače v mrak švigajo,
ki jih je skotila roka sovražna,
ko je zanetila ogenj —

Kače se vijejo —
množice vpijejo,
tu, tam se dvigajo,
brizgajo vodo v plamene;
z ognjem se bijejo — zmajem besnečim —
mravlje v ogromnem mravljišču —
deca kričeča krog plamena leta,
v škafih prinašajo vodo dekleta.

V staji živina preplašena muka,
konji rezgečejo v divjem nemiru,

radi odtrgali bi se od jasli,
zdirjali preko žareče poljane. —

Polje v plamenih krvavo gori —
baklja blesteča iskre rodi — —

Gozd za poljano ždi mrk in strašan —
straža zamišljena, tiha
čaka, da dvigne se piš — volkodlak,
švigne skoz zrak,
v plamen vsesa se,
v plamen se zrse,
iskre prenese, da gozd zagori — —

Gustav Strniša.

Maliki, katere molimo.

Judovska pravljica.

Terah, oče Abrahamov, je bil po poklicu kipar. Izdeloval je in prodajal malike in molil delo svojih lastnih rok. Abraham, razsvetljen od modrosti, je spoznal, kaka nezmisel je malikovalstvo, toda oče je zavračal jezno vse še tako bistrumne opazke nedoletnega dečka.

Nekoč gre Terah, da si kupi kamenja za nove kipe, in pokaže Abrahamu vrsto kamnatih malikov, naročajoč mu: »Varuj jih in prodajaj, ako pride pošten človek.«

»Kaj bi jih varoval,« mu odvrne deček; »ne ganejo se in ne ubeže.« — »Molči, ti seme nezrelo!« mu je zapretel oče in odšel. Kmalu za njim prikljuka ob palici star mož in zahteva Baalov kip. Abraham pogleda starčka pomilovaje in vpraša:

»Dobri ded, povej mi, koliko let ti teži pleča?«

»Osemdeset,« je vzdihnil starček, deček pa je zakrilil z rokama:

»Osemdeset?! A ti hočeš klanjati svojo sivo glavo, svoja tresoča se kolena pred stvarjo, ki so jo naredili naši sužnji v enem dnevu?«

Starček je zardel pred dečkom in odšel praznih rok. Za njim pride stara ženica, upognjena in vela, pokloni se na pragu delavnice in prosi Abrahama: »Glej, prinesla sem pšenične moke — daj, pomoli k bogovom in priporoči jim moje težave.«

A deček ji odvrne nejevoljno: »Ponudi jim vendar sama — takoj boš videla, kako bodo planili po moki.«

Ženica se je poklonila in ponudila s ponižnimi besedami bogovom svoj dar, Abraham pa je zgrabil kladivo in pobil vse malike razen največjega; temu pa je dal kladivo v roko. Ženica je upila na pomagaje, Abraham pa jo zavrne: »Tvoji bogovi ne jedo in ne pijejo in si ne znajo pomagati; nisi li slišala od svojega očeta, da biva Bog, ki ni viden? In ti moliš kamen, ki ne čuti in ne sliši?«

Osramočena je odšla starka. Vrnil pa se je Terah poln strahu; zakaj nič ni zaupal Abrahamu. Ko je zagledal razbite kipe, ki so ležali okoli največjega, si je pulil brado in si trgal obleko, vmes je vpil in stokal.

»Gorje meni! Gorje tej hiši! Abraham, reci mi pri jezi bogov: kdo je oskrnil bogove?«

Neustrašeno pojasni deček obupanemu očetu:

»Ko si odšel, oče, je bila prišla stara Lea in je prinesla bogovom kosila. Mlajši bogovi so bili že

sestradani in so planili po jedi, ne da bi bili čakali dovoljenja Baalovega, kar ga je tako razljutilo, da je vzel kladivo in je pobil vse. Glej, še zdaj drži kladivo v roki.«

»Lažeš!« je kričal Terah in vzel kladivo, vihteč ga nad dečkovo glavo, »kamen se ne gane, kamen ne je! ... Ti si jih uničil, brezbožnež! ...«

Deček se ni umaknil, vzrastel je pred besnim očetom in planil:

»Kamen?! Nima moči, da bi genil s prstom, praviš? In ti, človek, živ in močan, ki si izklesal sam kip iz mrtvega kamna, ti klečiš zdaj pred delom lastnih rok in veruješ vanj?«

Mrtev kamen so maliki, katere molimo; daleč od duha resnice gre naša pot.

L. F.

Nagrobnik judenburškim žrtvam na ljubljanskem pokopališču.

Roparji na slovenski zemlji.

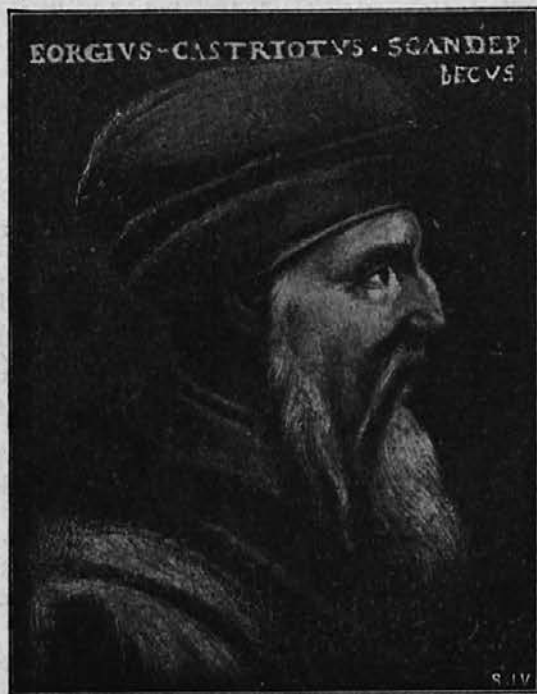
Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

V. Turški roparji.

Skoraj tristoletni napadi Turkov na slovenske dežele, katerim je bila Kranjska še prav posebno izpostavljena, so prizadejali slovenskemu ljudstvu silno gorja. V tej krvavi dobi so ti divjaki leto za letom poplavljali slovensko domovino, po njej morili, požigali, plenili in doprinašali vsakovrstne nečloveške grozovitosti. Kakor še nedavno Arabci v Afriki z divjaki, so začeli Turki z našimi slovenskimi pradedi sramotno kupčijo s sužnji ob jugovzhodni morski obali Sredozemskega morja.

Teh turških pohodov v naše kraje ne moremo imenovati »turške vojske«, ker niso imeli osvojevalnega značaja; bolj primerno je, da damo tem krvoločnim bojovníkom ime »turški roparji«.

Glavna peza turške sile in moči je tiščala v osrčje Evrope, na Dunaj. Tam naj bi se bil utrdil turški sultanat in od tam razširjal svojo oblast čez vso Evropo. Da dosežejo ta namen, so se Turki vrgli izprva z vso močjo na slovensko ozemlje, da bi preko tega prodirali dalje. Pa ta smer se jim je kmalu zazdela pretežavna. Spoznali so, da s celokupno turško močjo ne bodo nikdar prodrli v osrčje Evrope preko goratih alpskih dežel. Izbrali so si drugo smer, v kateri naj bi se jim načrt posrečil. Ta je držala preko Ogrske. To so si najprej osvojili. Dvakrat so poskusili preko Ogrske prodreti do Dunaja, leta 1529 in 1683. Obakrat se jim je posrečila pot do Dunaja, svojega namena pa niso dosegli; obakrat so se premagani vračali nazaj.

Skander beg.

Sultan Mohamed II.

● Kar je zadelo turškega nasilstva na eno ali drugo stran te glavne osvojevalne smeri, je bila dobro namišljena strategična poteza vojskovodij glavne turške moči.

Med odmori večjih turških podjetij, ko se je strnila celokupna turška moč, so smeli posamezni oddelki s svojimi poveljniki započeti na svojo roko manjša podjetja. Ta pa, kakor rečeno, niso imela osvojevalnega značaja. Njih namen je bil, vzdrževati in preskrbovati z vsem potrebnim celokupno turško armado.

Iz zgodovine nam je znano, da se je ob gotovem času ponavljalo turško ropanje po naših krajih leto za letom kar zaporedoma. Takrat je glavna turška moč počivala in se pripravljala za velika podjetja, med katerimi je turško ropanje vselej hipoma prenehalo.

Kako pa je bilo v tej dobi z našim plemstvom in našimi vitezi? Pleniti in ropati niso imeli ne kaj ne kje. Na to torišče so stopili turški roparji. Kaj so storili za obrambo svojih podložnikov, nam najbolj osvetljuje koroški župnik Jakob Unrest, ki je bil sam priča grozovitega razdejanja po Turkih, ki je leta 1476 zadelo kar tri slovenske dežele: Kranjsko, Koroško in Štajersko. Navajam njegove besede:

»Ali se je tudi plemenite gospode polotil turški strah? Nima v sebi toliko moči, da bi zaprlo pot straš-

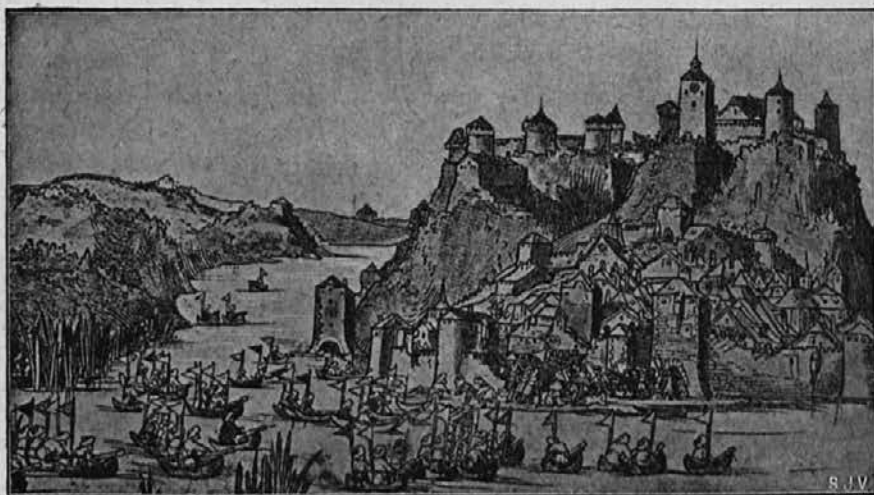
Turški napad na Carigrad.

nemu hudourniku? Mogoče je tej gospodi po gradovih celo prav, da Turki krotijo uporne kmete.

Le pomislite! Ali ni čudno, da si upajo Turki v tako majhnem številu toliko časa tako na dolgo in široko razgrajati in toliko škode narediti? Živa duša se ne upre, se ne zgane. Naj li Bog čudeže dela!

Naj vendar pomisli vsak pameten človek, kako je mogoče, da je tako majhna četa Turkov, ki so jo cenili kvečjemu na 2000 mož, smela brez ovire divjati po Dravski dolini, Koroškem, Slovenski Krajini, Kranjskem in Krasu in povzročati toliko škode, ne da bi se ji kdo ustavil. O ljubi Bog, čas bi že bil, da krščanski meč skrha turško sabljo!

Po napadih l. 1469—1476 so kmetje splošno godrnjali nad gospodo in stanovi, da nič ne store proti Turkom in da jim gledajo skozi prste. Plemenitaše in viteze so celo obdolžili, da so skrivni zavezniki roparjev.«

Turki oblegajo Belgrad.

Ljudska sodba! Kadar je Turek moril, požigal, ropal in plenil po deželi, ni bilo na spregled nobenega viteza. Kakor domenjeno, so bili stanovci izven slovenskih dežel na posvetovanju, kako bi izželi iz ljudstva novih davkov v obrambo slovenskih dežel. Ko je pa Turek, obložen s plenom, že davno odnesel pete, takrat pa je naenkrat na nogah viteštva, da se kar tare. Vsi gredo neustrašeno nad sovražnika, ki ga pa navadno niso nikdar dohiteli.

Včasih je pa plemenita gospoda vendarle udrla na Turško preko obrambne črte, ki je pa bila kaj slabo zavarovana. Ljudstvo ni pričakovalo od nje nobenega uspeha. Saj niso tam za obrambno črto delali

drugega, kar Turki pri nas. Ljudstvo je to opazovalo in gospodi ni zaupalo. Zato toliko odpora pri ljudstvu pri dajatvah za mejno obrambo, ki se ni nikoli kaj prida obnesla.

Še ene stvari ne smemo prezreti v tem poglavju. Valvazorjeva knjiga nam je ohranila slike gradov. Tam beremo zgodovino teh plemenitih hiš, kjer se je rodilo nešteto za obrambo domovine zaslužnih mož. Nekateri gradovi so bili res močno utrjeni, večina pa se nič kaj ne loči od današnjih, takoimenovanih boljših kmečkih hiš. Ponekod stojijo še danes, pa so v rokah potomcev nekdanjih tlačanov. O nobeni teh hiš, pa recimo rajši gradov, ne poroča Valvazor, da bi bil razdejan ali požgan od Turkov. Čudno je le, da so bile požgane vasi, trgi, cerkve, celo stolne, obvladani utrjeni tabri — grajskim hišam pa se ni zgodilo nikjer nič žalega. Ni čudno, da je ljudstvo obdolžilo plemenitaše in viteze, da so s Turki sporazumljeni in da so njih skrivni zavezniki.

Iz zgodovine, za Jugoslovane tako krvave, omenjamo samo nekaj glavnih dogodkov.

Na evropska tla so prišli Turki pod svojim poveljnikom Sulejmanom na splavih čez Egejsko morje in zavzeli obrežni grad Tzimbe pri Galipoliju l. 1353. Sultan Murad I. si je osvojil mesto Odrin na Bolgarskem l. 1363.

Niš je padel 1386.

Odločilna bitka na Kosovem polju je bila 15. junija 1389.

(Dalje prihodnjič.)

Po okrogli zemlji.

Politični pregled.

V notranji politiki **Jugoslavije** je važno dejstvo, da hrvatski poslanci tudi to pot niso prišli v narodno skupščino, v kateri je zavoljo tega dobila absolutno večino narodno-radikalna stranka. Ko je verifikacijski odbor končal svoje delo, tedaj se je zopet sešla narodna skupščina, ki je najprvo sprejela predloge omenjenega odbora; tri demokratske mandate je radi raznih nepravilnosti pri volitvah razveljavila. O hrvatskih mandatih verifikacijski odbor sploh ni razpravljajal. Nato je skupščina izvolila za predsednika odličnega radikalnega poslanca Ljubo Jovanovića. Vlada je po večdnevem oštrm parlamentarnem dvoboju, ki se je vršil med radikalno in demokratsko stranko, podala narodni skupščini deklaracijo, ki v bistvu obsega delovni program sedanje vlade. Napoveduje 15 raznih zakonov, ki jih je treba sprejeti.

Vprašanje sporazuma med Slovenci in Hrvati na eni strani ter Srbi na drugi strani je kljub napetemu pričakovanju slovenskega in hrvatskega ljudstva ostalo na mrtvi točki. Dočim so sicer mnogi radikalni voditelji, med njimi v prvi vrsti Ljuba Jovanović, ponovno poudarjali potrebo sporazuma in tozadevnih nadaljnjih pogajanj, se vendar v tem oziru ni nič ukrenilo. Govor, ki ga je imel ministrski predsednik začetkom junija v zbornici, znači celo, da radikalna vlada zaenkrat še ne misli na nadaljnja pogajanja.

Pogodba z Grško glede svobodne cone v solunskem pristanišču je podpisana. Na ta način je naša država tudi proti jugu dobila prost izhod na morje, kar pomeni veliko gospodarsko okrepitev.

Opatijska pogajanja glede Reke in Baroša so se prenesla v Rim, toda so se v zadnjem času prekinila in preložila na poznejši čas.

Francoski general Le Ronde je v istem času kakor general Foch Varšavo in Prago obiskal Belgrad in Bukarešt. Iz tega sklepajo, da išče Francija ožjih zvez z malo antanto. Nekateri pravijo, da zato, ker je Anglija zapustila Francijo in snuje novo zvezo z Italijo, Mažarsko in končno z Nemčijo in Rusijo. Drugi pa menijo, da velika antanta hoče započeti veliko akcijo proti sovjetski Rusiji in hoče zato porabiti malo antanto, da nese svojo kožo v ogenj zoper Rusijo — v korist velike antante. Naj bo, kakor hoče: jugoslovanska vlada ima dovolj vzroka, da se ne prestando posvetuje o zunanjem političnem položaju, ker

je zanjo v vsakem slučaju nevarno: če krene na desno ali če zavije na levo.

V **Italiji** je najvažnejše dejstvo, da so se začele v vladajočem fašizmu prej, kakor se je pričakovalo, kazati nevarne razpoke. V stranko se je naravno vrinilo nebroj ljudi, ki jim je fašizem deveta briga, temveč jim je glavni namen lastna korist. To stremljenje je fašistovska vlada sama nehote podpirala s tem, da je nastavljala na razna višja mesta samo take ljudi, ki so se izjavljali za prepričane fašiste, čeprav niso imeli potrebnih lastnosti. To koritarstvo je rodilo nebroj najostrejših sporov v stranki sami, slučajni najhujše nediscipliniranosti so se množili, tako da je moralo vodstvo mnogo sicer odličnih fašistov iz organizacij izključiti. Poleg tega se je zlasti v južni Italiji začelo širiti protifašistovsko gibanje pod pretvezo, da fašistovska vlada nič ne naredi za južne kraje in da skrbi samo za severno Italijo. Ustanovila se je celo protifašistovska organizacija, katere pristaši se imenujejo »soldini«, ker nosijo kot znak novc (soldo) s kraljevo podobo.

Ta notranja negotovost, ki je zašla v fašistovske vrste, se je takoj tudi pokazala v zbornici, kjer so si posamezni poslanci, celo fašistovski (Misura), upali ostro kritizirati vlado. Poslanec Donati je celo dokazoval, da se je državno gospodarstvo pod fašistovsko vlado znatno poslabšalo.

Ministrski svet je izdelal nov volilni red, ki sloni deloma na večini, deloma na proporcu. Stranka, ki dobi relativno večino, dobi dve tretjini poslancev, ostala tretjina pa se po proporcu razdeli med druge stranke.

Francosko-nemški spor se je pomaknil za toliko naprej, da je Nemčija predložila 7. junija zavezniškim vladam novo vojnoodškodninsko ponudbo, v kateri najprvo predlaga imenovanje nepristranske komisije, ki naj natančno pregleda vse nemško državno in privatno gospodarstvo in določi višino vojne odškodnine. Nemčija da hoče skleniti veliko mednarodno posojilo, iz katerega bi plačevala svoje obveznosti; dokler pa to posojilo ni sklenjeno, je pa pripravljena vsako leto plačati eno milijardo zlatih mark. Kot jamstvo ponuja vse dohodke državnih železnic, desetmilijardno hipoteko na vse banke, podjetja in kmetije, vso carino in davek na žganje. V koliko bo ta druga nemška ponudba uspela, se še ne ve. Doslej so Nemci plačali vsega skupaj blizu osem milijard vojne odškodnine.

Na lozanski konferenci se pogajanja precej ugodno razvijajo. Med Turki in Grki se je končno dosegel sporazum. Turčija se je odpovedala vojni odškodnini, ki bi jo morali plačati Grki, dobi pa pristanišče Karagač, za mejo med obema državama pa se določi reka Marica.

Mučen dogodek na lozanski konferenci je bil umor ruskega odposlanca Vorovskega. Ustrelil ga je menda po naročilu monarhistične zveze ruskih častnikov v inozemstvu neki Conradi, ki so ga takoj prijeli in zaprli.

V Bolgariji je po dogovoru v Nišu začela vlada odločen boj proti četašem, ki so neprestano vznemirjali jugoslovansko-bolgarsko mejo. Vodja četašev, Todor Aleksandrov, je poslal vladi grozljivo pismo, na kar je vlada odposlala proti meji močne vojne čete. Med četaši in armado se je vnelo več krvavih bitk, v katerih so četaši podlegli in je bil Todor Aleksandrov baje ujet. — Vlada je zaprla mnogo tajnih voditeljev tega četaškega gibanja, ustavila veliko listov, ki so pisali četašem v prilog, in je razpustila vsa macedonska prosvetna društva Ilinden. Toda prehudo nasilje je že rodilo krvav odpor.

Ta hip, ko to pišemo, so raznesle po svetu brzoglavne žice vest, da je v Bolgariji izbruhnila revolucija. Vlado so strmoglavili, Stambulinski je sicer ubežal, toda po zelo verjetnih poročilih je v boju padel.

Stambulinski.

Mažarska išče mednarodnega posojila. Zato je ministrski predsednik grof Bethlen v družbi s finančnim ministrom Kallayem obiskal London in Rim. Angleži in Italijani so obljubili mažarskima gospodoma dati posojilo na račun — Jugoslovanov, Čehoslovakov in Rumunov, pa je njihova prošnja v reparacijski komisiji popolnoma propadla, ker so se Francozi odločno postavili na stran male antante, ki se lepo zahvaljuje za mažarsko posojilo na račun Jugoslavije, Čehoslovaške in Rumunije. Sadaj jim menda hočejo Angleži in Italijani posoditi iz lastne blagajne.

V Angliji je radi bolezni odstopil ministrski predsednik Bonar Law; na njegovo mesto je stopil dosedanji finančni minister Baldwin. Politika bo šla po starem tiru. Spor z Rusijo radi ribiških ladij, ki so jih Rusi zaplenili v Severnem morju, še vedno ni poravnani. Vendar Anglija ubira proti Rusiji zelo miroljubne strune, pa gotovo ne iz prepričanja, še manj iz prijateljstva, temveč iz strahu pred domačo delavsko stranko, ki vedno odločneje posega v angleško politiko.

Geografske drobtine.

Avstralska šoja. Daleč od nas, takorekoč na drugem koncu sveta, v Avstraliji, živi zelo redek in nenavadno zanimiv ptič. Erjavce ga po nemškem in francoskem vzorcu imenuje »lireorepec«, ker ima samec, ko doraste, velik, liri podoben rep. Mi ga imenujemo »avstralska šoja«, ker ima, kakor naša šoja, nenavaden dar za oponašanje najrazličnejših glasov.

Velikosti je fazanove, tudi po barvi spominja na navadnega fazana. Ker živi v nedostopnih goščavah, ker vali samo enkrat na leto in ima še takrat samo enega mladiča in ker je neizrečeno plah in previden, je zelo redek in ga je težko ujeti. Ob Erjavčevem času Evropa sploh še

Lireorepec.

ni videla nobenega živega. Učenjaki so se dolgo prepirali, v katero vrsto ptičev bi ga dejali; danes ga štejejo med pevce.

Pred leti je našel neki avstralski posestnik v gnezdu mladiča te šoje, popolnoma slučajno, ko je iskal divje čebele. Vzel ga je s seboj in njegova mati ga je srečno vzredila s sesekljanimi kuhanimi jajci in mravljinčji bubami. Toda kmalu se je navadil iskati si hrano sam okoli hiše, ne da bi kedaj poskusil uiti. Njegov gospodar se danes briga samo toliko zanj, da mu vsak dan pripravi v škafu kopel; za priboljšek k navadni kokošji hrani mu dajo včasih sekanega surovega mesa in piškotov.

Sedaj je star tri leta, na sliki se vidi, da nima svojega repa še popolnoma dorastlega, dotlej bo moral čakati še štiri leta. Njegova spretnost, s katero oponaša razne glasove, je naravnost čudovita: on zna lajati po pasje, mijavkati kakor mačka, rezgeta kakor konj, skratka, oponaša vse domače živali, ki jih čuje. Samo z eno izjemo: petelina ne oponaša in ga sploh popolnoma prezira. Razen

tega oponaša glasove vseh ptičev; divjih in v kletki, ki jih čuje. Moč njegovega glasu je tako izredna, da z lahko posname rezki in presunljivi žvižg lokomotive. Otroški smeh in jok oponaša prav tako dobro, kakor neprijetno škripanje slabo namazanega kolesa. Toda to še daleč ni višek njegove umetnosti: on oponaša tudi ropote in mešane glasove. Tako n. pr. klopotanje, ki se čuje, kadar teče tolpa obutih otrok po cesti, ali tlesk, ki ga naredi gospodarjeva roka, kadar prijateljsko potrepla konja ali psa po hrbtu.

Zdi se, da je poleg vsega tega še precej hudomušen nagajivec. Tako se skriva za hišna vrata in zažvižga kakor gospodar, kadar kliče svoje pse; psi pritečejo in iščejo gospodarja; ptič pa se prikrohota iz svojega skrivališča. Ali pa »potegne« gospodinja s tem, da na dvorišču zapoje kakor kokoš, ki je znesla jajce! Pred hišo se začuje postiljonov rog; toda pošte ni, zatrobil je samo Joe — tako ga kličejo —, ki si je zopet enkrat privoščil to nedolžno šalo. Tudi svoje ime že zna izgovarjati; mogoče se bo sčasom naučil še kaj več besed.

Avstralska šoja — udomačena.

Prijazen je z vsem svetom, posebno rad pa ima otroke, psičke in kokoši, samo petelina ne mara: ne samo, da njegovega petja ne oponaša, na dvorišču se naravnost dela, kakor da petelina sploh ne vidi. Seveda ga imajo pri hiši vsi zelo radi. Ko je neki list v Sydneyu prinesel podobno in opis tega ptiča, so gospodarju ponujali za Joeta velike denarje, če bi ga prodal. On pa je rekel in to pravi vedno: »Pri nas se je vzredil, popolnoma se je udomačil, vsi ga imamo radi in zdaj bi naj šel od hiše, kjer se tako dobro počuti! Za noben denar!« Mi bi rekli, da ima mož popolnoma prav.

Po »La nature«.

Orožje polarnih narodov.

Po Byhanu. — V. Šarabon.

(Nadaljevanje.)

Najbolj razširjena metalna priprava je pa lok. Navadni lok, obstoječ iz enega samega kosa ukrivljenega prožnega lesa z napeto tetivo vmes, jim služi samo za samoodsebnne strele, torej za pasti itd. Kot pravo orožje pa uporabljajo dve drugi vrsti, zelo komplicirano in bistro umno napravljene; naprava je odvisna seveda tudi od razpoložljive snovi. Takozvani sestavljeni lok je doma pri vseh evropskoazijskih polarnih rodovih. Ni ukrivljen, značilna na njem je sestava iz dvojne različne snovi. Tunguzi, Lamuti in Ostjaki položijo dva kosa lesa drug na drugega in ju prevlečejo z brezovo skorjo, ki jo prilepijo z ribjim limom. Večkrat vložijo med obojni les plast kita ali usnja. Uporabljajo pa les brez, jelk, smrek, mecesnov, jesenov,

Ostjaki in Jakuti tudi kravji rog, Tunguzi okamenelo kost. Sicer pa rabijo kost za napravo ušes in za ojačenje slabih mest. Tetivo napravijo iz usnatih jermenov, sedaj večkrat tudi iz konopnenih vrvi. Za pritrdjenje tetivnih lukenj so ali konci loka zarežani ali pa so nasajeni majhni koščeni ali leseni klini ozir. pomoli ali jeziki. Drugi lok se imenuje ojačeni lok. Doma je pri Eskimih, pa se je razširil tudi na zahod k Čukčem, Aleutom, Korjekom in še naprej. Značilna zanj je vrstica iz kit, ki se vije po hrbtišču loka in je pritrdjena nanj, ali v vsej dolžini ali pa samo na posameznih mestih, in sicer z navitimi kitami. Razlikujejo tri podvrste: južno v južni Alaski, arktično v severni Alaski in vzhodno odtod, zahodno na zahod od Alaske.

Puščica, ki jo izstrelijo s pomočjo loka, je redkokdaj iz enega samega kosa; navadno je iz lesenega držaja in iz osti, koje snov je drugačna, trša. Puščice osrednjih Eskimov imajo krmilo iz dveh sovijih peres; osti so bile prej iz kosti in privezane na držaj, sedanje moderne železne pa v držaj vtikajo. V Alaski uporabljajo za osti škrlj in jelenov rog itd. Ker je rog kriv, ga najprvo v vroči vodi zmehčajo in ga, potem z neko pripravo zravnavajo, nato šele napravijo osti iz njega. To orodje, puščični raztezalec, obstoji iz mamutove ali mrožve kosti z dva centimetra široko štirioglasto odprtino; izrezljano je v obliki severnega jelena, belega medveda ali pa kake druge živali. Likajo pa osti puščic z orodjem iz jelenove kosti, podobnim strguljam za kože; klina je iz kamna ali iz železa in štrli le malo ven. Drugi narodi ob Beringovem morju so delali osti prav tako iz kamna ali železa, Čukči iz kosti in lesa. Danes je seveda železo izrinilo vsako drugo snov, predvsem v Zahodni Sibiriji. Osti so kaj različno narejene, kakor je pač divjačina; Jakuti n. pr. imajo devet vrst in vsaka ima svoje ime. Vobče imajo za večje živali suličaste konice, za velike ptiče, zajce, lisice itd. trioglate ali pa piramidaste, za manjše ptice in sesavce, kojih meh ne sme biti ranjen, stožčaste s topim koncem. Vse te vrste osti imajo večkrat tudi zazobke. Ker pri ljudeh in večjih živalih — kitih, belih medvedih itd. — puščica redkokdaj smrtno učinkuje, so se zatekli vzhodni Sibirici k priljubljenemu sredstvu slabotnih narodov, k strupu. Stolčjejo posušene korenine omeja ali lisjaka, pustijo jih, da v vodi kipijo, in pomočijo konice s strupom.

Puščice hranijo v tulu, podolgaсти torbici iz kož, ki je pri Tunguzih, Jakutih in Čukčih lično obšita in obdana z vezenjem. Tul osrednjih Eskimov je razdeljen v tri dele: prvi je za lok, drugi za puščice, tretji za orodje in za rezervne puščice. Na lovu ga obesijo čez levo ramo, na potovanju pa nosijo v roki, visi na stremenu iz jelenovega roga in pa slonove kosti.

Poleg loka imajo Čukči tudi samostrel, ki je pa prišel morebiti iz Japonske k njim.

Če streljajo z lokom, tetiva, ki odskoči nazaj, lahko rani roko; zato privežejo na notranjo stran desnega zapestja z jermeni plošče iz roga ali kovine. Japonskega izvora so pa skoro gotovo varovala rok pri Čukčih, podobna nazaj zavihanim rokavicam in obstoječa iz majhnih železnih ali debelokožnih plošč. Včasih pokrijejo tudi vrhni del roke s takim varovalom; obesijo ga z dvema zankama na palec in na mezinec.

Na več krajih je lok izpodrinila danes puška, a ne povsod popolnoma; pri lovu na manjše kožuharje in ptiče imajo še zmeraj rajši lok in puščico, ker krogle meh večkrat poškodujejo. V prejšnjem stoletju so prodajali Ruzi domačim Sibircem za drag denar puške s sprožilom na kres.

(Konec prihodnjic.)

Turistika.

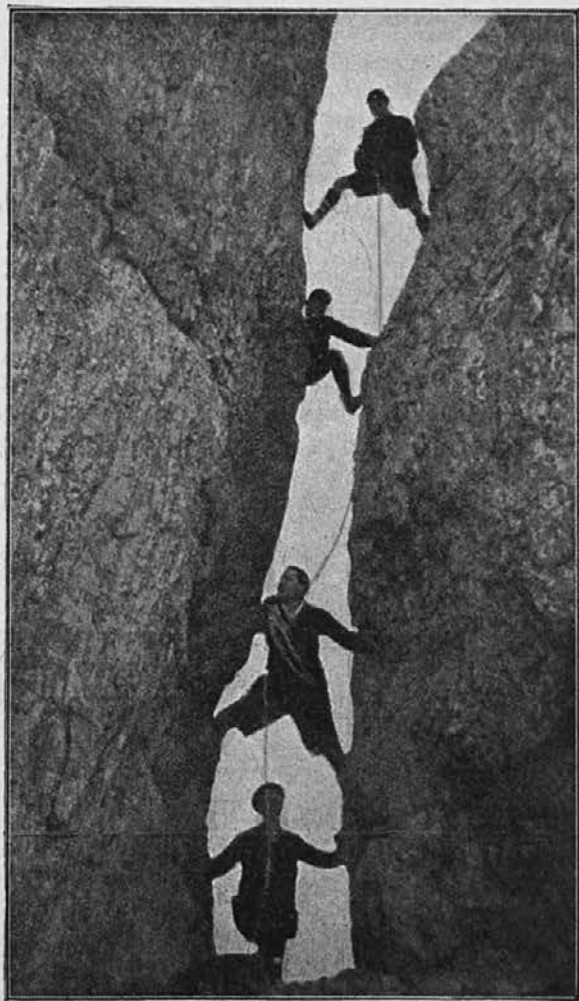
Dva pojavi narave sta že od nekdaj na človeka kar najgloblje vplivala: morje in visoko gorovje. V obeh je opazoval delovanje gigantskih, človeku sovražnih sil, oba združujeta strašno grozoto in bleščečo lepoto. In človek, on, ki vse poskusi, ki si vse upa? Poskusil je svoje moči v boju z velikanoma. Najprvo boječ in bojazljiv, potem vedno drznejši in pogumnejši je šel ven tja na neskončno morje, kljuboval je valovom in viharjem. Premagal je veličanstvo morja in je šel nato nad snežišča in skale velegorja, oblegal jih je in osvojil.

Vsako leto, ko prvi vroči dnevi naznanjajo zmagi poletja, se začne veliko preseljevanje ljudstva v alpske pokrajine; tisoči in tisoči napolnijo tihe in samotne doline, stotine in stotine se jih dviga v višave, gorski vodniki sežejo po cepinu in vrvi, gorske kočje odprejo svoje gostoljubne prostore. In kmalu se razlega z gorskih potov in ledeniških stez ter z drznih vrhov glas veselih ljudi: planine odmevajo in se veselje.

Nimajo pa vsi obiskovalci Alp istega cilja. Tri vrste razlikujemo že takoj na prvi pogled. Večina se omeji na občudovanje gorâ od spodaj gor; včasih se povzpno po ugodni stezi na kak neprevisok prehod. V zdraviliščih in letoviščih se zbira ta vrsta, ima dosti opravka z obleko, zahteva zabavo, predstave in ples. To niso pravi planinci.

Prave planince pa spet razdelimo na dva dela. Prvi, in ti so med pravimi v večini, se vzpenjajo na višine po napravljenih, zaznamovanih potih, ogibljejo se nevarnosti, njih zabava je mirno notranje uživanje gorskega sveta, občudovanje božjega stvarstva. Imajo tanek čut za vse one tisočere radosti in skrivnosti narave, ki jih pozna edino le pravi hribolazec.

Visoka turistika, planinstva najvišja popolnost, se pa začneja tam, kjer ni več steza in potov. Po nevarnih le-

S pomočjo vrvi skozi preduh.

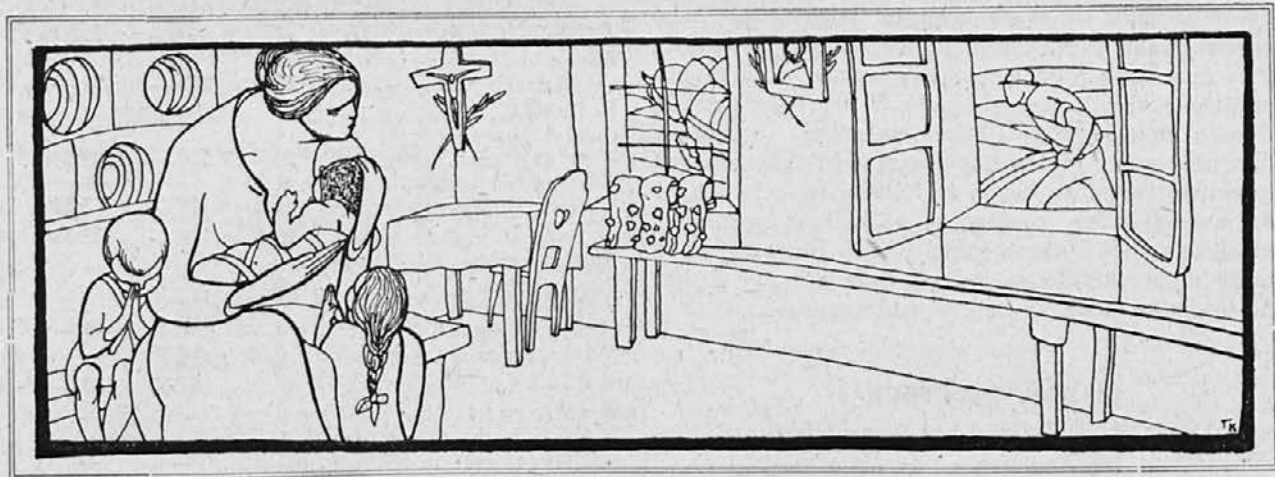

Skok čez prepad — edina rešitev.

denih in sneženih žlebovih, čez izpostavljene stene, po šijah in razpokah stremi drzni turist kvišku, proti vrhu, proti cilju svojih želja. Ne ustraši se nobene zapreke, najbolj strmi preduhi se morajo vdati pogumu združenih plezalcev, drzni skoki čez vrtooglave prepade ga poženejo na drevo nasprotne stene, vsak meter si mora priboriti, izključovati, v stoteri obliki ga oblega nevarnost; a nič ne dé. Ko stopi planinec po izvršenem naporu v kočjo, vidimo v njegovih očeh tiho, iskreno veselje: prišel je iz skrivnosti, ki mu jo nudi narava, doživel je nekaj, česar ne more povedati z besedami, in kar hrani neizbrisno v spominu. Komaj pa je bil zapustil to skrivnostno lepoto, že ga zopet vleče nazaj. Kako lahko razume alpinist krasno vabilo: Nazaj v planinski raj!

Globoka korenina alpinizma je na dnu človeške duše spavajoče hrepenenje po doživetju, nepremagljivo veselje do boja proti mogočnim močem krasne narave, ki se zdi človeku sovražna. Brezdvomno pa je to tudi zadnji, zamračujoči se spomin na minule čase »zlate dobe«, ko je potoval človek po zemlji kot svoboden sin narave. Pravzato obvlada planinca redno nepopisna radost, ko zadiha v svobodni naravi in se otrese vseh spon in verig, ki jih kuje sodobna kultura. Kdor je užil čistost gorâ, ga prevzame koprnenje, da čim večkrat uide vsej dolinski spačenosti in vsaj nekaj ur preživi v planinskem rajju.

Dr. V. Š.

Gospodar in gospodinja.

Povrtno delo v juliju.

V sadovnjaku. Najmanj se naši ljudje menijo za sadovnjak julija meseca, ko je košnja in žetev. Edino tedaj, ko dozori prve hruške, jih vidimo vsak dan pod drevjem. S tem pa seveda ni rečeno, da bi julija ne bilo opravka v sadovnjaku. Če že ni mogoče utrpeti nekaj časa za starejše drevje, mlajšega nasada nikakor ne kaže zanemariti.

Predvsem je nujno, da nadaljujemo boj s škodljivci, kakor je bilo omenjeno v navodilih za maj in junij. Prav tako tudi ne smemo trpeti, da bi rasel po drevju »plevel« — to so razni divji in nepotrebni poganjki iz korenin, debela in vej, ki po nepotrebnem uporabljajo hrano in ovirajo v rasti potrebne organe.

Toda vse to še ne zadostuje. Ako naj mlado drevce bujno raste — in to želi vsak sadjar —, je treba skrbeti, da imajo korenine dovolj živeža, vlage in zraka. Vsega tega pa baš v poletnem času mlademu drevju tako rado zmanjka. Živež sne drevju izpred »ust« plevel in trava, ki na gosto preraste kolobar okrog drevesa prav do debela. Pičlo deževnico, ki bi jo drevo tako krvavo potrebovalo, porabijo travnate korenine; pod rušo se zemlja izsuši tako, da drevje vene. Končno pa travnata ruša zapre zraku pot do drevesnih korenin, da ne morejo opravljati svojega posla, če bi imele še toliko hrane okrog sebe. Proč torej z rušo okrog mladega sadnega drevja! Takoj po prvi košnji lopato in grablje v roko! Z lopato se zemlja okrog drevesa vsaj 1 meter v premeru prerahlja, plevel in trave do čistega oplevejo in kolobar zopet uravna v obliki skleda, da zateka deževnica h koreninam. Ob dolgotrajni suši je treba prav mlado drevje, ki še ni dovolj ukoreninjeno, večkrat temeljito zaliti, pa ne z gnojnico. Zato je sedaj že prepozno. Drevje, ki bi ga julija meseca z gnojnico gnojili, bi preveč bohotno poglalo, les bi do jeseni ne dozorel in čez zimo pozebel.

Proti koncu julija zore prve hruške, ki pa našim ljudem ne zaležejo mnogo, ker čakajo, da užitno dozoriijo že na drevesu in popadajo na tla. Rane hruške je treba obrati, preden so popolnoma zrele. V hladni shrambi potem pozorijo in počakajo par tednov. Vrhutega so pa mnogo bolj okusne nego one, ki porumene in se zmehčajo na drevesu.

Pritlično sadno drevje potrebuje še posebne nege. Čez poletje ga je treba večkrat okopati, drugič in tretjič prišči pincirati (pincirati) tistim poganjkom, ki naj

tvorijo rodni les. Voditeljice na špalirjih moramo večkrat privezati v pravo lego in izrezati vse mladje, ki je odveč, ki dela goščavo in duši potrebne mladike.

Na vrtu. Julija je rast vse zelenjadi na vrhuncu. Nekatera je že pospravljena, drugo zopet sejemo, nekatero presajamo, skoro vse pa plevemo, okopavamo, osipavamo in zalivamo, in sicer redno s prestano vodo, ob dežju pa z gnojnico. Gredice, ki jih izpraznimo, takoj preštihamo, pognojimo s kompostom ali starim gnojem ter na novo obsejemo ali obsadimo. Ta mesec sejemo zimsko endivijo, glavnat salato in grah za jesensko uporabo. Vrtarji sejejo tudi še kolerabe, fižol, redkvico in redkev. Presajamo pa glavnat salato, poletno endivijo, peso, kolerabe in rožnati kapus. Paradižniki so v najlepši rasti. Gojimo jih navadno na količih na dva ali tri vrhove. Vse zalistnike na teh vrhovih je treba sproti izrezavati, sicer bi zrasli ogromni grmi, ki bi pa jako malo rodili in plodovi ne bi dozoreli. Popolnoma napačno pa ravna, kdor obere paradižnikom tudi liste, češ, da bodo plodovi bolj na solncu. Brez listov ni rasti, ni okusnih plodov!

Divje vrtnice (šipek) cepimo ta mesec z očesom (okuliramo) na speče oko. Poganjke iz divjaka nad vcepljenim očesom pustimo nedotaknjene. Kdor jih poreže, ravna nespametno, ker s tem malo da ne umori divjaka. Julija vcepljena očesa poženejo šele drugo pomlad krepko in cveto še tisto poletje.

Marsikak vrt, ki je bil spomladi dobro obdelan, je poleti zapuščen in zanemarjen, nekaj iz nevednosti, največje pa iz malomarnosti. Vrt naj bo vse leto čeden in prikupljiv, pota vedno snažna in obrezana, trate večkrat pokošene, cvetice, ki so ocvetele, odstranjene, visoke rastline, ki imajo šibko deblo, privezane na količe — vse pa brez plevela, okopano in pravilno razvrščeno.

Sobne cvetice prenesemo na vrt in jih razpostavimo na senčne prostore in pridno zalivamo, da si čez poletje opomorejo.

V čebelnjaku. Julija bi moralo biti rojenje končano. Izrojence je čimprej pregledati, če imajo oprasene matice. Rojem je razširiti plodišča, da se čimbolje razvijejo in pripravijo za jesensko pašo. Na zgodnje prve je pa treba posebno paziti, da ne preraje. V to svrhu jih pregledamo čez 40 dni po rojenju in izrežemo matičnike, oziroma jim vzamemo en sat s pokrito zalego, ki ga dodamo kakemu slabiču. Slabe družice združujemo, matice pa uporabimo za brezmatične panje ali pa za izmenjavo starih doživelih matic.

Od srede julija do srede avgusta je navadno suho vreme brez vsake paše. Dobro je, kdor more, v tej dobi pitati, da čebele ne prenehajo z zaleganjem in da se kolikor moči okrepijo do jesenske paše. V brezpašnih dobah se kaj rado pojavi ropanje. Kdor ima močne družine in ne trpi v čebelnjaku brezmatičnih panjev in ako z medom prav previdno ravna, se mu ni treba bati ropanja. Kadar ni paše, ne odpiramo panjev in ne hodimo podnevi z medom okrog čebel. Pitajmo samo zvečer. Kostanjev med — ako ga ni prav obilo — pustimo čebelam, ker je kot čebelna hrana izvrsten, za kupčijo pa nesposoben.

M. H.

O naši prehrani.

Jedilniki za štiri osebe.

(Konec.)

Nedelja.	Dnevna cena	Beljako-vina	Tolšča	Ogljik. vodani
Mesna prehrana.	Din	g	g	g
Razen obeda in večerje (zajutrek, južini)	20.76	140.—	69.50	780.—
O b e d.				
Riž na juhi:				
2/4 kg gov. mesa za juho	(Meso samo se porabi zvečer.)			
1/4 kg riža	2.50	60.—	7.50	577.50 *
korenine, sol	0.60	—	—	—
5 dkg sur. masla za dušenje	3.—	0.40	41.50	0.25
	6.10	60.40	49.—	577.75
Dunajski zrezki:				
1/2 kg teletine	7.50	100.—	20.—	—
3 dkg moke	0.21	3.—	0.30	22.50
20 dkg drobtin	3.—	14.—	2.—	100.—
20 dkg masti	6.—	0.60	198.—	—
1 jajce, sol	2.10	6.30	5.40	—
	18.81	123.90	225.70	122.50
Mešana salata:				
1 1/2 kg krompirja	3.—	25.50	—	268.50
3 rdeče pese	1.—	10.80	—	61.20
zelja za	1.—	15.—	—	30.—
1/8 litra olja	3.13	—	115.—	—
1 liter kisa	3.—	2.—	—	3.—
sladkor, sol, kumin	1.—	—	—	10.—
	12.13	53.30	115.—	372.70
Piskotne rezine:				
testo:				
5 jajce	10.—	31.50	27.40	—
15 dkg sladkorja	3.—	—	—	150.—
15 dkg moke	1.05	15.—	1.50	112.50
mast in moka za obl.	0.50	0.55	14.90	3.75
krema:				
10 dkg surovega masla	6.—	0.80	830.—	5.—
3 rumenjaki	3.—	8.10	16.20	—
1/16 litra mleka	0.22	2.19	2.38	3.18
vanilija	1.—	—	—	—
10 dkg sladkorja za potros	2.—	—	—	100.—
	26.77	58.14	892.38	374.43
Večerja.				
Pečena mesna gibanica:				
15 dkg moke	1.05	15.—	1.50	112.50
1 jajce, sol	2.10	6.30	5.40	—
nadev:				
meso od opoldne	8.63	117.—	8.75	—
5 dkg masti	1.50	0.15	49.50	—
1 žemlja	0.50	3.50	0.50	25.—
začimbe, sol	0.20	—	—	—
3 dkg masti za pečenje	0.90	0.09	29.70	—
	14.88	142.04	95.35	137.50
Mešan kompot:				
1 kg jabolok	3.—	4.—	—	120.—
1 kg hrušek	4.—	4.—	—	120.—
10 dkg sladkorja	2.—	—	—	100.—
	9.—	8.—	—	340.—
Celodnevno za 4 osebe	108.45	585.78	1446.93	2704.88
na 1 osebo	27.11	146.45	361.73	676.22
kalorij pa:			6634.33	

Brezmesna prehrana.	Dnevna cena	Beljako-vina	Tolšča	Ogljik. vodani
Razen obeda in večerje (zajutrek, južini)	Din	g	g	g
O b e d.	19.60	217.—	97.—	1150.—
Juha z ješprenjem:				
80 dkg prek. svinjine	24.—	160.—	100.80	—
korenine, čebula, sol	1.10	—	—	—
1/4 litra ješprenja	1.50	18.—	2.25	171.—
	26.60	178.—	103.05	171.—
Sladko zelje:				
2 kg zelja	6.—	50.—	—	100.—
10 dkg moke	0.70	10.—	1.—	75.—
10 dkg masti	3.—	0.30	99.—	—
1 krompir, sol, poper	0.65	4.25	—	44.75
	10.35	64.55	100.—	219.75

Večerja.

Kava in kruh:				
2 dkg kave	1.40	—	—	—
1/2 dkg cikorije	0.10	—	—	—
4 dkg sladkorja	0.80	—	—	40.—
1 liter mleka	3.50	35.—	38.—	50.—
70 dkg kruha	4.20	49.—	7.—	350.—
	10.—	84.—	45.—	440.—
Celodnevno za 4 osebe	66.55	543.55	345.05	1980.75
na 1 osebo	16.64	135.89	86.26	495.19
kalorij pa:			3379.65	

Zakaj smo priobčili te jedilnike in ves podrobni račun? Naj omenimo najprej cene. (Opozarjamo, da cene surovin po preteku par mesecev že več niso prave tržne cene, ker so se med tem časom za mnogo odstotkov dvignile. Vsak pa si to sam lahko izračuna in popravi.) Številke cen nam dokazujejo, koliko mora, oziroma koliko bi morala imeti denarja vsaka gospodinja, da more, sicer skromno, pa vendar zadostno in zdravju neškodljivo preživljati družino. Vsak bo dognal, da je kaj malo ljudi in družin, ki bi toliko zaslužile, da bi zlahka nudile svojcem zadostno prehrano. Te tabele so očiten dokaz, kako so socialne razmere danes neurejene, naravnost krivične in da se bo to pomanjkanje zadostne in pravilne hrane nad tem rodod še maščevalo. Nadalje posnamemo iz teh jedilnikov še sledeče:

1. Vsakdanja hrana vsebuje redno več redilnih snovi, kot jih znanstvene raziskave zahtevajo. Zaradi tega pa hrana ne sme biti skržena, ker človeško telo nikoli vseh redilnih snovi ne izrabi popolnoma.

2. Jedilniki dokazujejo, da je brezmesna hrana v splošnem cenejša in kljub temu redilnejša. Tudi bolj zdrava je, kar zdravniki trdijo in jo zato priporočajo. Usodna zmotja je, da bi komu zdržek od mesa parkrat na teden kaj škodoval, če ni bolan seveda.

3. Iz petkovih jedilnikov razberemo, da so navadna postna jedila cenejša in redilnejša od onih, ki so bolj umetna in izbrana.

4. Nedeljski jedilnik za mesno prehrano z običajno močnato jedjo nam dokazuje, da je to že potratnost, zlasti glede tolšče.

5. Splošno je v teh jedilnikih toliko tolšče predpisane za uporabo, kolikor je navadno rabimo. Vendar pa pride dnevno še nekoliko več tolšče na osebo, kot jo v resnici posameznik nujno potrebuje. — Da bodo ti računi koristni zdravju in žepu, je pa potreba, da se gospodinje večkrat z njimi pečajo in o njih razmišljajo.

Kuharica.

Za sklep vsem gospodinjam tale opomin: Gospodinja, navadi se, da boš vodila račune o gospodinjstvu. Zapisuj vse dohodke in vse izdatke. Imej pri rokah vedno svojo računsko knjigo. Vsak dan zvečer žrtvuj nekaj minut za vpisovanje računov; če ne utegneš vsak dan, kar velja za

kmetijske gospodinje, vpiši v nedeljo. Konec meseca obračuni in boš lahko do vinarja vedela, kako je: ali izhajaš ali ne, ali smeš družini kaj priboljšati, ali pa moraš še bolj štediti. Brez računov ni modrega gospodinjstva.

Goveje meso v zeliščni omaki. Skuhaj, kakor navadno, goveje meso ($\frac{1}{2}$ kg) v juhi. V kozi pa napravi omako: zreži prav drobno zelenega peteršilja, drobnjaka, pehtrana, šalotke in česnja s perjem vred, vsega skupaj za dve žlici. Deni v kozo dve žlici olja; ko se segreje, mu prideni zrezana zelišča, dobro jih prepraži ter prideni dve žlici krušnih drobtin, in ko dobro premešaš, prilij $\frac{1}{4}$ litra juhe; ko četrt ure vre, pridaj kuhano meso, ki naj se v tej omaki duši 10 minut, nazadnje pridaj ščep popra in žličico kisa ali limonovega soka. Meso razreži, zloži na krožnik, polivko zlij na meso in ga obloži z dušenim rižem, s kruhovimi cmoki ali s krompirjem.

Korenje z graham. Kuhaj $\frac{1}{4}$ litra graha v slani vodi. V kozi pa duši na male kocke zrezano mlado korenje ($\frac{1}{4}$ litra) s surovim maslom ali mastjo (eno žlico). Ko se korenje zmehča, ga potresi z moko (eno žlico), in ko nekoliko moka zarumeni, prideni drobno zrezanega zelenega peteršilja in kuhani grah z grahovko vred. Ko jed prevre, jo postavi kot prikuho na mizo s krompirjevim pirejem ali dušenim rižem.

Grah s smetano. Četrta litra izluščenega graha skuhaj v slani vodi z vejico zelenega peteršilja. Kuhane odcedi, stresi na krožnik, ga potresi s krušnimi drobtinami (za pol žlice) in zabeli z razgretim surovim maslom, nato zavri par žlic kisle smetane in jo polij čez grah. Postavi grah s posajenim jajcem¹ na mizo.

Salatni zrezki. (Vegetarijansko.) Za te zrezke je dobra vsaka salata, n. pr. kadar salato trebiš in odstraniš zelena peresa, jih operi in skuhaj v vroči vodi, kuhane odcedi in dobro ožmi ter z vejico zelenega peteršilja na deski sesekljaj, osoli ter prideni, če je kuhane in sesekljane salate $\frac{1}{2}$ litra, eno drobno jajce, ščep popra, 3—4 pesti krušnih drobtin, eno žlico kisle smetane, vse dobro zmešaj ter napravi iz tega 3 prste široke okrogle zrezke, katere na obeh straneh z drobtinami potresi, potem v vroči masti hitro speci na odprtem ognjišču, da po obeh straneh zarumené. Daj jih kot samostojno jed na mizo.

Črešnjev kolač z zdrobom. Mešaj 9 dkg sladkorja s 4 rumenjaki četrta ure; nato pridaj pol kavne žlice drobno zrezanih limonovih olupkov, četrta litra kisle smetane, poldruge osminko pšeničnega zdroba in sneg 4 beljakov; vse narahlo zmešaj in stresi v dobro z mastjo pomazan, precej velik tortni model; položi po vrhu drugo poleg druge lepih črnih češenj, ki si jim odbrala kosti, in postavi zrezanega, gorkega ali mrzlega, na mizo.

Ocvrte jajčne kocke. Kruh ali žemljo zreži na majhne kocke, stresi ga v raztepena jajca, med katera si raztepla par žlic mleka, v ponvi razgrej masla ali masti; kadar je vroča, prideni v jajca pomočeni kruh ter ga rumeno ocvri.

Orehova torta s kavnim kremom. Nadev. Stepaj v kotliču v vroči vodi 2 rumenjaka, 8 dkg sladkorja in 4 žlice zelo močne črne kave toliko časa, da se zgosti. Posebej pa vmešaj 10 do 12 dkg surovega masla in primešaj zgoščeni in ohlajeni krem; še nekoliko časa mešaj in nadevaj torto v sredi, ob kraju in po vrhu s kavnim kremom. Ako hočeš štediti, zadostuje tudi eno celo jajce, dve žlici kave, 7 dkg sladkorja in 8 dkg surovega masla.

¹ Rabimo namesto suženjskega prevoda iz nemščine za »volovsko oko« pristno domači izraz: »posajeno jajce«. Kuharica ga v ponvico posadi.

Borovničev štrukelj. Napravi testo iz $\frac{1}{4}$ kg (pol litra) moke, drobnega jajca, osminko litra mlačne vode, ki jo osoli, in za oreh maščobe. Testo dobro pogneti in pokrij s skledo, da se nekoliko spočije (vsaj pol ure). Potem testo razvaljaj ter ga polij s par žlicami masla ali olja. Sedaj testo razvleci in potresi z ocvrtimi krušnimi drobtinami (1—2 pesti), s pol litra izbranimi in opranimi borovnicami, s pestjo sladkorja in pol žličice cimeta. Polovico testa potresi, polovico pa samo pomaži s smetano. Sedaj zvij štrukelj od natresene strani, položi ga na dobro pomazano pekačo in peci v srednje vroči pečici $\frac{3}{4}$ ure.

Borovnice kuhane s kruhom. Nalij v kozo liter vode, prideni 10 dkg sladkorja in košček cimeta; kadar zavre, prideni liter opranih in izbranih borovnic; ko so 10 minut vrele, jih stresi v skledo, v katero si narezala majhne kose starega kruha ali žemlje (3 žemlje ali toliko kruha); ko se kruh nekoliko napoji, postavi gorke ali hladne na mizo.

Borovnice za v kozarce s salicilom. Kuhaj v kotliču $\frac{1}{8}$ litra vode s $\frac{3}{8}$ litra finega špirta, 1 kg sladkorja, 5 dkg zrelih in otrebljenih borovnic, vsakokrat toliko, za sadje) in košček cimeta. Kuhaj četrta ure, da nekoliko povre. Potem v tej sladkorni vodi prevri zaporedoma 5 dkg zrelih in otrebljenih borovnic, vsakokrat toliko, kolikor jih gre na rahlo v kotlič, in jih, ko prevro, pobiraj s penovko iz kotliča ter jih naloži v lončeno posodo, ki še nikdar ni bila mastna. Ko si prevrela vse borovnice, povri še 10 minut sladkorno vodo ter jo nato zlij na borovnice in postavi skledo z borovnicami na hladno. Prihodnji dan sladkorno vodo od borovnic odlij, naloži borovnice v velike kozarce ter zalij s toplo sladkorno vodo, ki si jo odcedila in prevrela (10 minut) in nekoliko ohladila. Končno kozarce zaveži in hrani na hladnem. Te borovnice uporabljaj za kompot ali k močnatim jedlom.

Borovnice z rumom. Zavri četrta litra vode s četrta kilograma sladkorja in kuhaj četrta ure. Nato prideni 4 litre opranih in izbranih borovnic in kuhaj deset minut, postavi na stran, da se nekoliko ohladi, in primešaj poldruge osminko dobrega ruma. Še nekoliko gorke deni v kozarce in hladne zaveži in shrani. Uporabljaj kakor borovnice s salicilom.

Borovnice z žganjem. Napravi vse kakor z rumom, le namesto ruma prilij dobrega žganja (sadjevca ali slivovke).

Mali krompir (kifeljčar). Mali krompir ostrgaj, operi in v slani vodi skuhaj, kuhane odcedi in stresi v raztopljeno surovo maslo, potresi z drobno zrezanim zelenim peteršiljem, enkrat prepolji in potem stresi na krožnik ali ga deni okrog mesa. Lahko pa ta krompir kuhaš tudi neolupljen in ga potem olupiš in pripraviš na isti način.

M. R.

Kosmetika.

Moda, zdravje, dostojnost. Najhujšo izmed vseh samosilnic so napadali v vseh časih trezni in modri ljudje. Preroki so tožili, da so se navzeli stari Izraelci noš in duha svojih poganskih sosedov. Poprej preprosto pastirsko ljudstvo je hlepelo z naraščajočim blagostanjem po bogatih oblekah in lepoticju. Čut za to potrebo se je še bolj razvil v babilonski sužnosti; pri Egipčanih so se seznanili z razkošjem visoko kultiviranega naroda, naučili so se tkanja najtanjših tkanin in izdelovanja dragotin. Koliko zlata so imele ženske na begu iz Egipta na sebi, spoznamo iz množine uhanov, katero je zahteval Aron od njih. Večkrat so vzdignili preroki svoj svareči glas zoper ljudstvo, ki se je potapljalo v ničemurnosti. S trdo besedo so ožigosali nedostojno oblečene ženske. Stari

Grki in Rimljani so obsojali nedostojnost ženske obleke, legenda o Egiptovski Mariji popisuje, kako je imela gole noge ovite z obročki in prste na nogah vse polno lesketa-jočih se prstanov.

Razgaljanje je bilo sramotno. Razgalili so razbojnika. Razgaljene so hodile javne ženske. Gustav Dore je slikal v Divini komediji pogubljene gole, nebeščane v dolgih oblekah.

Ženske pa so čutile vse čase potrebo, da pokažejo lepoto svojega telesa, kar je, pravi zdravnik dr. Klenke v svoji Kosmetiki, popolnoma upravičeno, dokler ne prestopi gotove meje. Po tridesetletni vojni so tožili duhovniki, da se je razpasla nečedna, nova moda iz mest že na kmete, in v zvezi z njo velika razuzdanost. Francosko ljudstvo se je zgražalo nad pohujšljivo modo na dvoru Ludovikov, ki je otrovala vso Evropo. Abraham a Santa Clara je javno bičal dvorne gospe Marije Terezije, rekoč, da niso vredne, da bi jim pljunil v obraz; v ljubljanski stolnici je vrget jezuit raz prižnico robec na gospo, ki je sedela pod prižnico, in zavpil: Pokrijte se! Dramatik Kotzebue je nahrulil s sv. ... deklco, ki si je razgalila pred njim život. Je nešteto takih dogodbic.

V dunajskem »Sammler«-ju je tožil l. 1820 neki Vilibald: »Moda nič ne pomisli, da je odvisna sreča celih rodov in pokolenj od ženskega zdravja. Zdaj je dala ženskam obleko, ki ni ne srajca ne krilo, prsi jini pokriva le tenka pajčevina. Pravijo, da je prinesla moda ta kroj z Grškega, — žal, da je pozabila sabo prinesiti tudi grško podnebj. Posledica je, da je vse prehlajeno. Žene dojlje nimajo hrane, muči jih kašelj, grozi jim rak. Zdravniki in lekarne imajo dosti posla. Grobar tudi. V vsaki hiši diši po smoli; naše lepote vdihavajo dim smole za hripavost, ker priporočuje to neki častnik ali neka grofica. Saj je moda tudi pri zdravilih in zdravnikih. A naj bo ženska še tako bolna, šla bo razgaljena v mraz, če ji veli tako moda, in ni ji ne za otrokovo zdravje ne za možovo zadovoljnost ne za blagostanje hiše.

Hudomušno dostavlja Vilibald: Prijatelj, ki je prišel iz Turčije na Dunaj, me je vprašal, če se pri nas ženske slečejo, kadar gredo na ulico. »Vaše ženske«, je rekel, »škodujejo same sebi, ker otopé moškim čut za to, kar vidijo vsak dan; mika samo to, kar je skrito. Ako bi nanese, da bi ukazala moda vašim ženskam, naj si zavijejo samo palec na desni nogi — vse bi zavijale samo palec.«

O razgaljanju pravi dr. Klenke: Moški čut za dostojnost je zelo tenak in ženska ni v tem nikdar dovolj previdna. Obleka mora kazati, da pokriva lepo telo, ne sme pa kazati telesa samega.

V kulturnem svetu imamo o tej stvari postavo, ki veli: Vsaka životna oblika, ki loči spol od spola, se mora zakrivati.

O modí, ki razgalja celó področje (pazduho) pri ženskah, niti ne govorim ne. Da je to skrajna neokusnost, je dognana stvar. Da so tam skrite žleze, ki mnogo prehladov zabranijo, vedo zdravniki. In če te varnostne jezove zoper prehlad izpostavljaš nalašč prehladu, ti ni pomagati.

Tudi rame so jako občutljive. Trganje v ramah in v kolenih je mučno. In kako naj se ne prehladi ženska, ki hodi sicer vsa zapeta, pa se pokaže nakrat na plesu, v gledišču vsa razgaljena? Žleze na ženskih prsah so silno občutljive; oprsje in vrat sta preprežena z žilami in žilicami, katerim je dovolj, da stopiš vroča na prepah. Život je treba utrjevati že izza zgodnje mladosti, da bi prenašal take spremembe, pa jih še ne prenese. Koliko ljudi je umrlo, ker so slepo šli za modo, ki ukazuje zdravemu in

bolehnemu isto nošo. Bil je čas, ko ni bilo moderno, obleči pozimi suknje; reklo se je, da mora biti človek utrjen napram mrazu in vetru; zmrzovali so, bolehalo in tudi mrli na ukaz mode!

Splošno kulturno zdravstveno pravilo za naše podnebe je: Ne zavijaj glave, ne rok ne vratu; rame, pazduhe, želodec in spodnji život in noge obleci vremenu in kraju primerno. Veliko je ljudi, ki imajo kako posebno napako ali so bolehní in se ne bi smeli pokoriti modi. Toda kdo pokaže rad, da je bolehav, da je star? In zato si krajša življenje, kajti moda ne vpraša nikdar po tvojem zdravju.

Nemški pisatelj Wolf je tožil lani: Še nikdar ni ponizala moda ženskega dostojanstva tako globoko in še nikdar ni bila zdravju tako škodljiva. Ženski organizem ni tak, da bi mogla hoditi ženska v mrazu v tenki dokolenki, prozornih nogavicah in igračkastih šolenčkih. Zato je zdaj toliko negodnih porodov, splavov, prsnega raka, golše in drugih bolezni. Žena je posoda novega rodu. Telo se pripravlja za materinstvo, so tu gotovi zakoni. In žena rodilja in žena dojilja sta posebno občutljivi. Niso si zaman zavijale ženske že tisočletja prsi, poleg čuta dostojnosti jih je učila tega tudi potreba; rute naramnice, kakor so v navadi v alpskih deželah, so lep izraz te dvojne zahteve.

Dokolenka, ki je »pomladila« toliko starih gospa, je bila. Na Dunaju jo nosijo le še v predmestjih. V Gradcu je že vse dolgo, v Zagrebu, Belgradu tudi. V Ljubljani zmagujemo tisti, ki smo ostali pri starem.

Dokolenka je bila. Berlinčanka je odgovorila Dunajčanu, ki se je čudil dolgotosti oblek v Berlinu in vprašal, če je to zaradi mraza ali zaradi dostojnosti: Zapomnite si, da ne vpraša moda nikdar ne po dostojnosti, ne po vremenu, ne po zdravju. Prav narobe. Nazori o dostojnosti se obračajo po modi. Dokolenka ni več moderna — torej je nedostojna.

Bila je torej. V velikih centrih mode se kuhajo dolga krila in visoki ovratniki. Kdor je hodil lansko zimo golovrat po mrazu, se bo najbrž kuhal prihodnje poletje v zapetem ovratniku. Drugod se uvaja to že letos, mi pridemo malo pozneje na vrsto, ker smo modi bolj od rok.

Zdaj pa smo v nevarnosti, da bi ženske morale kmalu zopet pometati ceste. Zato recimo še eno v prilog kratkega krilca, ki ni samo na sebi ne nedostojno ne zdravju škodljivo. Nikakor ne!

Poglejmo ziljsko, čičko, hanaško in druge ženske narodne noše. Poglejmo v Istro, na otoke, v Dalmacijo, na Hrvaško in Madžarsko. V mnogih krajih teh dežel je že stoletja v navadi kratko krilo. In kdo je kdaj rekel, da je ziljska ali kaka druga taka noša pohujšljiva? Ali zdravju škodljiva? Je pohujšljiva ženska, ki gre po blatu ali v hrib pa se podbrenca? In kako lepa hoja! Koliko manj se utruja, ko ji ne opleta krilo kolen in meč.

Seveda je ženska v pravi narodni noši dobro podoblečena, krilo je široko in se nabira kakor harmonika ali pa je vloženo v lepe plete. Noge so obute v bobkaste ali gladke bolj debele nogavice, v visoke čizme. Pozimi večinoma v škornje. Prsi in rame ji varuje modrček. Tu ni nič nedostojnega in nič nezdravega. Pri modernem kratkem krilu pa je bilo razstavljeno telo.

Kako lepo bi bilo, če bi se ne pokorili vsi tako vneto svetovni modi in bi se uvedla pri Jugoslovanih res lastna moda na podlagi narodnih noš. Ne samo za parado, ampak za res. Imamo Jugoslovani najlepše vezenine, imamo najlepše čipke, imamo tudi najlepša dekleta. Delo v tem smislu se je že začelo, naši ženski listi prinašajo z veseljem pozdravljene prve kroje po narodnih motivih.

Lea Fatur.

Pisano polje.

Naše Prekmurje.

Dr. M. Slavič.

(Nadaljevanje.)

1. Prekmurske meje.

Prekmurje se imenuje pokrajina na bivši ogrski strani Mure — prek Mure — med Radgono na Štajerskem in Murskim Središčem v Medžimurju. (Medžimurje pa je pokrajina vzhodno od štajerske meje — med Ljutomerom in Središčem ob Dravi — med rekama Muro in Dravo: tu bivajo kajkavski Hrvati, t. j. panonski Slovenci, ki so po hrvatskem šolstvu postali Hrvati.) Tudi spisovatelji »Spomenice« imajo z našo mirovno delegacijo vred za Prekmurje pokrajino med Muro in Rabo, ki sega na zapadu, do bivše štajersko-ogrske meje, na vzhodu pa do reke Krke. Na mirovni konferenci pa nismo dobili narodopisne (etnografske) meje na severu pri Rabi in pravtako tudi nismo prišli do Krke, kjer se začneja že madžarsko ozemlje. »Prekmurje« je bil za Slovence, ki so v središču Slovenije, narodopisni izraz za Slovence onkraj Mure do Rabe. Upravna enota pa Prekmurje nikdar ni bilo. Njegovi prebivalci so bili pridelniki dvema velikima županijama: železni in zalski ter v njih trem okrajnim glavarstvom: Murski Soboti in Monoštru (Sv. Gothardu) v železni ter Dolnji Lendavi v zalski županiji. Slovenci teh krajev pa so se čutili vedno kot celota ter imenovali svojo ožjo domovino »Slovensko Okrogolino ali Krajino«. Tudi Madžari so ji pravili »Tótság« (izg. Totšag), kar pomeni Slovansko ali Slovensko Krajino. Ker imamo v Sloveniji več »Krajin«, na Kranjskem in na Štajerskem, zato je ime Prekmurje bolj pripravno. Prekmurci sami ga radi rabijo poleg svojega čestitega imena »Slovenska Krajina«. Štefan Kühar imenuje svoj tednik »Möszka Krajina« (večina Prekmurcev izgovarja dosedaj »u« v »Muri« kot »ö«).

Zanimivo je, kako so spisovatelji »Opazk« in »Spomenice« šli v težnjo, da bi vse skritizirali in zanikali, kar smo mi trdili, včasih tako daleč, da so si s pretiranjem samo škodovali. Tako jim že ime Prekmurje ni bilo prav. Rekli so, da smo ga iznašli radi političnih ciljev in da se ne nahaja v nobeni listini. Priznali pa so, da se je del tega ozemlja imenoval »Tótság«, celo z utemeljitvijo, da »ta beseda ne znači drugega ko preprosto dejstvo, da so Slovani stanovali na tem ozemlju«. Saj prav to, da so tu Slovani, je imela jugoslovanska delegacija dokazati, kar se da z imenom »Slovenska Krajina«, dočim golo geograf-

sko ime Prekmurje ničesar ne pove v tem oziru. Dokaz iz imena »Slovenska Krajina« so hoteli sicer nekoliko zmanjšati s trditvijo, da se je ogrska beseda »tót« rabila v različnih pomenih, v pomenu Hrvat, Rus, Srb in Slovan vobče. A to je za dokaz že vseeno. Glavno je, da je »tót« značil Slovana. Istotako je bilo njihovo dokazovanje z »Vendi«. Mikola je hotel zatajiti prekmurske Slovence s tem, da jih je imenoval Vende, ki da nimajo s Slovenci, Hrvati in Srbi nič opraviti. Ko je hotel pri razmejitveni komisiji neki madžarski delegat tudi to trditi, da so Prekmurci Vendi in ne Slovenci, je rekel naš Čolak-Antić, namesto da bi mu dokazoval, da so Prekmurci Slovenci, samo nekako takole: »Mi imamo v Jugoslaviji Bunjevce, Šokce, Bošnjake itd. Vsi ti in tudi Vendi spadajo k jugoslovanskemu deblu in ne k madžarskemu.«

In to je držalo; iz Vendov niso mogli napraviti Madžarov. Sicer pa se je ime Prekmurje rabilo v slovenskem slovstvu in se nahaja tudi v zgodovinskih listinah. Že v srednjem veku se je imenoval za zagrebškega škofa Avgušтина Gazzota (1304—1323) tisti del Prekmurja, ki je spadal cerkveno pod Zagreb, »districtus ex altera parte Murae«, to je »okraj na drugi strani Mure«. V vizitacijskem kanoničnem protokolu zagrebške škofije iz l. 1688 imamo istotako izraz Archidiaconatus Bexin »Ultra Muram«, to je »Prek Mure«. Sicer pa še rabi celo madžarski cerkveni shematizem sobotške škofije leta 1914 isti izraz »Districtus Transmuranus«, to je »Prekmurski okraj«.

Na severozapadu je meja za Prekmurje ob bivši štajersko-ogrski meji potok Kučnica. Na avstrijski strani je ostalo mesto Radgona s svojo prekmursko-slovensko okolico. Ti Slovenci so imeli v Radgoni v Marijini cerkvi vsako nedeljo in vsak praznik svojo službo božjo s slovenskim petjem in s slovensko pridigo. Odkar so Jugoslovani po zasedbi 1918. l. zopet izpraznili Radgono, po določbah senžermenske mirovne pogodbe, je sedaj v tej cerkvi samo vsako prvo nedeljo slovenska pridiga. Prvotno je bila Radgona z okolico v Parizu nam prisojena. Po italijanskih plebiscitnih zahtevah za Dravsko dolino in za del Slovenskih gor, ki so ob železnici Maribor—Špilje in Špilje—Radgona z apaško kotlino, so jo Avstrijci dobili nazaj. S tem smo izgubili za Prekmurje okoli 7000 prebivalcev. Radgonske izgube pa je kriva tudi na svoj način v teku svojeglava Mura. Nekdaj je namreč tekla tako, da je bila Radgona na njenem desnem bregu. Če bi ostala v tej strugi, bi mi obdržali Radgono, ker je tu zdaj Mura

meja, in je desni breg pri Jugoslaviji. Toda Mura je svoj tek spremenila tako, da je glavno mesto na levem bregu. Na desnem bregu je le nekako predmestje, Gris, ki je spadalo k mestni občini radgonski, zdaj pa prišlo pod jugoslovansko Gornjo Radgono.

Pri razmejitveni komisiji za meje med Avstrijo in Jugoslavijo, pri kateri je načeloval jugoslovanski delegaciji general Plivelič, ki mu je bil pridelen kot pravni konzulent univ. prof. dr. Leonid Pitamic, pa z Radgono samo Avstrija ni bila zadovoljna. Zahtevala je za Radgono gospodarsko zaledje v Prekmurju. V ta namen je zahtevala ob potoku Kučnici kakih 10—15 km širok pas z glavnim krajem Prekmurja — Mursko Soboto — vred. Radgona ima s pridelitvijo k Avstriji res nekako prerezane gospodarske žile. Toda temu se da pomagati le s tem, da se Radgona povrne svoji gospodarski enoti, Prekmurju in Murskemu polju v Jugoslaviji, ne pa narobe. Jugoslovanski kraji brez Radgone lahko žive, Radgoni sami pa se je omililo stališče s primernim obmejnem prometom. Lep uspeh Pliveliča-Pitamica je bil, da se je odklonila avstrijska razmejitvena zahteva o prikloplitvi zaledja za Radgono.

Na severu je naravna in narodopisna meja Raba. Tu pa se nam je najprej odščipnil za avstrijski »Burgenland« trikot med Rabo in bivšo štajersko-ogrsko mejo, kjer sta zdaj dve po večini nemški župniji Dobru in Rabski Sveti Martin z nad 7000 prebivalci, med katerimi je zlasti v Stankovcih ob Rabi še dosti Slovencev. Ves pritok prebivalstva prihaja v te zdaj nemške kraje od prekmurskih Slovencev. Nemci so se v te kraje priselili, deloma za protireformacije, ko so bili preganjani na Štajerskem, zato je med temi prebivalci 2000 evangeličanov; deloma so bili poklicani od graščakov po bitki pri Sv. Gothardu l. 1664, kjer je Montecuccoli premagal Turke, potem ko je bilo mnogo Slovencev pokončanih po turških vojskah in so bile njihove naselbine razredčene. Pristna slovenska krajevna imena pričajo o slovenstvu v teh krajih, ki se zdaj zlasti ob Rabi še krepko drži in napreduje.

Ob Rabi pa tudi nismo dobili treh pristnoslovenskih župnij, kjer se samo slovenski pridiguje, in po narodnosti mešanega mesta Monoštra ali Sv. Gotharda ob Rabi. Mesto so povzdignili nemški priseljeni kolonisti, madžarska uprava pa mu je dala madžarski značaj in seveda pri ljudskem štetju madžarsko večino. In ker nismo mogli izkazati v tem mestu s 1500 prebivalci slovenske večine, smo izgubili slovensko rabsko Prekmurje s 7000 prebivalci, izmed katerih se je po madžarski statistiki l. 1890 priznalo 4586 za Slovence, 1172 za Nemce in 1406 za Madžare. V Monoštru so še zdaj imena pri napisih obrtnikov nemška, preprosto delovno ljudstvo pa je slovensko. V hotelu »Krona«, kjer smo 19. septembra 1921 trije udje jugoslovanske razmejitvene delegacije prenočili, dočim so bili ogrski delegati v privatnem stanovanju, delegati štirih velesil pa v samostanu, so bili lastnik hotela in dva natakarka Slovenci. V tem hotelu je bil tudi razglas v treh jezikih, v slovenskem, nemškem in madžarskem. (Mimogrede naj bo omenjeno, da se v cerkvi razen v madžarščini pridiguje tudi nemški.) Da se vidi, kak jezik govorijo in pišejo ti rabski Slovenci, ki niso nikdar hodili v kako slovensko šolo, naj sledi ta slovenski razglas, pri katerem spremenim samo madžarski pravopis v slovenskega.

Na znanje!

Mamo srečo poštuvani lüstvi na znanje dati, ka smo vu Sentgothardi (Monoštri), Vašarker vilice, nu-

merov 9, mašinsko, mehaniško, šlosarsko i villanya¹ notrispelavno mešternico odprli.

Prekvzememo i popravlamu vu kratkem vrejmeni vsefele delo za falo cejno.

Poštovanja lüstva podperanje prosimo i ostanemo s pozdravlejnjom

Simonovič i Tovarišje meštri.

Meja na severu je zdaj 10—15 km južno od Rabe, na razvodju med Rabo in Muro. Seveda je ta razvodnica nizka, doseže svojo največjo višino v Srebrnem bregu z njegovimi 404 m nad morjem.

Na vzhodu tvori našo mejo v kratkem obsegu razvodnica med Zalo (odtod ime zalske velike županije) in Krko, potem s presledkom nekaj časa razvodnica med Nemešnepskim in Kobiljskim potokom. Drugače pa potekajo državne meje po mejah občin. Od Hodoša ob Krki, kjer je zadnja prekmurska železniška postaja, pa vzhodno od Dolnje Lendave do vasi Pinice (Pivnica), zadnjega kraja pred madžarsko mejo, imamo celo vrsto občin z mešaním, t. j. slovenskim in madžarskim prebivalstvom razen v občini Kobilja, kjer so čisti Slovenci. V teh mešanih mejnih občinah imamo okoli 10.000 Madžarov. Univ. prof. v New Yorku v Ameriki Johnson (izg. Džonsn), ki je bil v Parizu glavni izvedenec za Ameriko, se ni mogel odločiti, da bi nam dal rabsko Prekmurje, dočim so bili drugi delegati, zlasti Francozi, že za to; pač pa je brez obotavljanja priznal te zdaj mešane občine, ker spadajo skupaj v geografsko zaokroženo enoto z drugimi čisto slovenskimi kraji.

Dne 9. novembra 1921 je imela mednarodna komisija v Varaždinu v zborovalni dvorani velikega župana sejo, v kateri je proglasila trianonsko črto, kakor jo je bila obhodila, za provizorično mejo, ki se je morala od obeh držav, Jugoslavije in Madžarske, priznati. Po tej določbi je izpraznila naša država štiri majhne vasi, katere je bilo vojaštvo iz previdnosti, rajši malo več kakor premalo, zasedlo, ki pa nam po trianonski pogodbi niso bile prisojene. Dve od teh: Budišino (Bonisdorf) s 24 Slovenci in Strgarjevo (Kalch) z dvema Slovincema smo odstopili Avstriji za prej imenovani nemški trikot v rabskem Burgenlandu. Vas Somorovci s 23 Slovenci in 180 Madžari pa smo dali Madžarski nazaj, ker je po trianonskem besedilu izrečno imenovana za madžarsko državo. Slovenski gerent te občine se je izselil v apaško kotlino, kjer je kupil posestvo, dočim je prejšnje v Somorovcih prodal, ker ni hotel bivati v madžarski državi. Vas Jošec ni bila določena po trianonskem besedilu nobeni državi. Imeli smo jo mi zasedeno. Razmejitvena komisija je imela pravico o tem odločiti. Odločila je za madžarsko državo, ker ima v bližnjem sosedstvu madžarsko vas Bodehaza, dočim ima do jugoslovanskih Žitkove malo dalje. V Jošcu smo imeli po ogrskem štetju l. 1890 še 26 Slovencev in 149 Madžarov. Pri ljudskem štetju 1910 in 1921 pa se nihče več ni priznal za Slovence. Ko sva bila z Božidarom Severjem v tej vasi, da bi govorila z ljudmi o njihovih obmejnih razmerah, da bi jih tolmačila komisiji, sva šla tudi na mejo pri sosednji madžarski vasi Bodehaza. Tam je stal na straži madžarski vojak s puško na rami. Na madžarski pozdrav sva ga nagovorila slovenski, in glej, znal je slovenski: bil je rabski Slovenec iz monoštrske okolice. Rekel je, da mu je žal, da ne more bivati z nami v eni državi, skrb za življenje ga je postavila na mejo na nasprotni strani naše države. Po daljšem prijateljskem razgovoru smo se ločili kot bratje dveh sosednih držav.

¹ Madžarska beseda za razsvetljavo.

Z določitvijo te trianonske meje je bilo delo prekmurske razmejivne komisije končano. Komisija pa je dobila poleg svojih glavnih navodil za razmejivno delo spremno pismo francoskega predsednika Milleranda, v katerem se je reklo, da sme razmejivna komisija mejo tudi popraviti, če bi našla kake narodopisne, gospodarske ali kake druge potežkoče s trianonsko mejo. Te poprave pa seve ne smejo biti tako velike, da bi napravile kake bistvene spremembe. Na pritisk madžarske delegacije pa so komisarji imenovanih štirih velesil dne 14. novembra 1921 sklenili predlog na vrhovni svet lige narodov, naj bi Jugoslavija odstopila na korist Madžarski na vzhodni strani 60 km dolgi meji z Dolno Lendavo vred okoli 300 km². Ves ta pas ima 27 občin, izmed njih 7 čisto slovenskih in 20 mešanih. Po cerkveni razdelitvi pripadajo te občine v dve čisto slovenski župniji Čepinci in Veliki Dolenci in v dve mešani župniji Dobrovnik in Dolnja Lendava. Prebivalstva pa je tu 17.134 duš po štetju 1921, izmed katerih je 6862 Slovencev, 9999 Madžarov in nekaj drugih; po veri je 13.005 rimskih katoličanov in 3359 evangeličanov, ostanek pa je drugega veroizpovedanja.

Mirovna konferenca v Parizu je imela natančne statistične podatke in narodopisne zemljevide o Prekmurju in je po tehtnem razmotrivanju določila trianonsko mejo. Zato tudi liga narodov ni mogla dovoliti kake spremembe

te meje. Pečala se je v juliju 1922 s tem predlogom pri svojih sejah v Londonu, kjer je jugoslovansko stališče zagovarjal tajnik našega zunanje ministra Milan Antić, ter nekoliko pozneje zopet v Ženevi, kjer je našo stvar zastopal Vojin Čolak-Antić. Končno je prišla vsa zadeva pred zadnjo instanco, pred veleposlaniško konferenco v Parizu. Ta je dne 10. novembra 1922 zavrgla predlog o spremenitvi te meje ter sklenila, da velja po razmejivni komisiji določena trianonska meja kot končnoveljavna meja v Prekmurju. Takratni zunanji minister dr. Ninčič je lahko poročal v seji narodne skupščine dne 13. nov. 1922 to kot uspeh SHS diplomacije, ki je tudi dosegla, da se je pri isti seji veleposlaniške konference meja v Bački pri Subotici v smislu trianonske pogodbe pomaknila Jugoslaviji v prilog za nekaj kilometrov proti severu.

Po štiriletni svetovni vojni (1914—1918) in štiri leta po premirju (1918—1922) je dobilo tudi Prekmurje svoje definitivne meje. Kakor pri drugih mejah tako tudi pri prekmurskih mejah nismo vsega dobili, kar bi nam šlo. Če vzamemo v prej označenem zmislu pojem Prekmurje za pokrajino med Rabo in Muro ter med Kučnico in Krko, tako zdaj razločujemo trojno slovensko Prekmurje, namreč avstrijsko Prekmurje pri Radgoni in Rabi, ogrsko Prekmurje rabskih Slovencev ter jugoslovansko Prekmurje v okviru SHS države.

(Dalje prihodnjič.)

Naš prijatelj Jopson.

Slika nam kaže prizor iz časa pred plebiscitom na Koroškem, v poletju l. 1920. V nje sredi stoji Mr. Peck, komandant britanske delegacije pri mednarodni plebiscitni komisiji, na njegovi levi g. župnik Janko Arnuž, na njegovi desni pa Mr. Norman Brooke Jopson, takrat glavni tolmač in znanstveni izvedenec pri britanski delegaciji plebiscitne komisije. V vseh teh mednarodnih

komisijah smo gledali nekako naše sovražnike, toda ravno gospodu Jopsonu smo delali s tem krivico. Naj bi jo te vrstice vsaj nekoliko popravile!

Mr. Jopson je rojen l. 1890 v Leedsu v severni Angliji; po svojem čutenju in značaju je pravi Anglež. Njegova izredna nadarjenost za jezike — danes jih govori nad dvajset, bere pa dvakrat toliko! — ga je nagnila k temu,

da se je na univerzi posvetil primerjajočemu jezikoslovju; študiral je na vseučiliščih v Cambridgeu, na Dunaju in v Petrogradu. To njegovo znanje ga je ob izbruhu svetovne vojne tudi rešilo vojaške službe; poklicali so ga v zunanje ministrstvo v London, kjer so ga nastavili pri vojni cenzuri. Tam se je prvič seznanil s slovenščino. Dokler ni Amerika napovedala centralnim državam vojske, je šla vsa ameriška pošta v Evropo preko Londona, kjer je bila cenzurirana. Med to pošto so se nahajala seveda tudi pisma naših »Amerikancev«. In tako so v londonsko vojno cenzuro prišla pisma, ki jih cenzorji niso razumeli, ker so bila pisana v naši — prekmurščini. Razumel jih je edini g. Jopson, ki je že takrat poznal ruščino, češčino in madžarščino. Ta pisma so zbudila njegovo zanimanje za slovenščino in Slovence. Pri tem študiju mu je pomagal njegov prijatelj Vladimir Miselj, ki je med vojsko študiral v Londonu in je danes uradnik v tajništvu »Društva narodov« v Ženevi.

Bliže se je seznanil s Slovenci za časa plebiscita na Koroškem. Takrat je začel poleg našega jezika študirati tudi naša narečja in je obiskal Ljubljano, da vidi stolico slovenstva in se bliže seznani z njenim življenjem. V tej dobi so se začele njegove prijateljske zveze s slovenskimi znanstveniki in umetniki. Vendar pa v politični službi ni mogel dolgo strpeti, ker ljubi bolj knjige ko akte. Zato je z veseljem sprejel poziv univerze v Londonu, ki ga je lani imenovala za svojega prvega izrednega profesorja za slovanske jezike. V jeseni je na univerzi nastopil svoje delovanje z uvodnim predavanjem »Slovanski narodi in jeziki v njih medsebojnih odnosih«, ki je izšlo tudi v posebni knjigi. V zimskem polletju je svojim slušateljem predaval primerjajočo slovnico slovanskih jezikov in jih poleg tega praktično učil slovenščine na ta način, da je z njimi bral Cankarjeve in Pugljeve novele. Ko so bila predavanja končana in so prišle velikonočne počitnice, pa je zopet pohitel v Ljubljano. Tukaj se je mudil tri tedne, opazoval naše življenje, prisluškoval, kako »pojejo« v svojem govoru Dolenjci, kako govorijo Ljubljančani, in prodiral v skrivnosti slovenskega naglasa. Svet, ki se zbira v preprosti krčmi, je bil zanj prav tako zanimiv kakor naše dijaštvo, ki igra »Macbetha«, gledališče, ki igra »Othello«, ali gospoda, ki se družijo v elegantnih kavarnah in finih salonih. Iz teh tednov je pač marsikomu ostal v spominu majhni, nekoliko osiveli, toda okretni, živahni in vedno veseli »profesor iz Londona«, ki tako gladko govori slovenščino. Saj se mu je celo pripetilo, da mu niso verjeli, da je Anglež, in da so poskušali, ali res zna — angleško!

Življenje pri nas mu je tako ugajalo, da je sklenil o prvi priliki zopet za dalje časa priti k nam. Kako živijo in govorijo meščani, mu je že znano; sedaj bi rad videl in čul, kako živijo in govorijo naši kmetje po deželi. Naj bo uverjen, da bo tudi med našimi kmeti s prav tako odkritim veseljem sprejet, kakor je bil sprejet med našimi meščani.

G. Kifelj.

Nove knjige.

V kraljestvu palčkov. Spisal učitelj Jos. Ribičič, uglasbil učitelj Iv. Grbec. Krasna je ta otroška igra s petjem v treh dejanjih. Kjerkoli so jo uprizorili naši malčki, povsod je zbudila silno zanimanje. Dne 24. in 25. februarja t. l. jo je uprizorila šolska mladina v Mirnu, pozneje Splošno žensko društvo v Gorici in tudi v ljubljanskem gledališču smo jo že videli.

Potrebno je, da razširimo sloves te čarobne pravljice med ljudstvom, da jo uprizore naše šole na svojih otroških odrih širom našega ozemlja. Ta igra je slavospev ple-

Uprizoritev Palčkov v Mirnu.

menitemu materinskemu srcu, njene krásne misli blažijo nežna srčeca naše dece in odraslih.

Vsebina prvega dejanja: Gozdna duplina — bivališče palčkov. Vsi palčki spe ob kraljevem vnožju. Prebudi jih vratar, da se s petjem dvignejo na vsakdanje delo. K palčkom prirajajo vile v snežnobeli krasoti in vrsti se lepa pesem z lepšo pesmijo, krásna misel s krásnejšo mislijo, a krona vseh misli nežno čutečega otroka je: mamica! Ljubka Anica se je izgubila v gozdu, ko je begala z metuljčnico za metuljčkom in ni mislila na mamico. Zašla je v kraljestvo palčkov in v čarobni raj plemenito čutečih vil. Solze nam je pozvala na lice vila — kraljica. »Mamica je ljubezen, čista kot čarobno jezero, svetla kot solnčna luč, neizmerna kot večnost.« To materinsko ljubezen so morali palčki iskati med ljudmi, ker je tako vele kraljev ukaz. Mogočni vladar palčkov je hotel ohraniti malo Anico sebi in svojemu kraljestvu, a ta ni hotela biti srečna in bogata kraljica — brez mamice. Solnce ne sije tako lepo kakor materino oko! Blagor otroku, ki ga božajo materini pogledi!

Vsebina drugega dejanja: Zopet gozdna duplina s palčki. Tri dni po prvem dejanju. Kralj v silni dušni bolesti, ker nima mamice in njene ljubezni, da bi osrečil izvoljeno kraljico — Anico. Vile rajajo, pojejo, dražijo in vlačijo male laketbradičke. Po dolgem trudu in naporu, po neverjetni požrtvovalnosti in vdanosti do kralja, so prinesli iznajdljivi palčki ljubezen, srečo in zaklad, a Anice niso zadovoljili. Klicala je le mamico, ki je za nas zemljane najsilnejša ljubezen, najpopolnejša sreča in najdražja najljubša. Res, pristrčna je naivnost palčkov, ki ne poznajo mamice v svojem bajnem kraljestvu, in ljubka je plemenita skrb blagosrčnih vil, ki bi rade vrstile zgubljeno dete ljubljani mamici. Palčki so se razsrdili na vile v ljubezni do Anice, katero hočejo kronati za svojo kraljico. Toda Anica brez mamice ne more živeti.

Vsebina tretjega dejanja: Ob solnčnem zahodu. Krasna godba in mila uspavanka vil. Laketbradički so zakimali v brezčutno spanje in sanje ob tem očarljivem petju. Vila-kraljica izvabi s čarobno pesmijo Anico iz votline — druga vila dene v njeno posteljico umetno porcelanasto punčko, luna vzide in zvezde zažare.

Vratar se zbudi. Predrami vse na delo in zopet se združijo palčki v slavospevu na svojo — kraljico. Vse je pripravljeno na slovesno kronanje. Kralj govori svojim podložnikom. Toda naenkrat skakanje in veselo vriskanje potihne in zavlada silna žalost. Bolesni kriki palčkov »Umrli je —!«, se spremene v ihtenje in grobno tihoto. Pogrebci pridejo in odneso svojo blagopokojno kraljico v zlato, biserno-stekleni rakvi, pogrebni spreved, žalovanje, luči, godba žalostinka — vse se vrsti drugo za drugim.

Kar prirajajo na oder vile, zmagovalke palčkov, v smehu in veselju.

Zadnja slika: Anica ima mamico — in to je največja sreča naših malčkov, ki so nam dali toliko bajne lepote. Hvala vam, mirenski palčki! Ljubite svoje mamice in njih — sladko govorico! Mamica, božaj vaše lice v žalosti! Šola oplemeniti vaša srca z lepimi nauki v krasni materini besedi!

Najmanjši Palček.

Casopis za zgodovino in narodopisje. »Mladika« sicer ni strokovni list za zgodovino, pač pa mora beležiti vsak vesel kulturni pojav našega naroda. Zato je naša dolžnost, da opozorimo tudi na časopis za zgodovino in narodopisje, ki ga izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. List stane letos z društveno članarino vred 20 Din. Po veliki noči je izšel 1. snopič XVIII. letnika. Že 18. letnik! Lep dokaz smotrenega dela na naši severni meji! Prof. dr. Ilešič obravnava krajevni imeni Brežice in Solčavo, ki sta plod ilirskega gibanja. M. Premrou, ki živi v Rimu, pa je objavil iz vatikanskega arhiva nekaj dokumentov o glagolici na Slovenskem, ki kažejo, da je bila dolgo v rabi in se je ohranila še celo v XVI. stoletju v vseh slovenskih zemljah. Nadučitelj Pavel Košir na Prevaljah nadaljuje članek o ljudski medicini na Koroškem ter objavlja nekaj novih zagovorov proti različnim boleznim. I. A. Glonar objavlja v članku »Literarni odnosi med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi« pisma mladega Davorina Trstenjaka. V Izvestjih poroča Ilešič o narodni straži v Podčetrtku in Brežicah l. 1848, o pravoslavni službi božji v Ptujju l. 1813 in piše o središkem učitelju Matiji Karničniku (1813—1851), pospeševalcu ilirizma. Dr. Nikolaj Omerza obravnava Linhartovo razmerje do slov. narodne pesmi. Fr. Kotnik objavlja »Pripjevke k slovenski bibliografiji (1779—1847)«. V slovstvenem oddelku poročajo J. Glaser, dr. Fr. Kovačič in dr. Fr. Ilešič o književnih novostih. Društveni glasnik pa prinaša poročilo o delovanju Zgodovinskega društva v Mariboru, Muzejskega društva v Ptujju in Muzejskega društva v Mariboru. Bogata in raznovrstna vsebina. Priporočamo list vsem ljubiteljem naše zgodovine!

France Bevk: Rablji. Gorica, 1923. Izdala in založila Narodna knjigarna. Knjigo je opremil Lojze Špacapan. Tiskala Narodna tiskarna v Gorici. Strani 106.

Po »Faraonu«, knjigi, ki ji je v naši književnosti zagotovljeno lepo mesto, je poslal Bevk v slovenski svet novo zbirko črtičnih premišljevanj. Premišljevanja pravim, ker to niso navadne črtice in slike in bajke, da bi te kratkočasile, da bi ob njih ubijal čas in se smejal. Ne! Bridka knjiga so Rablji, kakor je Faraon bridek. Prva polovica knjige ti v 12 slikah riše »leta strahote«: dvanajst postaj, vsaka tako težka, da postaneš ob njej in se zamisliš. Ob »Rablji« nehote krčiš pesti in judenburške žrtve vstajajo pred teboj, »V kritju« se ti odpre oni grozni svet zadnjih misli, posvečenih dragim v zaledju; »Kralj Asram« in »Bajka« govorijo modrost, ki jo svojedobni mogotci niso mogli razumeti in je ni celo državni pravnik; ob »Materi« in »Črni vesti« te zgrabi in prosiš Boga, da bi ne bilo več časov, ki so take prizore klicali v življenje. In še »Besede« in »Zlo« in »Tri suhe hruške« in »Tancaj Marko« in »Povodna roža« in »Nedolžnost« so iz vzdušja onih dni.

Vse te slike bi bil pisatelj lahko združil v Faraonovo zbirko, a zdi se, da se je zbal in ga je bilo strah groze, ki bi bila tako nakopičena v eni knjigi. In kakor je v »Faraonu« drugi del motivno vzet iz »boljših časov«, ki pa so bili predhodniki hudih, tako je tudi v »Rablji« drugi del iz vsakdanjega življenja, v katerem nastopajo nevsakdanji tipi z izjemo »Gospoda Goloba«, ki ga v povojnih dneh

često srečaš. Sicer je tudi v tem drugem delu očita rabeljka poteza tragike, ki človeka iz njega samega biča in zasleduje. »Odrpoto okno« in »Oporoka« sta čisto osebna izpoved pisatelja samega in s tega vidika še posebno zanimiva.

Jezik je lep in prijeten, le tu pa tam ni prav v skladu z Breznikom. Tudi par tiskovnih napak dobiš. Knjiga ima poleg naslovne strani še štiri Špacapanove vinjete. Knjigo priporočam vsem, ki so trpeli!

Dr. Joža Lovrenčič.

Naše slike.

Nagrobnik judenburškim žrtvam. 2. junija letos je bil v Ljubljani pogreb onih vojakov, ki so se, prestradani in zaeno siti brezsmiselnega vojnega klanja, uprli v Judenburgu z geslom: »Fantje, domov!« in bili zato ustreljeni dne 16. maja 1918. Prepeljali so v domovino trupla sledečih vojakov: Hafner Antona, Možina Karla, Štefančič Alojzija, Davtović Josa. Z njimi vred mladeniča Ivana Endlicherja, ki je umrl v zaporih v Gradcu 15. septembra 1915 kot žrtva za svoje jugoslovanske vzore. Ob njihovih grobeh so postavili nagrobnik, ki ga je izklesal Lojze Dolinar. Vojak, pravi »kranjski Janez«, stoji ves zamišljen ob grobeh. Zdi se, kot da bi izpraševal: »Ali je tega treba? Ali je svet pravico pokopal?« Na podnožju je vklesan napis: Vsem, ki so prelili kri in dali dušo v borbi zoper nasilje nam za svobodo. — To je pač najlepši spomenik na vojaških grobovih v Sloveniji, če ni celo edini? — Naša slika je narejena po fotografiji V. Beštra.

Lesičjak.¹

Črtica o koroškem ljudskem pesniku ob 90. obletnici rojstva in petnajsti obletnici njegove smrti. — Janko Kotnik.

(Konec.)

Kakor je imela pred sto leti Rožna dolina svojega ljudskega pesnika, tkavca Miho Andrečša (1762 do 1821), ki je zlagal pesmi iz vsakdanjega življenja ter jim skladal tudi sam napeve, tako se tudi Podjunska dolina lahko ponaša s svojim narodnim pevcem Lesičjakom.

Lesičjak je bil ljudski pesnik v pravem pomenu besede. Saj pravi tudi sam:

Jaz že sivo glavo nosim,
grem po svetu okol,
vse sorte pesmi trosim,
ne zmanjka jih nikol.
Grem po sveti ta no sam,
pojem ljudem, kar kaj znam,
pojem po mesteh, po vaseh,
jaz mislim, to ni greh.

Odkod je jemal Lesičjak snovi svojim pesmim? Ni segal daleč, temveč opeval je življenje, kakor se pojavlja na kmetih od rojstva do groba. In prav zavoljo tega je ljudstvo vzljubilo njegove pesmi ter jih še vedno prepeva, dasi morda ne ve več, kdo jih je zložil.

Najbolj priljubljena in tudi še danes najbolj znana Lesičjakova pesem je »Pesem od rojstva«. V enajstih kiticah nam opisuje usodo novorojenčkovo, ki pride na ta svet slab in brez moči:

Je ta človek na svet rojen,
hitro čuje reve svoje;
pride čisto nah, pride čisto bos,
sam pomagat si ni kos.
»O, jo, jo,« joče se na moč,
kliče mater na pomoč.

¹ Glej Oskar Dev: Slovenske narodne pesmi I., str. 26, in Lesičjakovo »Pesem mojega življenja«.

Ali jok otroka gane materino srce. Takoj pokliče babice, ki ga povijo v plenice ter poneso h krstu. Izberejo mu ime ter izvrše sveto delo, po katerem dobi otrok pravico do nebes.

Vsi se vesele tega dogodka, kajti:

Bodi fantič al deklina,
botri grejo na 'n polč vina;
obhajajo veseli tisti dan,
ko je nastopiv nov kristjan.
Tud' mežnar pride za 'n kratek čas
in fajmošter za njim počas.

Z bistrim očesom je gledal Lesičjak v življenje. Videl je njegove svetle strani, spoznal pa tudi, koliko je gorja na tem svetu. In kdo je povzročitelj slabega? Človek sam radi svojega nespametnega ravnanja. In takim ljudem je Lesičjak s pikrimi besedami v obliki humoristično-satiričnih pesmi stavil pred oči njihove napake in pregrehe, včasih celo tako očitno in ostro, da so imele njegove predokritosrčne besede zanj neprijetne posledice. Semkaj je šteti 44 kitic dolgo pesnitev o »Gustelnu Paru« in »Pesem od bala«. Obe pesmi je politična oblast prepovedala, ker sta bili osebno žaljivi, in Lesičjak je moral radi prve 6 tednov »sedeti«.

V »Pesmi od nespametnih ljudi« nam slika splošne človeške slabosti, zlasti pijančevanje, igranje, potepanje itd. ter nas svari pred takim življenjem, češ

prav njih stan prevdarimo,
tak živeti se varimo.

A ne samo možje so podvrženi takim slabostim, tudi ženski svet ni veliko boljši. Poslednja kitica omenjene pesmi pravi:

Ženske, nikar ne mislite,
da bi ve vun vzete b'le;
res, da moštvo pridno ni,
pa še hujši ste ženske vi.
Kar je Eva v raju znala,
je Adama zapeljala,
to znate zdaj tudi vi,
vsak se vas naj boji.

Ženske napake in slabosti nam predločuje tudi »Pesem od kmeta, ki se je slabo oženil«. Žena pač podpira tri ogle pri hiši, če je dobra in vestna gospodinja, tako da kmetu ne bo treba tožiti, kadar se oženi:

Dokler sem še ledik biv,
sem fejš kmetič biv;
hojdi, dojdi, hojdi doj!
Sem oženiv se,
mi vse v škodo gre...

Križi in težave posameznih stanov so prav dobro in izrazito opisane v »Pesmi od sedanjega časa«. Ta pesem je pod naslovom »Denarcev ni« natisnjena tudi v zbirki: »Narodne pesmi koroških Slovencev«. Izdal J. Scheinig. Ljubljana, 1889. Uvrščena je pod št. 812. V isti zbirki nahajamo pod št. 992 še »Pesem od žitrajških jagrov«, ki se posmehuje lovcema, katera sta se podala v nedeljo popoldne brez lovske pravice na lov, a se morata navsezadnje prepričati, da je

še buli doma repo jast,
ko po lesu zajce krast.

Tudi »Bistriški jager« nam slika veselo lovčevno življenje, ki po planinah »strelja rehelne« (srnice).

Vojaškega življenja in njegovih bridkosti se tičeta »Pesem od štelenge« in »Pesem od kranjskega rekruta«.

V prvi nam predločuje mladeniča, ki mora spomladati na nabor, ker kralj

»ma svoje ministre, njih glave so bistre,
so sicengo meli, so to govorili,
storili so rat: »Mor'mo vojsko pelat.«

V jeseni se poslavlja od staršev, bratov in sester. A tudi »dečva se joče, ko pojde njen soce«.

A tudi nežnejšim čuvstvom je bilo dostopno Lesičjakovo srce. Tudi njega je očarala lepota pomladi, ki jo opeva v »Pesmi od vigradi«. Ta pesem se istotako nahaja v Scheinigovi zbirki pod št. 800. Naslovljena je »Škrjanček«. Scheinig pa samo omenja, da se prepeva v Šmarjeti in v Višpoljah. Že prej sem omenil, da je Lesičjak zahajal tudi v Spodnji Rož. Pesem je torej popolnoma lahko zanesel tjakaj pesnik sam, kjer jo dandanes prepevajo in poznajo le kot narodno.

Vinski trti je posvečena »Pesem od vinske trte«. In kako se je ne bi spomnil, ko mu je stala bajtica ob vnožju vinskega griča in ko

stari ljudi in mladi
vsak to trtico časti.

»Pesem rajnega župnika« pa poje slavo v Globasnici umrlemu župniku Ajholcerju. V osmih kiticah nam slika Lesičjak vrline tega dušnega pastirja ter ga stavi za vzgled vsej globaški fari:

Osemnajst let	Srca so tudi
so župnik naš bli,	usmiljenega b'li,
so zmirom pustili	so radi podpirali
posvetne reči.	uboge ljudi.

To bi torej bila nekako vsebina onih Lesičjakovih pesmi, ki sem jih mogel doslej zaslediti. A niso še vse. Slišal sem tupatam tudi še posamezno kitico, ki je ni med navedenimi in o kateri pripovedujejo, da je Lesičjakova.

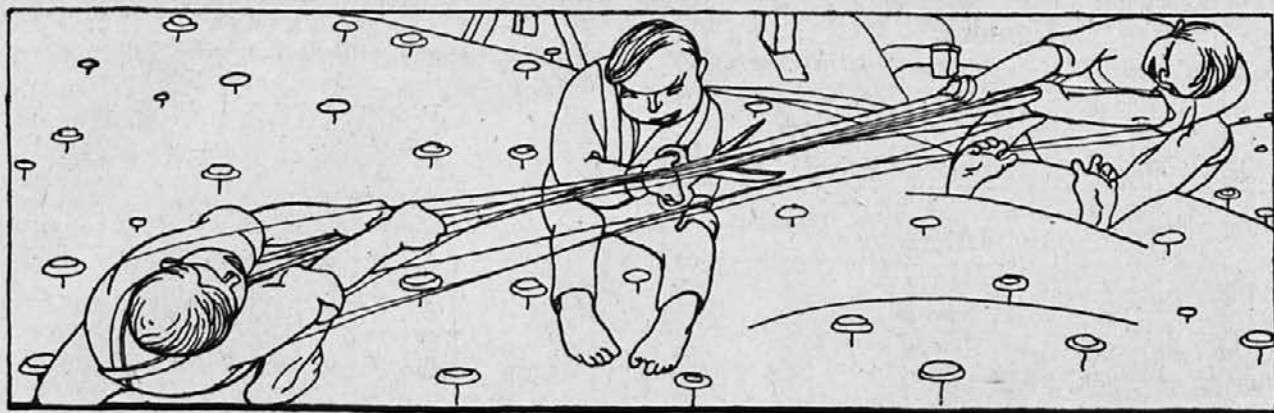
Nekatere teh pesmi se še danes pojo med koroškim ljudstvom v Podjurski dolini, med njimi so tudi takšne, ki so že popolnoma ponarodele, in le starejši ljudje še pomnijo, da jih je zložil Lesičjak, n. pr. »Pesem od rojstva«. »Pesem od vigradi«. Napeve jim je skladal pesnik sam. Ti sicer niso bili bogve kako umetni, a tem laže si jih je ljudstvo zapomnilo, zlasti ker se je Lesičjak tupatam nasiljal na motive narodnih pesmi.¹

Lesičjak je rad vpletal tupatam med svoje pesmi kak verz iz slovenske narodne pesmi, katere so mu kot ljudskemu pevcu gotovo bile dobro znane.

Lesičjak je na smrtni postelji priznal, da je zložil vse pesmi, ki so znane pod njegovim imenom med koroškim ljudstvom, resnično sam, razen ene, namreč pesmi »Jurij Brenko«, ki jo je sicer tudi rad prepeval.

Zakladnico svojih pesmi, katerih je imel vedno dosti na razpolago, je znal vedno spretno prilagoditi občinstvu, kojemu je pel. Dobro je vedel, katere v tem ali onem kraju najbolj ugajajo in ki mu »vržejo« največ.

Tudi tujci, letoviščarji, ki so prihajali na spodnje Koroško, so ga radi poslušali in mu dali marsikako kronico zaslužiti. Sam Lesičjak je priznal, da je s citiranjem in petjem zaslužil približno osem tisoč kron. Lepa vsota za tedanje čase! Marsikak moderen literat bi bil dandanes vesel, če bi mu nesle njegove pesmi ali povesti razmeroma toliko.

ZANJKE-UGANKE-MEH ZA SMEH-

Za smeh.

Učenec več ko mojster zna...

Slona v šolo so dobili,
ga umetnosti učili.

To se je tedaj zgodilo,
ko je drevje bob rodilo:

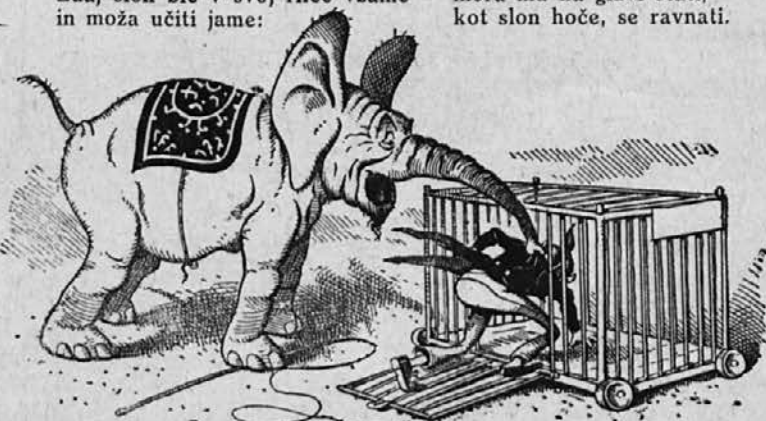
Zdaj slon bič v svoj rilec vzame
in moža učiti jame:

mora mu na glavi stati,
kot slon hoče, se ravnati.

Stati moral je na dveh,
se sprehajati po treh,

rilec rabiti kot roko,
se priklanjati globoko.

Slušaj z lepa ali zgrda,
za moža je šola trda;

ko je konec, ga zaklene,
predenj vode, kruha dene.

A nekoč mu bilo dosti
je te šole in norosti.

Skoči v dir za učnikom,
ki je zbežal z glasnim vikom.

Z njim po svetu popotuje,
ga zverjadi razkazuje:

Kdor vladari poln napuha,
tako kašo si nakuha.

Uganke.

Urednik: Peter Butkovič, Zgonik, p. Prosek, Italija.

1. Številčna uganika

(Domen.)

Iz letnih izkazov mestne bolnišnice v X.

Leto in mesec	Število bolnikov	Število mrličev	Opombe
1922.			
Rožnik . . .	6	2	—
Mali srpan . .	3	—	—
Veliki srpan . .	2	8	—
Kimavec . . .	4	—	—
Vinotok . . .	2	3	—
Listopad . . .	1	—	—
Gruden . . .	5	1	—
1923.			
Prosinec . . .	—	—	Ni bilo slučaja.
Svečan . . .	5	—	—
Sušec . . .	—	—	Ni bilo slučaja.
Mali traven . .	6	—	—

Kakšne bolezni so imeli ti bolniki?

2. Zložna uganika.

(E—a.)

car, dže, i, ja, ji, ko, kol, li, lumb, ni, o, or, pro, ri, rint, si, švi, to, vec, ves.

Sestavi iz zgornjih zlogov besede, ki pomenijo: 1. mesto na Grškem, 2. slavno rimsko rodbino, 3. slovečega slovenskega pevca, 4. poljski pridelek, 5. evropske državljan, 6. slavnega mornarja, 7. sultanovo palačo, 8. zapisnik.

Začetnice in končnice značijo važen, a za nas žalosten dogodek.

3. Vizitka. (Domen.)

Julka Vrančič

Mož te žene je rokodelec.

4. Zvezda. (M. Staretova.)

t				l				m
	r			d				r
		r		e		n		
			u	a	i			
n	n	t	o	A	e	n	z	r
			o	a	i			
		f		a		n		
	l			t			b	
d				g				l

Iz sredine do konca žarkov bereš dve ženski in šest moških krstnih imen.

5. Besedna uganika.

(Domen.)

Zverina, britev, pošast, potreba, zadruga, praprot, zločin, oblast, molitev, svečnik, Neapelj, golida, vrhunec, podoba, ponedeljek, torek.

Po dve zaporedni črki dasta pregovor.

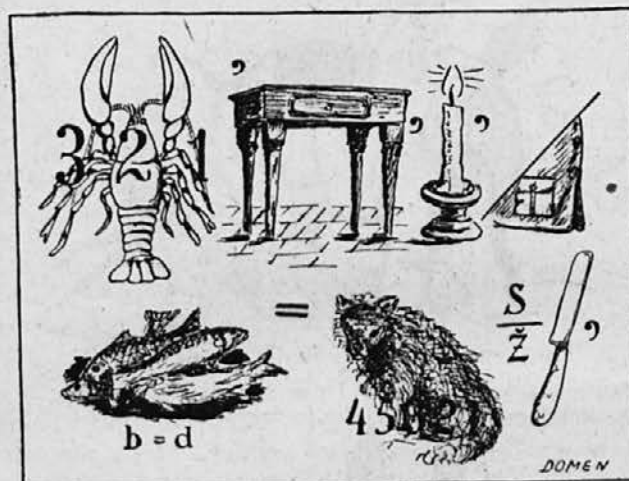
6. Kvadrat.

(Rode Branko.)

a	a	a	a	a	b	b
c	c	c	č	d	d	e
e	e	e	e	e	e	e
e	g	g	i	j	j	k
k	k	k	l	l	m	o
o	o	o	o	o	r	r
r	s	š	v	v	v	v

Po sredi in od zgoraj navzdol čitaj ime mesta v Jugoslaviji. — Besede značijo: 1. rojstno vas slovenskega pesnika; 2. rudnik v Sloveniji; 3. mesto na Koroškem; 4. mesto v Jugoslaviji; 5. celino; 6. slovenskega pisatelja; 7. deželo v Evropi.

7. Rebus. (Domen.)

Za vseh sedem pravilno rešenih ugank razpisujemo nagrado 10 lir, oziroma 40 dinarjev.

Rešitev ugank

v 6. številki.

1. Vrečica češenj pred usti otroka. 2. Osla, ki jo vselej opljuje, ko jo rabi. 3. Črko t (smrt — svet). 4. Klasje. 5. Mara, mera, mina, mora, Mura. 6. Žaga. 7. Črkostavec.

8. Tujki. (F. Gestrin.)
Ne upiraj v me pogleda Sam sem šel iz domovine,
tuje zemlje lepa hči; nesel s saboj sem gorje,
saj ne zveš, kolika beda sam trpel bom bolečine,
srce strto mi teži. dok me v grob ne polože.

9. Mačka, Ančka, romar, Ivana, burka, orkan, ribič.

10. Rebus.

Če boš delal za slavo in če pozabil na kruh,
raztrgan boš hodil, vsa čast bo le puh.

Uganke so prav rešili:

Cuderman Ignacij, Tupaliče pri Kranju; Zaplotnik Ivan, Tupaliče; Mrak Ivana, knjižničarka, Smolno, Poljane nad Škofjo Loko; Dekleva Eva, učenka realne gimn., Ljubljana. Nagrada se je izžrebala za Ignacija Cuderman.

Imena onih, ki bodo vse uganke prav rešili, priobčimo. Rešitev v zaprtem pismu mora biti do 15. vsakega meseca poslana: »Mladika«, Prevalje (za Jugoslavijo). Do 25. pa: »Mladika«, Gorica, via Carducci 4 (za Julijsko krajino).